

6 **DAVANTAL**
Avançar-nos als nous reptes en serveis socials per Jordi Rustullet

8 **A FONTS**
La Catalunya del 2030: gent més gran, més dependent i amb menys cotitzacions socials
Apoderar l'usuari en la coresponsabilització dels serveis socials per Vicenç Relats

18 **L'ESCÀNER**
Vells, mesclats i connectats: una perspectiva social per a la Catalunya del 2030 per Jordi Serra del Pino

23 **L'ANÀLISI**
Europa en el món en el segle XXI
Per què cal pensar a llarg termini en un món incert?
Catalunya en el món-taronja
La població de Catalunya a l'horitzó del 2030
La immigració i els reptes de futur en la Catalunya del 2030
El futur dels serveis socials
El repte de l'atenció sociosanitària: una visió des del País Basc
Tenir futur és la cohesió
Cap a una nova organització social de la cura a la vida quotidiana?
Els usos i la gestió dels temps, un nou paradigma
Quin estat del benestar per al 2030?
Pautes de consum futures en les persones dependents
per Alain Touraine
per Erik F. Overland
per Andreu Ullied
per Amand Blanes
per Andreu Domingo
per Xavier Pelegrí
per Ibon Zugasti i Mikel Irasuegi
per Salvador Cardús
per Cristina Brullet
per Maria Giménez
per Miren Etxezarreta
per Guillem Ricarte

83 **REFERÈNCIES DOCUMENTALS**
Elaborat per **DIXIT**
amb la col·laboració d'Anna Gabriel

88 **ENTORNS**
Catalunya no vol perdre el tren de la modernitat per Xavier Tedó

97 **DIÀLEG**
Jordi Serra del Pino: Un prospectivista que aposta per implicar l'usuari en els serveis socials per Vicenç Relats

114 **PUNT I A PART**
Tot revisant Joan Lluís Vives, precursor de la política social europea al segle XVI per Jordi Estivill

131 **BONES PRÀCTIQUES INTERNACIONALS**
Elaborat per **DIXIT**

QUADERNS

D'ACCIÓ SOCIAL I CIUTADANIA

9 SETEMBRE 2010

REVISTA D'INFORMACIÓ, ANÀLISI I INVESTIGACIÓ SOCIALS

REPTES PER A LA PROTECCIÓ SOCIAL A LA CATALUNYA DEL 2030

ANÀLISIS EXPERTES

AMAND BLANES
CRISTINA BRULLET
SALVADOR CARDÚS
ANDREU DOMINGO
MIREN ETXEZARRETA
MARIA GIMÉNEZ
MIKEL IRASUEGI

ERIK F. OVERLAND
XAVIER PELEGRÍ
GUILLEM RICARTE
ALAIN TOURAINÉ
ANDREU ULIED
IBON ZUGASTI

DIÀLEG

JORDI SERRA DEL PINO, DIRECTOR DEL PERISCOPI DE PROSPECTIVA I ESTRATÈGIA

ENTORNS

• CATALUNYA NO VOL PERDRE EL TREN DE LA MODERNITAT (ECONÒMICA, CULTURAL I DE COMUNICACIONS)

9

QUADERNS
D'ACCIÓ SOCIAL
I CIUTADANIA

REVISTA D'INFORMACIÓ, ANÀLISI I INVESTIGACIÓ SOCIALS

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Acció Social
i Ciutadania**

President del Consell Editorial:

Jordi Rustullet i Tallada

Direcció:

Vicenç Relats i Casas

Consell Editorial:

Oriol Amorós, Carolina Homar, Josep González-Cambray, Imma Pérez, Carme Porta, Marta Selva, Àdam Tomàs, Jordi Tous, Carles Vèga, Eugeni Villabí, Laura Juanola, Macià Serra i Josep Viñas

Coordinació editorial:

M. Carme Rodés i Marta Andilla

Correcció:

Remei Sala i Anna Almenar

Han col·laborat en aquest número:

Amand Blanes, Cristina Brullet, Salvador Cardús, Andreu Domingo, Jordi Estivill, Miren Etxezarreta, Anna Gabriel, Raquel Gómez, Maria Giménez, Mikel Irasuegi, Èric Monteagudo, Erik F. Overland, Xavier Pelegrí, Marta Puig, Guillem Ricarte, Nicolau Rubio, Jordi Serra del Pino, Xavier Tedó, Alain Touraine, Andreu Ullied, Ibon Zugasti.

Fotografia:

Ivan Giménez-Costa i Rodrigo Lima

© Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
1a edició: setembre de 2010

Disseny i maquetació:

Ramon Vilageliu. *Scripta manent*
ramon.scripta@gmail.com

Impressió i enquadernació: Agpograf Impressors

Tiratge: 5.000 exemplars

Dipòsit legal: B/22876-08

ISSN: 1888-4636

Redacció:

Departament d'Acció Social i Ciutadania
Pl. Pau Vila, 1
08039 BARCELONA

El contingut dels articles és responsabilitat dels autors i només el que es diu al davant és l'opinió de la revista. *Quaderns d'Acció Social i Ciutadania* és una publicació quadrimestral.

Els continguts d'aquesta revista estan subjectes a una llicència Reconeixement 2.5 de Creative Commons, si no s'hi indica el contrari. Se'n permet la reproducció,

la distribució, la comunicació pública i la transformació per generar una obra derivada, sense cap restricció sempre que se'n citi el titular dels drets (autor, revista *Quaderns d'Acció Social i Ciutadania*, Generalitat de Catalunya). La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/es/legalcode.ca>.

SUMARI

6 DAVANTAL

Avançar-nos als nous reptes en serveis socials
per *Jordi Rustullet*

8 A FONTS

La Catalunya del 2030: gent més gran, més dependent i amb menys cotitzacions socials
Apoderar l'usuari en la coresponsabilització dels serveis socials
per *Vicenç Relats*

18 L'ESCÀNER

Vells, mesclats i connectats: una perspectiva social per a la Catalunya del 2030
per *Jordi Serra del Pino*

23 L'ANÀLISI

Alain Touraine, Erik F. Overland, Andreu Ullied, Amand Blanes, Andreu Domingo, Xavier Pelegrí, Ibon Zugasti, Mikel Irasuegi, Salvador Cardús, Cristina Brullet, Maria Giménez, Miren Etxezarreta i Guillem Ricarte

83 REFERÈNCIES DOCUMENTALS

Elaborat per **DIXIT**, Centre de Documentació de Serveis Socials
amb la col·laboració d'*Anna Gabriel*

88 ENTORNS

Catalunya no vol perdre el tren de la modernitat
per *Xavier Tedó*

97 DIÀLEG

Jordi Serra del Pino: Un prospectivista que aposta per implicar l'usuari en els serveis socials
per *Vicenç Relats*

114 PUNT I A PART

Tot revisant Joan Lluís Vives, precursor de la política social europea al segle XVI
per *Jordi Estivill*

131 BONES PRÀCTIQUES INTERNACIONALS

Elaborat per **DIXIT**, Centre de Documentació de Serveis Socials

DAVANTAL

Q

AVANÇAR-NOS ALS NOUS REPTES EN SERVEIS SOCIALS

Pensar el futur a vint, quaranta i més anys vista és una pura necessitat en tots els àmbits d'una societat, perquè les presses del present no poden fer mai deixar de pensar també en el mitjà i llarg termini. I si això val per a gairebé tot, encara val més per a les polítiques socials i els serveis socials, que hauran d'afrontar grans canvis els pròxims decennis, d'acord amb les grans transformacions que hauran d'afrontar les societats europees envellides com la catalana, que en pocs anys es forniran de menys cotitzacions socials —proporcionalment a la seva població— per garantir els sistemes de protecció social de l'estat del benestar i que aniran rebent noves aportacions poblacionals de les migracions, que en si mateix suposen nous reptes.

És difícil de predir com serà la Catalunya del 2030 i quins reptes socials i en matèria de serveis socials presentarà, però en aquest número de *Quaderns d'Acció Social i Ciutadania* hem volgut aportar dades i reflexions que ens ajudaran a pensar-hi i estem contents d'haver pogut comptar amb col·laboracions tan rellevants com la de l' eminent sociòleg francès Alain Touraine, que acaba de ser guardonat amb el prestigiós Premi Príncep d'Astúries d'Humanitats i Comunicació 2010, per la seva contribució a “entendre el món canviant i accelerat en què vivim”. I és precisament això, un món canviant i accelerat, el que tenim. Un món marcat per canvis socials com els produïts pels moviments migratoris, l'aparició de nous models de famílies, l'envelliment progressiu i uns cicles econòmics plens d'incògnites.

La societat canvia i canviarà i també s'hi haurà d'anar adaptant el Sistema català de serveis socials. Per això, des del Departament d'Acció Social i Ciutadania hem iniciat una línia de recerca en prospectiva aplicada als serveis socials, amb l'objectiu de proveir-nos d'elements que ens permetin pensar amb anticipació els nous reptes i poder dissenyar les mesures adients per afrontar-los, que no són tasques fàcils. L'estudi *El sistema català de serveis socials: escenaris de futur*, elaborat pel prospectivista Jordi Serra del Pino, o la primera reunió de l'Observatori Català de Prospectiva en Serveis socials, en el qual es va firmar un acord de col·laboració amb la World Futures Studies Federation (WFSF), són passes en aquest camí, com ho són tots els exercicis de prospectiva ja realitzats pels governs precedents.

En un context socioeconòmic com l'actual, podria titllar-se de frivolidat l'exercici de prospectiva que plantejem però, sense cap mena de dubte, ara més que mai convé —en general i en el cas del Sistema de serveis socials en particular— dotar-nos de les eines, dades, reflexions, etc. Prendre decisions ara —les que siguin possibles, tot i que puguin ser contestades i fins i tot contradictòries— és una estratègia en clau de futur per millorar el sistema a llarg termini o, senzillament, per fer-lo sostenible socialment i econòmicament. Ara, quan l'estat del benestar és qüestionat per un sector de la societat —massa sovint des dels tòpics, la desinformació o senzillament la mala intenció—, hem d'apostar més que mai per estructurar el Sistema català de serveis socials, dotant-lo d'eines com la prospectiva que, des de l'evidència científica, donin els arguments justos i necessaris per seguir apostant per la protecció social i no haver de perdre el temps a rebatre els fonamentalismes que pretenen desregular-la.

Jordi Rustullet, secretari general del Departament d'Acció Social i Ciutadania

A FONS

Q

La Catalunya del 2030: gent més gran, més dependent i amb menys cotitzacions socials

■ El país guanyarà un milió d'habitants en 20 anys i el nombre de persones octogenàries creixerà un 34%, segons l'IDESCAT ■ La disminució d'homes i dones en edat laboral forçarà a introduir canvis estructurals a l'estat del benestar

Per *Vicenç Relats*, periodista

Fotografies: *Ivan Giménez i Rodrigo Lima*

Catalunya arribarà als 8 milions d'habitants d'aquí a 11 anys, el 2021, i gairebé als 8,5 d'aquí a 20, el 2030, –un milió més que ara–, fruit del creixement natural –la diferència anual entre el nombre de nascuts i el de morts en una població–, com també de les aportacions de la immigració. Així ho indiquen les projeccions centrals de l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT), que en el seu escenari mitjà de projecció –que és el principal, ja que n'ofereix també un de baix i un d'alt– vaticina que en els dos propers decennis la població catalana creixerà a un ritme més baix que en l'última dècada, i que es caracteritzarà pel progressiu envelliment i per una redistribució territorial més enllà de la regió metropolitana de Barcelona.

Ja se sap que sempre són més difícils de predir les xifres concretes que no pas marcar les tendències. Així, un estudi de prospectiva

encarregat a primers dels anys noranta per l'Institut Català d'Estudis Mediterranis (actualment anomenat IEMed) indicava que el 2010 el Principat tindria uns 6,5 milions d'habitants i que, fins i tot, podria arribar als 7,5 en un escenari qualificat d'*exuberant*. I

aquesta darrera xifra tan abundosa és precisament la que s'ha obtingut aquest any 2010 –concretament, 7.504.881 ciutadans empadronats l'1 de gener del 2010–, segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) sobre la darrera actualització del padró. La xifra és

La població infantil disminuirà proporcionalment les properes dècades.

L'evolució de la immigració sempre és una gran incògnita i “el fenomen demogràfic més difícil de predir, ja que va lligat a les conjuntures econòmiques”, tal com afirma el demògraf Andreu Domingo.

fruit, fonamentalment, del gran creixement de la població arribada de fora de l'Estat espanyol, amb la incorporació de 840.000 persones només entre el 2002 i el 2009. I és que la nova immigració ja representa el 15,9% de la població catalana —un total d'1.193.283 persones, l'1 de gener passat—, que tenen el Marroc (232.392), Romania (98.542) i l'Equador (78.448) com a principals països de procedència.

Si mirem de cara al futur, una de les poques afirmacions que es pot fer amb gran certesa és que d'ara fins al 2030 el país no canviarà menys que els darrers 20 anys... i no es pot pas dir que Catalunya i el món hagin canviat poc de 1990 ençà. I això que grans efectes com els que s'han anunciat del canvi climàtic, tot just s'han començat a notar i caldrà veure, per exemple, l'impacte que un fet com l'augment de la temperatura pot arribar a tenir en l'àmbit dels serveis socials.

Creixement més moderat de la immigració

Tot i que la població catalana ha seguit creixent fins a l'últim any, l'increment d'un 0,4% registrat al padró del 2010 és el més baix dels darrers anys, ja que el 2009 els empadronats a Catalunya van augmentar un 1,5% i el 2008 un 2,1%. Les dades de l'INE no sols mostren que la població catalana ha crescut a un ritme més moderat, sinó que confirmen que la tendència es dona especialment en la població estrangera que, tot i augmentar en nombres absoluts, ho fa, proporcionalment, molt menys que els anys anteriors, en un efecte clar de la crisi econòmica mundial al nostre país. Els 1.193.283 estrangers empadronats al Principat l'1 de gener de 2010 només eren 4.004 més que l'1 de gener del 2009. La dada és especialment significativa, tenint en compte que l'any anterior l'augment de persones d'altres nacionalitats empadronades havia estat de 85.489, fet que va fer passar dels 1.103.790 estrangers del 2008 als 1.189.279 del 2009.

L'evolució de la immigració sempre és una gran incògnita i “el fenomen demogràfic més difícil de predir, ja que va lligat a les conjuntures econòmiques”, tal com indica el sotsdirector del Centre d'Estudis Demogràfics (CED), Andreu Domingo, que juntament amb el també demògraf del CED, Amand Blanes, analitzen amb més deteniment les tendències poblacionals per als propers decennis en articles que es publiquen en aquest mateix número de *Quaderns d'Acció Social i Ciutadania*.

Sessió de treball de l'Observatori Català de Prospectiva en Serveis Socials.

El gran creixement que ha tingut la immigració en l'última dècada sembla que no ha de continuar al mateix ritme a curt termini, com la crisi econòmica ja està deixant notar des de fa un any. Amb tot, l'OCDE sosté que, a un termini més llarg, les migracions de persones joves dels països pobres cap als rics continuaran, precisament pel buit laboral derivat de l'envelliment de la seva població.

Caiguda de la natalitat

Amb el context de crisi actual, una altra dada que s'ha disparat és la caiguda de la natalitat, que ha baixat per primera vegada en els darrers 13 anys. L'any 2009, al Principat, es van registrar 84.914 naixements, cosa que suposa 4.335 menys que l'any anterior (un 4,85% inferior, segons dades de l'INE). Aquest és el primer descens de natalitat al nostre país des de 1995, quan es van comptabilitzar 53.809 naixements i es va iniciar una recuperació lineal alimentada per l'entrada de persones procedents de la immigració, amb taxes de natalitat molt més altes.

Altres factors que contribueixen al descens de la natalitat són la menor estabilitat laboral; l'ajornament de la paternitat fins a edats més tardanes, i la reducció del nombre de dones en edat fèrtil respecte a deu anys enrere. La projecció de l'IDESCAT sosté que aquesta tendència a la baixa de la natalitat es mantindrà fins a l'any 2024 i que arribarà a mínims per sota dels 70.000 naixements anuals.

Reformar les pensions, imperatiu europeu

El que primer només semblaven globus sonda d'alguns estats europeus —com l'espanyol, que va parlar d'allargar l'edat de jubilació fins als 67 anys—, a primers de juliol passat van començar a ser ordres de determinació europees, com ho va posar de manifest la presentació del llibre verd sobre les pensions de la Comissió Europea, que recomana que els estats membres augmentin a poc a poc l'edat legal de la jubilació fins als 70 anys.

L'aritmètica revela que, actualment, a la UE, per cada quatre persones en actiu hi ha un jubilat, però que en les pròximes dècades —cap al 2060— aquesta proporció es reduirà fins a arribar a les dues persones en actiu per cada dos jubilats. I això es considera “senzillament insostenible”, segons el comissari europeu de Treball i Afers Socials, Laszlo Andor, que va advertir en la presentació de l'estudi que “haurem d'escollir entre uns pensionistes més pobres, cotitzacions més altes o més gent treballant més i durant més temps”. La Comissió Europea aposta per allargar la vida laboral fins als 67 anys el 2040 i fins a tres anys més el 2060.

La reforma del sistema de pensions comença a ser, doncs, un dels elements més simbòlics que cal esmenar i són tres les alternatives que es presenten: la fallida del sistema, la reducció dràstica de l'import de les pensions o la limitació del nombre de persones amb dret a rebre-les. La tesi de la Comissió Europea ve a dir que, si vivim més anys, vol dir que estem més sans i que, per tant, podem allargar la nostra vida laboral.

El doble de gent gran que jove

Amb aquestes dades sobre la taula, l'estructura d'edats de la població catalana serà força diferent de l'actual ja només d'aquí a deu anys, pel fet que el nombre de persones de més de 65 anys creixerà molt més que el de persones en edat escolar (fins als 16 anys), mentre que la població en edat productiva tindrà un creixement més baix i perdrà pes dins del conjunt.

I és que la gent gran pot arribar a gairebé doblar la població jove —ja que ingressaran en l'anomenada *tercera edat* les persones nascudes entre els anys seixanta i setanta del segle passat, amb el *baby boom* inclòs—, i això complicarà notablement el sosteniment del sistema de protecció social configurat per l'actual estat del benestar, ja que per cada tres contribuents al sistema n'hi haurà dos de receptors de pen-

Evolució de l'esperança de vida a Catalunya

Any	Homes	Dones
2007	78,24	84,52
2011	78,82	85,06
2021	80,42	86,42
3031	82,01	87,77
2041	83,40	88,95

Font: Projeccions de població 2021-2041, IDESCAT, 2009

El vell i envellit continent entoma cruament una galledada d'aigua freda en constatar la disminució progressiva de la seva taxa de fertilitat, mentre que l'esperança de vida s'ha allargat en més de 10 anys i és avui molt superior a quan es va fixar l'edat de jubilació als 65 anys.

sions públiques. Una amenaça, aquesta, que cada dia es percep com a més real al conjunt d'Europa, que sembla que s'ha decidit a mirar-se al mirall per posar-se a parlar amb insistència de la necessitat de reformar el sistema de pensions de jubilació. El vell i envellit continent entoma cruament una galledada d'aigua freda en constatar la disminució progressiva de la seva taxa de fertilitat, mentre que l'esperança de vida s'ha

allargat en més de 10 anys i és avui molt superior a quan es va fixar l'edat de jubilació als 65 anys i que actualment té en els 61,4 anys l'edat mitjana real de jubilació a la Unió Europea (UE).

Els canvis en l'estructura d'edats de la població —que en el cas català té una forma més de baldufa que de piràmide—, no sols intuïts, sinó ja plenament experimentats els darrers anys, determinaran també alguns

altres grans reptes socials per al 2030, com ara la dependència, que creixerà molt significativament i serà l'atenció que més posarà en qüestió el Sistema de serveis socials, segons el professor de treball social i serveis socials Xavier Pelegrí. I és que amb un allargament de l'esperança de vida el 2031 fins als 82,01 anys en el cas dels homes i dels 87,77 en les dones, que arribarà als 83,4 i 88,95 respectivament el 2041, segons les projeccions de l'IDESCAT, l'índex de dependència també creixerà prop d'un 50 % en 30 anys.

El professor Pelegrí també assenyala com un repte per al sistema "la integració ètnica, religiosa, cultural i plurigeneracional" dels nous catalans procedents de la immigració, que ja avui configuren una societat multicultural. "El període en què la integració constituirà un repte serà més o menys llarg depenent de les facili-

Evolució de la població a 1 de gener per grups d'edat. Escenari Mitjà. Milers

	2001	2006	2008	2011	2016	2021	2040
De 0 a 15 anys	928	1.068	1.145	1.248	1.352	1.354	1.354
de 0 a 2 anys	182	234	250	270	244	220	280
de 3 a 5 anys	167	212	231	256	265	238	272
de 6 a 11 anys	336	375	410	456	532	535	495
de 12 a 15 anys	243	247	254	266	311	362	307
De 16 a 64 anys	4.240	4.727	4.923	4.986	5.052	5.166	5.205
de 16 a 24 anys	780	690	686	655	651	725	768
de 25 a 44 anys	1.994	2.376	2.488	2.484	2.268	2.156	2.170
de 45 a 54 anys	814	912	959	1.031	1.143	1.288	988
de 55 a 64 anys	652	749	790	816	889	997	1.280
De 65 i més anys	1.086	1.151	1.175	1.246	1.364	1.484	2.315
de 65 a 79 anys	838	844	841	872	934	1.037	1.584
de 80 anys i més	248	307	334	374	430	447	732
Total	6.253	6.946	7.242	7.480	7.768	8.004	8.875

Font: Projeccions de població 2021-2041, IDESCAT, 2009

tats que es donin per construir una ciutadania comuna partint de la diversitat inherent”, explica Pelegrí en un article a la secció d’Anàlisi.

L’ascensor social, element clau

De fet, l’horitzó per als propers vint anys és el que s’està traçant en l’actualitat i el demògraf Andreu Domingo coincideix que els serveis socials tindran un lloc central en la lluita contra l’estratificació ètnica de l’estructura social. Per això sosté que, ja des d’ara, l’escola ha d’assegurar com un dels seus principals reptes de futur “un paper igualador i no discriminador” en funció dels orígens de les persones. Una opinió plenament compartida pel prospectivista Jordi Serra del Pino, autor de l’estudi *El Sistema Català de Serveis Socials: Escenaris de futur*, fet l’any 2009 per encàrrec del Departament d’Acció Social i Ciutadania, i coordinador de la I Trobada de l’Observatori Català de Serveis Socials. Serra sosté que “seria un drama” que els catalans fills de segones generacions d’immigrants “no tinguessin accés als mecanismes de mobilitat social i quedessin relegats a feines per sota de la seva capacitat, només per la seva ètnia”, cosa que “suposaria un problema”, com el que ha tingut i té França, tot i haver escolaritzat de forma completa en el seu sistema educatiu ciutadans d’origen algerià o senegalès de nacionalitat francesa.

Sempre es diu que la millor política social és crear ocupació i com aconseguir-la és també una de les incògnites principals que es presen-

Sempre es diu que la millor política social és crear ocupació i com aconseguir-la és també una de les incògnites principals que es presenten de cara a les pròximes dècades, després que la crisi global que ens està afectant estigui mostrant símptomes d’esgotament del sistema.

ten de cara a les pròximes dècades, després que la crisi global que ens està afectant estigui mostrant símptomes d’esgotament del sistema. En aquest sentit, l’economista Antoni Fità, de l’Observatori de Mercats

Exteriors d’Acc10, adverteix que “l’actual crisi financera ha esdevingut econòmica” i que, en el context actual, “no serà fàcil combatre” els índexs d’atur elevats si no es canvia el model econòmic català i espanyol,

El secretari general del DASC, Jordi Rustullet, i l’executiu de la World Futures Studies Federation, Erik Overland, signant un acord de col·laboració.

Naixements a Catalunya

2005	79.766
2006	82.300
2007	84.037
2008	89.249
2009	84.914

“cosa que, en absolut, no es pot fer de forma ràpida”. Assegura que “els més de quatre milions d’aturats que hi ha a l’Estat espanyol s’han de fer al càrrec que no trobaran ja mai més feina als sectors on estaven”. I adverteix que, si no es camina cap a un canvi del sistema econòmic, “tindrem atur per molt de temps”, del qual es ressentiran uns serveis socials amb més usuaris i més mal finançats.

En un context que exigeix un millor aprofitament dels recursos i establir estratègies per economitza i fer més eficient el conjunt de sistema de l’estat del benestar, els experts conclouen que serà imprescindible augmentar la interconnexió entre els sistemes d’atenció a les persones, tant públics com d’entitats privades, coordinant polítiques i augmentant la cooperació.

Condicionar l’accés a prestacions

Si fem una mirada d’aquí a vint anys, el sociòleg Salvador Cardús sosté que “la mena de barra lliure de serveis públics actuals, ni serà sostenible, ni tan sols serà volguda per la majoria”, perquè els avenços científics i socials “generen unes expectatives de benestar i d’atenció mèdica i personal que creixen a una velocitat exponencial, mentre els recursos són cada vegada més escassos a causa de l’envelliment de la població”. En un article que es pot llegir en aquestes mateixes pàgines, Cardús també argumenta que “el sistema d’assistència pública gratuïta pressuposava una actitud responsable i compromesa amb la comunitat per part del ciutadà” i que “aquests tipus de lleialtats ja no es poden donar per des-

comptat” i, per tant, “caldrà concretar condicions d’accés a determinades prestacions”.

Ofec financer del Sistema de serveis socials

Davant l’evolució demogràfica del país, el Sistema català de serveis socials (SCSS) —que ha experimentat un gran creixement amb la Llei catalana de serveis socials (2007) i la Llei espanyola d’atenció a la dependència (2006)— avança cap a una situació “d’ofec financer”, si no es modifiquen alguns dels seus paràmetres econòmics actuals, segons Jordi Serra del Pino. A l’estudi prospectiu *El Sistema Català de Serveis Socials: Escenaris de futur*, hi conclou que la perspectiva és “poc afalagadora” pels costos creixents derivats d’augment quantitatius i qualitatius de la demanda i per la capacitat de finançament en declivi com a conseqüència de la minva dels segments poblacionals contributius, situació que en cas de Catalunya “està agreujada pel dèficit fiscal que s’arrossega” respecte a l’Estat espanyol.

Per Serra és peremptori modificar l’SCSS perquè “com a sistema, està entrant en fase de desequilibri i, si no s’hi posa remei, es pot col·lapsar”. Es tracta d’un sistema que tendeix a “fomentar un usuari més passiu i, per tant, a cronificar la seva necessitat d’assistència”, i ara el que cal és analitzar com evolucionarà la demanda i anticipar la resposta que permeti avançar cap a un model assistencial més holístic (integralment afavoridor del benestar), en el qual els usuaris siguin coresponsables del disseny, la gestió i la prestació dels serveis socials.

Jordi Serra, moderant l’Observatori.

Apoderar l'usuari en la coresponsabilització dels serveis socials

■ **El Sistema català de serveis socials ha triplicat en pocs anys les seves partides pressupostàries i l'oferta de la cartera de prestacions**

Fixar l'atenció en els reptes socials que Catalunya afronta en l'horitzó dels vint anys propers va ser l'objecte de la primera reunió de l'Observatori Català de Serveis Socials, que va tenir lloc el 7 de maig passat a Barcelona, convocada pel Departament d'Acció Social i Ciutadania (DASC). Sota la coordinació del prospectivista Jordi Serra del Pino, va comptar amb la participació d'una vintena d'experts relacionats amb els serveis socials i membres de la Federació Mundial d'Estudis del Futur (WFSF).

Una constatació clara que en va sorgir és que el Sistema català de serveis socials (SCSS), que en pocs anys ha triplicat les seves partides pressupostàries i l'oferta de la seva cartera de prestacions, no pot continuar la tendència incremental del model actual perquè resultaria insostenible, tot i que la demanda anirà creixent. El DASC ha tingut un increment pressupostari de prop del 500% que ho deixa ben clar: ha passat dels 305 milions d'euros pressupostats el 1998 als 2.250 del 2010.

El Sistema català de serveis socials pretén consolidar el dret d'accés universal als serveis socials, però això no vol dir gratuïtat i molts

experts indiquen que caldrà anar forçosament cap a models de copagament, amb una major coresponsabilització de l'usuari, que alhora el faci més autònom.

La crisi afecta el finançament dels serveis socials

La dotació dels serveis socials ha augmentat amb el creixement econòmic registrat els darrers anys,

però les febleses del model econòmic i productiu i l'alt volum d'endeutament públic de l'Estat espanyol el posen en entredit. El canvi d'escenari que es deriva de la crisi econòmica actual suposa un greu problema per al finançament dels serveis socials, cosa que obliga a repensar el seu fonament econòmic.

En aquest context, els serveis socials han de deixar de ser mirats només com a despesa per passar a

L'envelliment de la població és un dels grans reptes dels serveis socials.

Menys natalitat, més esperança de vida, gent més gran en edat de treballar

Els dos propers decennis la població creixerà arreu del Principat, però amb intensitats diferents segons els territoris. Les projeccions de l'IDESCAT indiquen que, en termes relatius, els que creixeran més d'ara fins al 2021 seran el Camp de Tarragona, les comarques gironines i les centrals, mentre que el menor creixement relatiu es produirà a l'àmbit metropolità de Barcelona, a causa de l'estancament de la població del Barcelonès.

La xifra actual de naixements anirà disminuint fins més enllà del 2020, ja que l'augment del nombre de fills per dona no serà suficient per compensar la disminució de la xifra de dones en edat fèrtil. La població en edat escolar, de 0 a 15 anys, es mantindrà per damunt dels valors actuals i creixerà progressivament fins al 2021. L'augment de població afectarà especialment els nivells educatius de primària i secundària.

Menys població activa

La població en edat activa, de 16 a 64 anys, augmentarà moderadament en nombres absoluts, fruit dels nivells moderats de migració, però perdrà pes en termes relatius. La població en edat laboral serà cada cop menys jove, amb una disminució de la xifra d'adults de 16 a 44 anys i un augment de la xifra d'adults de 45 a 64 anys. L'envelliment de la població en edat laboral és una conseqüència directa del *baby boom* dels anys setanta i del descens de fecunditat posterior, ja que les generacions plenes dels anys setanta transitaran cap a edats laborals madures i de jubilació, i seran substituïdes per generacions menys nombroses.

Molta més esperança de vida

La població major de 65 anys constitueix el tram de població que creixerà més d'ara fins al 2021. Es calcula que del 2008 al 2021 la població major de 65 anys augmentarà un 26%. L'envelliment de la població és una característica generalitzada en els països avançats i és conseqüència d'una major esperança de vida. A Catalunya s'espera un augment de l'esperança de vida fins al 2020 de 2,2 anys per als homes i 1,9 per a les dones, de manera que l'esperança de vida se situaria en valors de 80,4 anys per als homes i de 86,4 anys per a les dones.

La població major de 80 anys augmentarà de manera sostinguda i notable. L'any 2021, la població major de 80 anys haurà augmentat un 34% respecte als nivells del 2008, que passarà dels 334 mil actuals als 447 mil, un augment de més de 110 mil persones.

La població en el territori

Les projeccions de l'IDESCAT inclouen resultats per a les 41 comarques, la ciutat de Barcelona i els 7 àmbits del Pla territorial en l'horitzó 2021. Es preveu que en la propera dècada continuarà la difusió de la població més enllà de les comarques metropolitanes: dels tres quarts de milió de persones que guanyarà Catalunya d'aquí a l'any 2021, unes 360 mil viuran a les comarques metropolitanes i 400.000 a les comarques no metropolitanes.

Es reduiran les diferències en les estructures demogràfiques dels àmbits territorials, fruit principalment del diferent augment que tindrà en el territori la població de 65 anys i més. Els àmbits actualment menys envellits, el Camp de Tarragona i les comarques metropolitanes (llevat del Barcelonès), són els que registraran previsiblement un major increment de la població en edat de jubilació.

Xifres de l'envelliment

L'IDESCAT elabora també projeccions a llarg termini, fins al 2041. En aquest horitzó la població de Catalunya podria ser de 8,9 milions d'habitants, segons l'escenari mitjà. Malgrat la incertesa existent a tan llarg termini, és important disposar de dades que permetin analitzar i quantificar l'efecte de l'envelliment, que és la característica comuna i principal que presentaran a llarg termini les poblacions dels països més desenvolupats.

La població major de 65 anys pràcticament es duplicarà d'aquí al 2041. En aquesta data un de cada 4 catalans serà major de 65 anys (actualment ho és una de cada 6 persones). El creixement de la població major de 65 anys tindrà especial intensitat al final del període de projecció per l'arribada de les generacions plenes nascudes els anys seixanta i setanta.

Els catalans viuran més anys. En els propers 30 anys, l'esperança de vida dels homes podria augmentar uns 5 anys i la de les dones 4 anys. Aquesta evolució contribuirà a un creixement intens de la població major de 80 anys, que podria més que duplicar les xifres actuals.

La dependència senil augmentarà notablement i se situarà l'any 2040 en 44 persones majors de 65 anys per cada 100 habitants de 15 a 64 anys, nivell similar al que es preveu per a la població de la UE-27, on, segons Eurostat, la ràtio serà de 45.

ser valorats com a font d'inversió, tal com remarcava a la reunió de l'Observatori el director tècnic del Casal dels Infants del Raval, Ismael Palacín, defensant que "s'hauria d'avaluar el cost de la no-intervenció en polítiques socials" i fent notar que "la pressió sobre els professionals dels serveis socials els converteix en administratius".

Palacín assegura que "davant dels temps difícils" que s'acosten "serà clau crear i mantenir xarxes de capital social i de confiança", com les que ofereixen les entitats del tercer sector social, en un moment en què la ciutadania s'ha creat unes grans expectatives al voltant dels serveis socials que potser no es podran complir.

En aquest sentit, el responsable de l'organització de professionals creadors de coneixements OPS Neo, Manel Bardàvio, sosté que el capital social que es deriva de la solidaritat i l'ajuda mútua continua sent fonamental, ja que "la família i els amics són, per exemple, el gran canal que la gent té per trobar feina". I aquesta és una funció lligada sovint a uns valors que les administracions, per més que s'hi esmercin, "mai no podran substituir".

El prospectivista basc Ibon Zugasti, consultor de Prospektiker, SA, remarca la necessitat que els serveis socials vagin més enllà del seu marc originari, per caminar de ple cap a l'àmbit sociosanitari, atès que la seva proximitat amb la sanitat requereix una coordinació molt més gran, com ja queda regulat en la innovadora Llei de serveis socials basca del 2008. Aquest text estableix que l'atenció sociosanitària comprèn el conjunt de cures destinades a les persones que, per causa de problemes de salut o limitacions

L'excés de professionalització en l'àmbit dels serveis socials pot crear insatisfacció en l'usuari, que no ha de deixar de rebre mai un tracte personalitzat.

funcionals i/o risc d'exclusió social, necessiten una atenció sanitària i social simultània, coordinada.

Entre els col·lectius particularment susceptibles de ser atesos per l'atenció sociosanitària hi ha la gent en situació de dependència, les persones amb discapacitat, problemes de drogodependències, salut mental, malalties somàtiques cròniques, invalidants, terminals o col·lectius en risc d'exclusió social, com ara els menors en risc de desprotecció, entre d'altres. Zugasti advoca per caminar cap a "un nou contracte social, en què els agents apostin per un nou model on l'epicentre és la persona".

El referent escandinau

Una mesura, aquesta, que pren relleu després que s'estigui constatat que "l'excés de professionalització" en l'àmbit dels serveis socials "pot crear insatisfacció en l'usuari", que no ha de deixar de rebre mai un tracte personalitzat. Alguns experts escandinaus van posar de manifest que la professionalització absoluta que s'ha donat als serveis socials en els seus països d'origen ha tingut un efecte negatiu, que s'ha materialitzat en una prestació més impersonal. Així, el prospectivista noruec Erik Overland admetia que el sistema de benestar d'aquell país nòrdic "no és perfecte, també té cues i problemes de finançament, per més que es consideri el país més feliç del

món, però també el que té més suïcidis". Per això es va considerar que cal repensar la funció dels serveis socials, que els allunyi de la fredor i mantingui sempre un grau alt de component personal d'atenció.

En aquest sentit, el director general de la Fundació Creafutur, Guillem Ricarte, que ha dirigit un estudi sobre els desitjos d'atenció de les persones en situació de dependència, remarca que el primer que vol l'usuari és "seguretat en la seva assistència social; estar informat de com evolucionarà la seva patologia i desfer els dubtes de què li passarà quan no hi siguin els seus, en una societat que no el miri diferent". Amb aquestes condicions "podrà arribar al benestar físic i mental", segons Ricarte, que sosté que "l'apoderament social que augmenta l'autonomia dels usuaris és clau perquè els ciutadans siguin més independents i creatius".

Entre les propostes de futur per a l'SCSS sorgides de la reunió de l'Observatori, destaca el fet d'avançar en una implicació i coresponsabilització dels usuaris en els serveis socials, allò que s'anomena *apoderament* (del mot anglès *empowerment*). Es tracta d'aconseguir que els usuaris tinguin més protagonisme en el disseny, la gestió i la prestació dels serveis socials i no en siguin usuaris passius, sinó aconseguir usuaris més autònoms. Ciutadans acompanyats, però no dirigits per les administracions

L'ESCÀNER

Q

Vells, mesclats i connectats: una perspectiva social per a la Catalunya del 2030

Per **Jordi Serra**, director del Periscopi de Prospectiva i Estratègia

Intentar pronosticar la Catalunya del 2030 és un exercici no exempt de risc. I no és pas que vulgui posar la bena abans de tenir la ferida, senzillament, vull constatar que no pretenc, de cap manera, encertar com serà Catalunya el 2030; si més no, perquè aquesta no és la comesa de la prospectiva. La prospectiva no pretén predir el futur; la prospectiva vol ser una eina per prendre millors decisions en el present gràcies a un major coneixement de les seves conseqüències futures. Per tant, en prospectiva, el futur mai no és quelcom que ve donat (o que es troba), sinó que és el resultat de la interacció de les inèrcies històriques amb la munió de decisions (individuals i col·lectives) que hom pren contínuament.

En tot cas, el que hem de pensar és que Catalunya, com a mínim, canviarà tant en els propers vint anys com ho ha fet en els vint anteriors. Fent un petit exercici de retrospectiva ens adonem que el 1990 el món en general, i Catalunya en particular, era força diferent: el 1990 es va desintegrar la Unió Soviètica i es va reunificar Alemanya. Pel carrer començàvem a veure mòbils, tot i que anaven amb maletí incorporat (potser per això es calculava que el mercat dels mòbils seria d'uns 900.000 usuaris, a tot el món!). Era l'època dels disquets i de les pantalles d'ordinador monocromes, tot i que la irrupció de l'Apple LC va obrir el camí de les pantalles de color. Va ser l'any de *Ballant amb llops* (que va guanyar l'Oscar) i de *Pretty Woman*, que van arrasar als cinemes. A Espanya governava Felipe González, i a Catalunya, Jordi Pujol, mentre la gent seguia enganxada a *Dallas* –bé, no tothom, la mainada havia descobert *Bola de Drac*. Era l'època del *Som 6 milions*, d'una Catalunya molt més jove, amb rècords històrics de població infantil (potser per això l'any

següent s'inaguraria el *Club Super3*) i que, malgrat que ara pugui semblar estrany, vivia una reculada del seu saldo migratori d'unes 25.000 persones/any.

Per contra, si mirem les projeccions demogràfiques per al 2030, de seguida veiem que la població catalana serà bastant diferent i el que més destaca és l'envelliment que s'experimentarà al Principat. Segons l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT),¹ l'augment del pes relatiu de la gent gran i molt gran és força destacable. És a dir, d'una banda, hi haurà un augment considerable de la població de 65 anys o més, en un interval d'entre 1,7 a 2 milions de persones enfront dels 1,2 actuals; però també serà gent més gran, atès l'allargament de l'esperança de vida, que passarà dels 78,2 anys per als homes i 84,5 per a les dones a 82 anys per als homes i 87,8 per a les dones. Si considerem aquestes magnituds percentualment, el creixement d'aquest grup poblacional és encara més destacable: avui dia la gent gran representa el 16,2% dels catalans, però aquestes projeccions eleven aquesta pro-

porció fins a una banda d'entre el 21 al 23% del total de la població catalana. Aquest increment anirà acompanyat d'un estancament o minva de la gent de 0 a 14 anys, que oscil·larà entre un 13% i un 16% de la població (d'1 a 1,5 milions de persones); és a dir, la població gran pot arribar a doblar la població jove. Si comparem aquestes estimacions amb l'evolució prevista del segment d'edat entre 15 a 64, que és la franja que acumula la majoria de contribuents al sistema, ens adonem que la proporció entre contribuents i dependents pot ser de 3 a 2, és una ràtio molt equilibrada que planteja un gran interrogant: el sistema social tindrà prou recursos per mantenir el nivell de despesa actual? Sembla molt incert poder pensar que el finançament del sistema serà sostenible en aquest marc. Per tant, una primera conclusió seria que comença a ser perentori encetar un debat sobre la jubilació i les pensions que ha de transcendir el plantejament actual sobre la conveniència, o no, d'allargar l'edat de jubilació. El que caldria és adreçar qüestions troncales com ara: la definició de la vellesa (actualment, una persona de 65 és vella?); el finançament dels sistemes socials (on cal trobar formes equitatives de coresponsabilitat); o, fins i tot, el criteri de cotització (per exemple, a més del temps treballat, es podrien considerar fórmules que introduïssin la riquesa generada per cada persona). Per anar bé, caldria comen-

“Caldria començar a treballar com més aviat millor en la reforma del sistema social; com més es dilati aquesta qüestió, més difícil serà corregir la situació, i, per tant, augmentarà la probabilitat d'haver de prendre solucions dràstiques.”

çar a treballar com més aviat millor en la reforma del sistema social; com més es dilati aquesta qüestió, més difícil serà corregir la situació, i, per tant, augmentarà la probabilitat d'haver de prendre solucions dràstiques.

Hi ha una variable que pot trastocar les previsions demogràfiques: la immigració. Des del 2002 el saldo migratori català no ha baixat de 120.000, és a dir, que cada any s'han incorporat més del 120.000 persones estrangeres. Aquesta arribada de gent, que només es pot qualificar com a extraordinària, ha fet aflorar la qüestió de

la integració i està posant a prova l'autodeclarada tolerància catalana. El fet que en alguns indrets la concentració d'immigrants ultrapassi el 20 o el 30% tampoc no ajuda a facilitar un encaix més suau d'aquestes persones. En tot cas, s'ha de destacar que l'arribada d'aquesta gent ha estat clau per evitar un col·lapse del nostre sistema. Ara bé, el fet de saber quin pot ser el comportament dels moviments migratoris en el futur és una matèria força discutible. L'estudi esmentat de l'IDESCAT estima que el saldo migratori es pot anar estabilitzant d'aquí al 2030 en un interval de 30 a 50.000 persones.² Per tant, podríem pensar que el nombre d'immigrants, el 2030, es pot moure entre 1,7 i 2,3 milions; això, i en funció de les diverses projeccions que es presenten, implica que podrien representar entre el 20 i el 30 % de la població catalana del 2030. De fet, però, l'OCDE³ considera que l'arribada d'immigrants de països en desenvolupament a països rics es mantindrà o creixerà per dos factors: l'envelliment dels països desenvolupats (amb la consegüent reducció de llur mercat laboral) i el fet que els països en vies de desenvolupament mantinguin una població molt jove amb un diferencial de renda per càpita molt negatiu. Per tant, podem pensar que el saldo migratori final sigui major. Però, més enllà del nombre d'immigrants establerts a Catalunya, caldrà veure com s'haurà integrat la segona generació dels immigrants actuals, aquest serà el veritable examen dels mecanismes de mobilitat social catalans.

Un altre factor rellevant des d'una perspectiva social seria l'evolució de les famílies. El que ja hem vist els darrers anys és l'emergència d'una diversa tipologia de llars i la minva (en termes quantitius) del que podríem anomenar la família tradicional en la versió nuclear, és a dir, un pare i una mare amb fills. En aquesta evolució destaquen dos factors: en primer lloc, l'augment de les llars unipersonals, sobretot per causa de les viduïtats, i, en segon lloc, l'increment de les separacions i els divorcis, que ha fet augmentar el nombre de llars monoparentals i, de retruc, també les unipersonals. En general, la tendència en tota la zona OCDE és de davallada dels matrimonis, tot i que augmenta la taxa de persones que decideixen viure en parella. En conjunt, augmenta el nombre de fills nascuts extramatrimonialment i la convivència de germanastres amb combinacions diverses de parentiu comença a ser un fet habitual. L'evolució de la família, però, segueix essent una qüestió fonamental per als sistemes socials; fins

“L'evolució de la família, però, segueix essent una qüestió fonamental per als sistemes socials; fins ara, la família ha estat la gran xarxa de suport en temes socials, sobretot per causa de les dones, que tradicionalment han assumit la major part (amb diferència) de les tasques de cura. La incorporació de la dona al mercat laboral ha provocat tensions (en les famílies i les dones) perquè no ha comportat una redistribució més equitativa de les tasques de cura entre homes i dones.”

ara, la família ha estat la gran xarxa de suport en temes socials, sobretot per causa de les dones, que tradicionalment han assumit la major part (amb diferència) de les tasques de cura. La incorporació de la dona al mercat laboral ha provocat tensions (en les famílies i les dones) perquè no ha comportat una redistribució més equitativa de les tasques de cura entre homes i dones. La capacitat femenina per seguir acompanyant una doble jornada està arribant al límit. Per tant, hem de pensar que podem assistir al principi d'un gran canvi en la família. Se m'acudeixen dues gran vies perquè s'esdevingui aquesta transformació: d'una banda, una evolució basada en l'efectiva equiparació entre els gèneres que permeti superar esquemes i estructures patriarcals i, de l'altra, una solució tècnica. Per solució tècnica entenc qualsevol mena d'aplicació, giny o arranjament que permeti solucionar el desequilibri entre gèneres sense qüestionar o canviar els paràmetres actuals de la institució familiar. També crec que, abans d'anar per la primera opció, presenciarem una allau de propostes de caire tècnic; al capdavant, a occident tendim a refiar-nos de la tecnologia.

En aquest sentit, ja estem vivint la primera onada d'innovacions tècniques: les teleaplicacions que ens permeten monitorar, seguir, diagnosticar i tractar les persones a distància; segurament aquesta línia de treball s'aprofundirà en la mesura que el nombre de persones dependents augmenti. Una segona onada pot venir de la convergència d'aplicacions de domòtica i telemàtica per dissenyar llars que supleixin moltes de les mancances de les persones i/o de les famílies. La tercera onada, en la qual ja s'està treballant, serà la de la robòtica assistencial, que, quan es combini amb les dues anteriors, permetrà crear entorns d'alta interactivitat amb les persones que, fins i tot, puguin desenvolupar comportaments proactius per afavorir la salut i el benestar d'aquestes. Però també hi ha qui treballa en línies molt més trencadores: teràpies gèniques per eradicar malalties; acció sobre els mecanismes de l'envel·liment per alentir-lo, apaivagar-lo o, fins i tot, prevenir-lo; disseny de robots nanoscòpics que puguin introduir-se al nostre cos per guarir-lo o, si cal, reparar-lo; aplicacions de robòtica ciborg per superar les limitacions de qualsevol discapacitat, i, també, abocada de ments en entorns virtuals.

Només el temps dirà quines d'aquestes opcions futures esdevindrà realitat. En qualsevol cas, d'una cosa podem estar raonablement segurs: l'evolució dels serveis socials continuarà; com s'ha passat d'una perspectiva assistencial, molt vinculada a temes sanitaris o econòmics, a una concepció que integra aspectes biològics, socioeco-

“L'evolució dels serveis socials continuarà; com s'ha passat d'una perspectiva assistencial, molt vinculada a temes sanitaris o econòmics, a una concepció que integra aspectes biològics, socioeconòmics i psicològics.”

nòmics i psicològics; aviat caldrà incorporar-hi nous factors culturals, identitaris, tecnològics, temporals i d'altres que potser ara encara ni ens imaginem^Q

1. Projeccions de població 2021-2041 a <http://www.idescat.cat/cat/idescat/publicacions/catalog/pdfdocs/pp2021-2041pr.pdf>.

2. Ara mateix hi ha hagut una caiguda de la immigració a causa de la recessió, cal pensar però que això és una situació conjuntural i que, en la mesura en què el creixement econòmic repunti, l'arribada d'immigrants tornarà a créixer.

3. OECD *The Future of the Family to 2030: A Scoping Report* a: <http://www.oecd.org/dataoecd/11/34/42551944.pdf>

Jordi Serra del Pino és fundador i director del Periscopi de Prospectiva i Estratègia. Llicenciat en dret per la Universitat de Barcelona i màster en ciència política (opció futurs alternatius) per la Universitat de Hawaii, és fellow de la World Futures Studies Federation, i actualment vicepresident del Capítol Iberoamericà d'aquesta organització. És associated fellow de la World Academy of Arts and Sciences i membre dels consells editorials de les revistes: *Futures i Prospecti...va*. També és membre fundador del Grup de Recerca en Intel·ligència de la Universitat de Barcelona (GRIUB). Ha col·laborat com a assessor en prospectiva en diversos projectes de la Comissió Europea i per a altres organitzacions, com ara la Secretaria d'Estat de Seguretat, la Subsecretaria de Defensa i el Pla estatal sobre droga del Govern espanyol, al Departament de Prospectiva i Planejament de Portugal, l'Escola Superior d'Intel·ligència i Contraintel·ligència i Ecopetrol de Colòmbia, així com a l'Asia Europe Foundation (Singapur), el Consorci Ovino (Xile) i la Young President's Organization.

L'ANÀLISI

Q

Europa en el món en el segle XXI

Per *Alain Touraine*, sociòleg

Potser no s'hauria de respondre aquesta pregunta, ja que no sabem ben bé què és Europa: és una unió econòmica i humana que pesa més que els Estats Units d'Amèrica, dues o tres vegades més que el Brasil i que, en termes econòmics, encara pesa molt més que l'Índia o fins i tot que la mateixa Xina... Però si haguéssim de comparar els països d'Europa i el lloc que ocupen en el món, hauríem d'agafar-los d'un a un, la qual cosa no seria convenient, ja que pertanyen a la Unió Europea, molts a la zona euro i alguns a la comunitat de Schengen a l'interior de la qual hi ha llibertat de desplaçaments.

Considerem que hem de parlar d'Europa en el si de la Unió Europea, tal com s'ha construït des de la creació del seu primer nucli, la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer, que va reunir Alemanya, França, Itàlia i els països del Benelux, és a dir, Bèlgica, els Països Baixos i Luxemburg. Aquest nucli no ha deixat d'existir malgrat la considerable ampliació de la Unió Europea, la Comunitat Europea, tant en termes de superfície i de població com, més important encara, en termes d'integració dels estats membres.

És cert que durant un període curt de temps fins i tot va circular per Europa la idea que s'anava cap a la creació d'una Europa política, que alguns fins i tot van qualificar com a federal, i que algunes grans ments es van imaginar ja el naixement d'un patriotisme europeu que Jürgen Habermas el va definir com al *patriotisme de la constitu-*

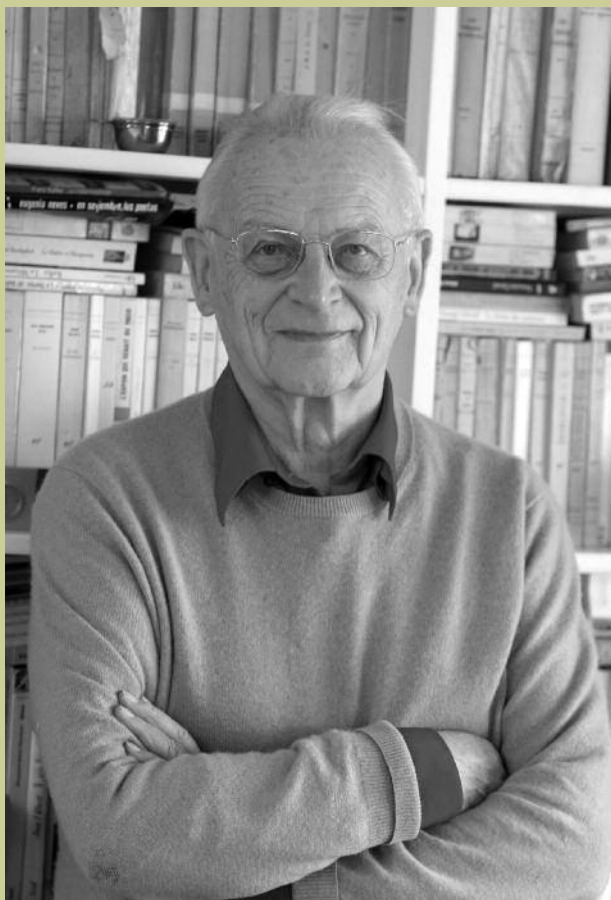
ció, consegüentment protegit contra tots els perills que comporten el nacionalisme i el mateix patriotisme. Aquest període, però, és ja lluny de nosaltres. Aquelles esperances s'han esvaït i durant els darrers anys, des de l'esclat de la crisi mundial, Europa gairebé ha deixat d'existir.

El Banc Central Europeu ha funcionat de manera molt positiva i alguns grans països han fet aportacions importants a l'esforç iniciat pel president dels Estats Units d'Amèrica per evitar una crisi sistèmica que podria emportar-se tota l'economia mundial. Però la Unió Europea, en els mesos més perillosos, no ha fet pas un paper important. Ens hem adonat que encara que Europa no havia deixat de reforçar-se com a administració comuna dels estats membres, no tenia cap existència política, ni cap capacitat real per posar en marxa una gran política econòmica, de fer sentir la seva veu i d'adreçar-se a les altres nacions del món.

Durant aquest període crític, la Unió Europea no va ser més que la perifèria dels Estats Units d'Amèrica, la incapacitat de la qual per prendre decisions va irritar molt el president Obama, que va fer notar el seu menyspreu per aquesta aliança dèbilment integrada, privada de tota consciència col·lectiva i incapaç de formular prioritats i de demanar esforços als seus membres.

Altrament, quan parlem del món, ens enfrontem amb una situació oposada. Gairebé ningú no parla del món,

Alain Touraine (Hermanville-sur-Mer, França, 1925) és un dels sociòlegs més reconeguts d'Europa i del món, especialitzat a teoritzar sobre l'acció social i els moviments socials. Un dels darrers premis prestigiosos que ha rebut és el Príncep d'Astúries de Comunicació i Humanitats que la Fundació Príncep d'Astúries li va atorgar el 27 de maig passat –i que se li lliurarà la tardor vinent–, juntament amb el també sociòleg Zygmunt Bauman, per la seva contribució a “entendre el món canviant i accelerat en què vivim”. És autor de treballs fonamentals sobre la societat postindustrial que han permès entendre i interpretar el sentit profund de les grans transformacions de l'època actual, oferint alhora una reflexió contínua i enriquidora sobre els problemes derivats d'una convivència necessària per damunt de les diferències humanes.

És membre oficial de la Legió d'Honor i de l'Ordre Nacional del Mèrit francesos i ha rebut doctorats *honoris causa* de les universitats de Ginebra (1988), Mont-real (1990), Louvain-la-Neuve (1992), La Paz (1995), Bolonya (1995), Mèxic (1996), Santiago de Xile (1996), Quebec (1997), Córdoba (Argentina, 2000), Cândido Mendes de Rio de Janeiro (2002), La Sapienza, Roma (2003), Jyväskylä (Finlàndia, 2004), San Martín (Argentina, 2006). Va ser president de la Societat Francesa de Sociologia (1968-1970), vicepresident de l'Associació Internacional de Sociologia (1974-1978) i membre del Consell d'Administració de la Maison de l'Amérique Latine. També ha estat membre estranger d'acadèmies de sociologia i ciències polítiques del Polònia, EUA, Brasil, Argentina, Xile i Itàlia.

Es va llicenciar el 1950 a l'École Normale Supérieure de París, va estudiar a les universitats de Colúmbia, Chicago i Harvard i va ser membre del Consell Nacional d'Investigació Francès fins al 1958. El 1956 va fundar el Centre d'Estudis per a la Sociologia del Treball de la Universitat de Xile i el 1960 es va convertir en investigador sènior de la que avui és l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, on va fundar el Centre d'Anàlisi i Intervenció Sociològica (CADIS). És famós per haver desenvolupat el terme *societat postindustrial*. El seu treball es basa en la sociologia de l'acció. Defensa que la societat forma el seu futur per mitjà de mecanismes estructurals i de les seves pròpies lluites socials. Ha estat interessat al llarg de la seva carrera en els moviments socials, estudiant i escrivint sobre molts, especialment de Llatinoamèrica i Polònia (on va veure néixer Solidarnosc, arran del qual va publicar *Solidaritat: anàlisi d'un moviment social* (1983)). Durant la seva estada a Polònia va desenvolupar el mètode d'investigació d'intervenció sociològica descrit a *La veu i la mirada (La voix et le regard)* 1981.

Entre les seves obres destaquen *Sociologia de l'acció* (Seuil, 1965), *La consciència de la classe treballadora* (Seuil, 1966), *El moviment de maig o el comunisme utòpic* (Seuil, 1968), *La societat postindustrial* (Denoël-Gonthier, 1969), *Un desig d'història* (Foto: 1977), *El retorn de l'actor* (Fayard, 1984), *La paraula i la sang* (América Llatina) (O. Jacob, 1988), *Crítica de la modernitat* (Fayard, 1992), *Què és això de la democràcia?* (Fayard, 1994), *Podem viure junts? Iguals i diferents* (Fayard, 1997), *Com sortir del liberalisme?* (Fayard, 1999), *La recerca d'un mateix. Diàleg sobre el subjecte* (amb Farhad Khosrokhavar) (Fayard, 2000), *Un nou paradigma per comprendre el món d'avui* (Fayard, 2005), *El món de la dona* (Fayard, 2006), *Pensar d'una altra manera* (Fayard, 2008), entre d'altres.

però tothom parla dels nous països emergents, i en particular del BRIC, esdevingut cèlebre en unes quantes setmanes, perquè designa els quatre nous països més importants del món del segle XXI: el Brasil, Rússia, l'Índia i la Xina. Encara no hi ha cap relació particular entre aquests països, ni tampoc amb Sud-àfrica o Mèxic o Corea del Sud, que ha de rebre durant el segle que acaba de començar la incorporació de Corea del Nord dins de les fronteres d'una Corea unificada i gestionada d'acord amb els principis que regeixen a Seul. Per tant, és difícil tractar el tema que se'ns ha plantejat en la seva formulació actual i és preferible donar una interpretació més limitada, però que té l'avantatge de plantejar un problema la realitat del qual no s'escapa a ningú.

Aquest no és tant un motiu per discutir com per recordar que la part de la població i de la producció mundial que es troben avui a Europa no deixen de disminuir, cosa que, sumada al que s'ha dit sobre la debilitat de la construcció europea, evidencia que fins i tot ens podem veure obligats a parlar d'un declivi a Europa. Amb tot, aquest declivi material no és necessàriament catastròfic. Suïssa és un país petit, però molt important en l'economia mundial. És fàcil d'imaginar una Europa que desenvolupi noves tecnologies o, altrament, optar com Alemanya per arribar a ser o seguir sent un gran exportador industrial, el més gran amb la Xina. Però l'important és poder respondre una pregunta que en realitat té dues parts:

- Europa adquirirà la capacitat de comportar-se com una gran potència, com un element essencial del sistema mundial, que els Estats Units d'Amèrica i la Xina hauran de tenir en compte?

- I a aquesta qüestió n'hi hem d'afegir una altra: Europa seguirà sent durant el segle XXI un lloc de creació, no sols científic i tècnic, sinó també cultural, artístic i intel·lectual?

La resposta a la primera pregunta no pot ser genèrica, perquè ningú no pot predir no sols què passarà al llarg d'un segle ni tampoc de manera realista en els propers vint o trenta anys. Si és impossible donar una resposta abstracta a aquesta pregunta, en general, sí que és possible, en canvi, donar una resposta pràctica. En el món tal com és avui, si Europa pot fer un paper internacional important, i fins i tot decisiu, és en la mesura que pot i podrà aplicar un tipus de relació amb els països musulmans con-

“Si Europa es refia dels seus èxits i de la seva importància material, no podrà resistir el declivi. Podrà només fer-ho si en té la voluntat, és a dir, si és capaç d'actuar com un actor polític.”

trari a les relacions que els Estats Units d'Amèrica han establert amb un cert nombre de països àrabs.

Els europeus estan probablement disposats a assumir aquestes responsabilitats, però res ens assegura que els òrgans rectors de la Unió Europea siguin capaços de llançar aquestes polítiques, d'assumir-ne els riscos i de considerar els beneficis potencials i els efectes positius que tenen per a ells mateixos com per als països afectats, en particular Israel i Palestina o Turquia i l'Iran.

Ningú no pot negar que la Unió Europea és ara incapaç de prendre decisions importants. Els seus projectes més ambiciosos consisteixen a transferir una part dels diners dels països rics, que havien ajudat als països més pobres de la Mediterrània a desenvolupar-se —de vegades amb èxit i de vegades no—, cap als antics països comunistes que no disposen dels instruments necessaris per fer una modernització accelerada. Amb tot, aquests països han remarcat en moltes ocasions la seva falta de confiança en Europa, ja que pensen —no sense raó— que només els militars dels Estats Units d'Amèrica —directament o per mitjà de l'OTAN— poden defensar-los contra un eventual atac rus, que és gairebé impensable avui, però que podria convertir-se en una possibilitat real d'aquí a quaranta o cinquanta anys, o fins i tot abans.

I aquí arribem al punt central de l'anàlisi. Si Europa es refia dels seus èxits i de la seva importància material, no podrà resistir el declivi. Podrà només fer-ho si en té la voluntat, és a dir, si és capaç d'actuar com un actor polític, sobretot en permetre la solució d'alguns dels problemes més perillosos que enfronten l'Orient Mitjà.

Actualment, cap estat europeu és capaç de veure més enllà de l'equilibri necessari del seu pressupost, de cara a la reducció del deute públic, de la gestió de les pensions i

de tot el sistema de Seguretat Social; la reforma de l'educació i l'augment significatiu de l'esforç en recerca. Una vegada més, sense aquesta voluntat de ser un actor polític important al món, Europa coneixerà la forma més greu de declivi, és a dir, la pèrdua d'influència i en conseqüència la desaparició del respecte o de l'interès que havia despertat durant segles.

És més difícil respondre la segona part de la pregunta, perquè no sabem ben bé què és el que afavoreix o, al contrari, impedeix la creació cultural. Només sabem que no es desenvolupa amb força en els espais on està relativament protegida de les ordres de l'Estat i dels perills de crisis econòmiques o de la violència. Aquest va ser el cas de la Florència del Quattrocento o el París de la Belle Époque. Aquesta no és pas, però, la situació actual dels països europeus. Només Alemanya té una situació econòmica sòlida, però l'èxit de les seves exportacions ha estat degut principalment a la pressió sobre els salaris, que pot preparar un període difícil. I aquesta és una observació que afecta tot Europa, un continent en general de baixos salaris, atur alt, de rigidesa i desorganització administrativa, de falta de curiositat i de coneixement sobre la globalització... Com es pot entendre un país europeu sense mesurar els efectes positius o negatius que la globalització té sobre seu?

Cal dir aquí que els europeus resten sovint atrapats en la consciència del seu passat conegut de tothom i sovint imitat, que no es prepara bé per examinar en les experiències d'altres parts del món la presència d'interrogants les quals s'esforcen a respondre les obres culturals. Ni tan sols sabem si els europeus d'avui poden ser capaços de fer el que han sabut fer amb tant d'èxit els llatinoamericans de les últimes generacions, que han transformat les seves antigues formes de vida i de pensament en termes novel·lescos, com també s'ha pogut veure al Japó. En el cas europeu sembla simplement difícil de separar la creativitat cultural de la comprensió de l'entorn econòmic, cultural, polític i ecològic en el qual ja estem incorporats. No podem esperar que aquells qui al voltant seu no perceben res més que una densa boira de confusió i de violència siguin capaços d'identificar el món actual.

Les noves formes de vida, de pensament, les relacions entre les diferents categories que donen al nostre temps una identitat, tenen, necessàriament, un origen mundial. Fins i tot, si dins d'aquest marc general, cada part del

“En el món tal com és avui, si Europa pot fer un paper internacional important, i fins i tot decisiu, és en la mesura que pot i podrà aplicar un tipus de relació amb els països musulmans contrari a les relacions que els Estats Units d'Amèrica han establert amb un cert nombre de països àrabs.”

món, cada regió o nació manté la seva ruta particular, aquella que només pot ser compresa a partir de cada experiència particular per interrogar-se en primer lloc sobre les formes i possibilitats de comunicació.

La sociologia ja ha identificat els nostres problemes centrals advertint que si no som capaços de concebre'ls clarament, estarem paralizats en els nostres desitjos per a les noves obres culturals. El més important d'aquests problemes nous és, evidentment, combinar la diversitat de cultures amb elements de la unitat i fins i tot de l'universalisme, la qual cosa fa possible tant la comunicació entre cultures com la referència als drets universals. Hem d'esperar que la sociologia finalment aconseguirà fer-se escoltar i respectar, en demostrar la seva capacitat per il·luminar els nous camins en els quals ens comprometem i que corren el risc de ser senders de muntanya obstruïts per la boira, més que no pas passejades ben senyalitzades o autopistes cada vegada més ràpides.

No prengueu la nostra conclusió com una broma o una expressió d'orgull professional excessiu: depèn, en major mesura del que pensem, en general, de la qualitat de les nostres anàlisis i de la nostra capacitat per il·luminar l'opinió pública que Europa pugui, demà i durant un període més llarg de temps, renovar la seva creativitat cultural, al mateix temps que retrobar la seva voluntat de ser, d'actuar i de triar .

Per què cal pensar a llarg termini en un món incert?

Per Erik F. Overland, membre del Consell Executiu de la Federació Mundial d'Estudis de Futur (WFSF)

Quan mirem el món en què vivim avui en dia –en la seva complexitat i la incertesa respecte a les perspectives de futur– és més necessari que mai mobilitzar la nostra fantasia creativa per imaginar què pot passar en el futur a llarg termini. Els governs i les grans institucions socials i polítiques tenen especialment l'obligació moral d'actuar també com a guardians del futur. Els polítics, els funcionaris públics i els ciutadans estan obligats a fer els deures perquè han de lidiar amb les conseqüències a llarg termini de les decisions preses avui o les que se suposa que seran preses en el futur pròxim. En aquest sentit, a llarg termini, la situació política i social actual estan estretament relacionades entre si.

Si hi hagués més governs que empreessin més temps a tractar sobre el nostre futur potencial, probablement algunes de les seves decisions haurien estat més prudentes. La qualitat moral del lideratge de qualsevol govern està en el grau en què se centra en el llarg termini, en lloc de fer front als interessos immediats i a les pressions. Amb tot, aquest no pot ser només un repte dels governs, ni tampoc es pot confiar en els enfocaments tradicionals de planificació de simples previsions o pronòstics. El món es caracteritza per un alt grau d'incertesa i complexitat. Per tant, és decisiva –per anar més enllà dels enfocaments tradicionals de planificació i desenvolupament de diversos futurs possibles– l'ajuda de la metodologia d'escenaris i la perspectiva d'ample abast. Per augmentar la legitimitat i el poder estratègic, aquests processos han de ser organitzats

de manera que hi involucrin la societat en el sentit més ampli. També en aquest cas els governs tenen una obligació general. Els futurs millors no es poden assegurar deixant-los a la seva sort o amb l'ús per part dels governs de metodologies convencionals de predicció i de grups d'experts. En la construcció d'una política reeixida en amplis sectors socials cal que aquests se'n sentin propietaris i experimentin que en són beneficiaris. A causa de la incertesa inevitable, hi ha diversos futurs possibles i no sols se n'ha d'articular un.

Més enllà de les previsions i els pronòstics

Tant els governs com els actors polítics estratègics i la ciència en general, han estat tradicionalment escèptics quan es tracta de la possibilitat de sistematitzar les previsions en les eines de ple dret per planificar escenaris futurs. La filosofia d'exercicis futurs al voltant dels pronòstics ofereix una sèrie de raons per les quals aquesta prudència està justificada. Tot i així, no menys important, per raons pràctiques –una de les quals és la necessitat d'alguna manera de satisfer les expectatives que emanen d'un sistema que pressuposa que les mesures “d'utilitat” en termes de contribució de la ciència i dels pronòstics tradicionals poden resoldre problemes concrets com els experimentats pels planificadors– hi ha motius sòlids i immediats per a la prudència que s'haurien de mantenir en suspens.

“Si hi hagués més governs que empreses sin més temps a tractar sobre el nostre futur potencial, probablement algunes de les seves decisions haurien estat més prudentes. La qualitat moral del lideratge de qualsevol govern està en el grau en què se centra en el llarg termini, en lloc de fer front als interessos immediats i a les pressions.”

Substancialment, a més, hauria de ser possible evitar alguns dels problemes que es plantegen en relaxar la nostra comprensió del temps com a unidimensional i lineal. Procedir per aquesta via de la prospectiva, i en especial en la construcció d'escenaris, pot ser una opció millor a l'hora de crear grans visions de societats multiculturals, pluralistes i complexes, com ara Espanya, com a tal, o Catalunya, en particular. La planificació de polítiques i tècniques de planificació tradicionals tendeix a ser unilineal i economicista i no és capaç de reflectir l'experiència contemporània del món tan complex i incert que tenim. En l'última dècada, la crítica s'ha plantejat en contra d'aquest enfocament de la planificació política estratègica. No entraré aquí en detalls, però només em centraré en un parell d'aspectes rellevants per al futur dels processos de construcció política.

En primer lloc, hi ha el problema de la unidimensionalitat. No hi ha una “recerca” real de futurs possibles en el sentit plural, *sinó un enfocament unilateral en el futur més probable amb l'objectiu de reduir la incertesa en la majoria del casos*. En segon lloc, si ens fixem en la història de les previsions, per exemple, veurem que les de futur dels preus del petroli en el període comprès entre finals de 1950 fins a l'actualitat es van equivocar. Ens sorprendria encara més comprovar que les prediccions es van fer tan malament que un constructor d'escenaris que, per accident, va ser capaç de suggerir el preu correcte en el moment que es van fer les previsions, hauria estat classifi-

Erik F. Overland és membre del Consell Executiu de la Federació Mundial d'Estudis de Futur (WFSF), una ONG global fundada el 1960 per promoure el desenvolupament d'estudis de futur des d'un punt de vista transdisciplinari, acadèmic i professional. El doctor Overland ha publicat diversos llibres i articles científics sobre prospectiva i és un dels principals professionals d'aquesta matèria a Noruega. Actualment és assessor del Ministeri d'Educació i Recerca de Noruega i, per encàrrec del Govern noruec, els anys 1998-2001 va ser cap de projectes del Pla Noruega 2030. El maig passat va participar en la jornada “Building the Future”, de l'Observatori Català de Prospectiva en Serveis Socials.

cat immediatament com un assistent d'il·lusió explicant contes de fades o la creació de comodins. En lloc d'això, cal un enfocament que no s'està centrant en el que sembla probable avui, però que pot obrir la possibilitat a les sorpreses, idees i perspectives que són una mica més "lluny" i a la "política incorrecta o experimental”.

Hi ha d'haver una ambició essencial per a tot govern que té com a objectiu el bon govern a fer tot el que pot fer per estar preparat per als reptes futurs. No sols els atemptats de les Torres Bessones de l'11 de setembre de 2001, sinó també un augment general de la inseguretat i l'aparició d'estructures socials més complexes en les últimes dècades, forcen els acadèmics, els polítics, els funcionaris públics i els professionals a reflexionar sobre les eines tradicionals i les metodologies destinades a identificar les futures conseqüències de les opcions que s'hagin adoptat, a ser més creatius de cara a esbrinar el que pugui passar a mitjà o llarg termini.

Hi ha d'haver una ambició essencial per a tot govern que té com a objectiu el bon govern a fer tot el que pot fer per estar preparat per als reptes futurs. No sols els atemptats de les Torres Bessones de l'11 de setembre de 2001, sinó també un augment general de la inseguretat i l'aparició d'estructures socials més complexes en les últimes dècades, forcen els acadèmics, els polítics, els funcionaris públics i els professionals a reflexionar sobre les eines tradicionals i les metodologies destinades a identificar les futures conseqüències de les opcions que s'hagin adoptat, a ser més creatius de cara a esbrinar el que pugui passar a mitjà o llarg termini.

Algunes reflexions sobre el període de temps de previsió

Com seleccionar el moment apropiat de durada dels processos de previsió? En processos de polítiques nacionals o regionals, crec que vint anys és un període adequat, i si el termini és inferior, és més difícil. El lapse de temps escollit ha de ser suficient per legitimar les idees "radicals”

i ha d'evitar la barreja amb perspectives estratègiques, que naturalment es caracteritzen per una orientació a curt termini. La majoria de les polítiques relacionades amb plans estratègics operen dins d'una perspectiva d'un, dos, quatre o deu anys. Moltes polítiques de previsió governamentals orientades a processos per generar punts de vista i arguments, diferencien clarament entre el discurs escenari com a tal i el discurs en el qual es discuteixen les prioritats polítiques estratègiques. El discurs escenari, que té les seves pròpies característiques, sovint és útil per triar una perspectiva temporal més llarga que el discurs sobre les prioritats, els pressupostos i altres aspectes relacionats amb un pla d'acció orientat (Overland, 2000; Neumann & Overland, 2001).

Una perspectiva de trenta anys és comuna per a les estimacions demogràfiques, però menys comuna en relació amb les prediccions més qualitatives. Per definir les possibles conseqüències de les prioritats polítiques, de fet, avui i en el futur proper, cal col·locar-se molt per endavant. Podem obtenir una idea del que això implica mirant trenta anys enrere en el temps. Les coses han canviat molt, durant aquestes tres dècades, però hi ha una gran quantitat que encara segueixen sent les mateixes.

A més, hi ha d'haver una participació important i un diàleg dels interessats a tots els nivells de desenvolupament d'aquestes polítiques.

Lliçons clau per als exercicis de prospectiva

Per descomptat, és difícil de "traduir" les bones experiències d'un país a un altre, però tampoc cal evitar de provar-ho. Apuntaré quinze missatges clau/accions principals per a les activitats de prospectiva a Espanya i Catalunya a partir d'experiències personals en una àmplia gamma de programes de política relacionats amb la prospectiva. Aquests són els següents:

Deu missatges clau per saber com seguir un bon procés

- Primeres etapes d'anàlisi. Fer una anàlisi exhaustiva de la situació contemporània dels temes abordats per avançat (fase primerenca del procés).
- Focalitzar els actors. Tenir focalitzats els actors actuals i futurs que siguin o puguin ser molt influents en el procés.

“La majoria de les polítiques relacionades amb plans estratègics operen dins d'una perspectiva d'un, dos, quatre o deu anys. Moltes polítiques de previsió governamentals orientades a processos per generar punts de vista i arguments, diferencien clarament entre el discurs escenari com a tal i el discurs en el qual es discuteixen les prioritats polítiques estratègiques.”

- Desenvolupar una base de dades central amb gran perspectiva sobre els possibles futurs desenvolupaments d'àmbit mundial, regional i nacional.
- Estructurar un programa regional o nacional. Organitzar les activitats de previsió en un programa regional o nacional amb molts subprojectes locals, regionals o temàtics diferenciats. El nivell regional/nacional es pot centrar especialment en els aspectes metodològics i de connexió en xarxa de les activitats.
- Política d'institucionalització. Institucionalitzar les activitats de prospectiva en les institucions polítiques (per exemple, crear un ministeri o oficina principal, com ara el Comitè per al Futur al Parlament finlandès).
- Involucrar els polítics, acadèmics i representants dels mitjans de comunicació en el procés.
- Distingir clarament entre l'escenari de les activitats i el seguiment del posterior diàleg estratègic destinat a un consens amb una gran visió de capacitat (s'ha de saber quan s'està fent què).
- Diferenciar entre els escenaris de situació (la situació el 2030) i els escenaris de desenvolupament (a partir d'ara, el camí cap al 2030).
- Organitzar el programa com un programa internacional. Dirigir-se a la creació de xarxes internacionals de suport substancial d'aquestes activitats.

- Desenvolupar un conjunt de metodologies de previsió diferent.

- No confiar en el passat! Cal pensar en termes de política d'innovació amb elements de prospectiva i desenvolupament d'escenaris. Cal intentar imaginar quin tipus de pilar té la societat en els 20-30 anys vinents. Aquí és important no basar-se en dades històriques i tendències. Cal mirar per al futur les possibilitats potencials sorprenents que hi ha obertes.

Observacions finals

Podem resumir la situació actual en funció de dos factors principals. En primer lloc, hi ha una tendència creixent a utilitzar el desenvolupament d'escenaris en relació amb l'estratègia i el treball de desenvolupament en la construcció de la política. L'ús dels processos d'història s'ha tornat cada vegada més freqüent en relació amb el desenvolupament organitzacional, el desenvolupament de recursos humans i la competència, el treball sobre les reformes més importants, el desenvolupament de polítiques i l'aprenentatge. En segon lloc, hi ha una tendència cap a una expansió radical de les eines de previsió que reflecteixen diferents objectius i possibles resultats dels processos, és a dir, la política de desenvolupament. D'acord amb el desenvolupament de polítiques mitjançant la creació d'escenaris, jo també argumento clarament a favor de la importància de fer una clara distinció entre el desenvolupament d'escenaris en si mateix i els posteriors debats sobre les prioritats estratègiques, pressupostàries i polítiques. Una clara distinció entre el desenvolupament d'escenaris i els processos que fan servir els escenaris per donar forma a les disposicions estratègiques i les prioritats polítiques, allibera el procés de desenvolupament de l'escenari de la funció de l'actual agenda política o estratègica. Això és decisiu per al desenvolupament de noves perspectives i interessant per al futur. Com Luk van Langenhove (2002:16) diu: "La prospectiva proporciona una base per a les discussions i accions prioritàries, les decisions basades en la prospectiva tendeixen a ser més sàvies".

Per a aquells que participen en el desenvolupament d'escenaris, això significa que ells tindran el potencial i l'autoritat per seguir a través de més línies d'argumentació, més alternatives de concebre i provar més punts de vista "políticament incorrectes". Això hauria estat molt més difícil si la

connexió entre el desenvolupament d'estratègia i l'agenda política hagués estat més forta. D'altra banda, hem de trobar les transicions satisfactòries entre el desenvolupament d'escenaris i els debats posteriors sobre el treball prioritari en les estratègies. Un requisit important és que sigui possible que els futurs responsables polítics estiguin inclosos en els escenaris, i que els actuals responsables d'alguna manera estiguin involucrats en el procés de construcció dels escenaris. Els bons escenaris fan visibles les decisions centrals i importants. La conclusió general ha de ser: la construcció política d'àmbits regional i nacional, amb l'ajuda dels enfocaments d'escenaris, és una cosa bona i important per a la creació de bones estratègies polítiques per a la innovació i l'aplicació d'accions polítiques en un món que sembla cada vegada més complex i incert Q

BIBLIOGRAFIA

- Barré, Rémi. *Foresight and their Themes: Analyses, Typology and Perspectives*. Sevilla: The Role of Foresight in the Selection of Research Policies – Conference Papers 13-14th, May 2002.
- Godet, Michel. *Scenarios and Strategic Management*. London: Butterworths, 1987.
- Godet, M. and Roubelat, F. "Creating the Future: The use and Misuse of Scenarios", *Long Range Planning*, 29 (2), 1996, (April).
- Heijden, Kees, van der. *Scenarios: The Art of Strategic Conversation*. Chichester: Wiley, 1996.
- Johnston, Ron. *The State and Contribution of International Foresight: New Challenges*. Sevilla: The Role of Foresight in the Selection of Research Policies – Conference Papers 13-14th, May 2002.
- Langenhove, Luk van. *Science and Technology Foresight in Europe. A prospective View...* Sevilla: The Role of Foresight in the Selection of Research Policies – Conference Papers 13-14th, May 2002.
- Mulgan, Geoff. *Governing in Time: Long-Termism and the Role of Futures Thinking in the UK-Government*. Sevilla: The Role of Foresight in the Selection of Research Policies – Conference Papers 13-14th, May 2002.
- Neumann, Iver B. & Overland Erik F. *Perspektivistisk scenaribyggning: faghistorie og metode (Perspectivist Scenariobuilding: History and Method)*. Tidsskrift for samfunnsforskning Nr.3/2001. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.
- Overland, Erik F. (ed.) *Norway2030. Five Scenarios about the Future of Public Sector Oslo: Cappelen akademiske forlag, 2000. (Book in Norwegian, English text manuscript.)*
- Renn, Ortwin. *The Need for comprehensive Foresight Activities*. Sevilla: The Role of Foresight in the Selection of Research Policies – Conference Papers 13-14th, May 2002.
- Ringland, Gill (1998) *Scenario Planning. Managing for the Future*. Chichester: Wiley.

Catalunya en el món-taronja

Per **Andreu Ulled**, director de MCRIT, SI

De l'endevinació a la prospectiva

El filòsof Josep Ferrater contemplava una enorme taronja valenciana, entotsolat, melancònic.

Catalunya serà una taronja o no serà, digué el filòsof, enigmàtic.

Jo era a la primera fila de l'auditori de Caixa Catalunya, a Via Laietana, escoltant-lo bocabadat, aquell vespre de tardor, a finals dels anys vuitanta. De Ferrater sabia poc, fins a aquell dia: que havia passat mitja vida exiliat, fent classes a universitats americanes i escrivint llibres, pensant sobre com som els catalans: pràctics, pragmàtics, irònics, treballadors i, per sobre de tot, deia ell, assenyats (una visió molt positiva, si tenim presents els aldarulls i les revoltes de principis del segle vint, el pistolerisme, els incontrolats i la Guerra Civil, la terrible postguerra). Ferrater, com Vicens Vives, pensava que allò més característic dels catalans era la *voluntat de ser*, de seguir sent: *Som i serem gent catalana!*, va escriure ja Àngel Guimerà, a *La Santa Espina*, la sardana que és un autèntic himne patriòtic, tant si es vol com si no es vol.

Jo era molt jove, força influïble, i des que vaig començar a participar a *Catalunya 2010* (l'estudi de prospectiva que Baltasar Porcel va impulsar a l'ICEM, l'actual Institut Europeu de la Mediterrània) estava molt interessat en els estudis de prospectiva i volia entendre el que havia estat i el que podia esdevenir, un dia, Catalunya. Porcel intuïa que Catalunya es trobava en una situació crítica: cohesionada socialment, més o menys normalitzada culturalment, integrada econòmicament a Europa des del 1986, complerts els objectius del catalanisme noucentista, per

tant, necessitàvem noves visions de futur. I jo, que llavors no sabia ni què era el Noucentisme, ni havia llegit res sobre prospectiva o futurologia, estava entusiasmat de ser un dels experts que participava en aquell estudi (ni que fos per casualitat, sense haver fet cap mereixement, simplement substituïa Albert Serratosa les vegades que ell no hi podia anar!). És comprensible que després de molts anys mortificat amb l'aridesa de la mecànica dels medis continus, les estructures metàl·liques i de formigó armat o la geotècnia, tal com les ensenyaven a l'Escola d'Enginyers de Camins, Canals i Ports de la UPC, em sentís fascinat per la prospectiva social i econòmica de Catalunya.

Al llarg dels darrers vint anys, he descobert que la previsió del futur, el fet d'imaginar mons futurs que podrien ser possibles, per unes o altres tècniques, és la segona professió més vella del món: l'endevinació, la profecia, que des que el món és món inclou pràctiques esotèriques per desxifrar el passat i revelar el futur, com la geomància i l'aeromància, o l'astrologia, els horòscops, avui utilitza models matemàtics que es basen en les teories socials, econòmiques, ecològiques, que estan suportats per sofisticats sistemes informàtics. De l'endevinació i la màgia, o la filosofia, hem passat, se suposa, a la prospectiva i la planificació racional, però qualsevol que sigui el mètode i els instruments que s'utilitzin, la prospectiva i l'endevinació comparteixen la mateixa pulsio diabòlica que ens porta a imaginar i a construir mons nous, adaptats al nostre desig. Tots els mètodes són necessaris, dels *brainstormings* o les discussions de *wild-cards*, perquè hi ha qüestions que escapen a la raó científica, però també n'hi ha que convé

“De l’endevinació i la màgia, o la filosofia, hem passat, se suposa, a la prospectiva i la planificació racional, però la prospectiva i l’endevinació comparteixen la mateixa pulsíó diabòlica que ens porta a imaginar i a construir mons nous, adaptats al nostre desig.”

racionalitzar, i quantificar objectivament, el millor possible (la capacitat que tindran les administracions públiques de finançar els serveis públics, en els propers deu o vint anys, per exemple). Amb tot, del que tracta la prospectiva, l’elaboració de visions del futur és d’aprendre a pensar estratègicament, a saber distingir el que avui és important. En el fons, la prospectiva és el que avui és coneix en educació com *serious games*, jocs i activitats orientades a l’aprenentatge (vegeu, per exemple, www.mcrit.com/2050, basat en l’estudi *Transvisions 2050* elaborat per Tetraplan, Leeds University, ISIS i MCRIT per a la Comissió Europea, el 2009).

Cap al món-taronja

Aquella conferència de Ferrater es titulava: *El món serà una pera, una poma o una taronja?*

“Amb aquest títol voldria que alguns de vostès no oblidessin fàcilment el que els diré aquest vespre!”, va dir-nos, greument, Ferrater.

“En el *món-pera*, el nord i el sud són distints, veuen?”, va dir, mostrant-nos una magnífica pera llimonera. “Hi ha un món ric al nord i un submón, molt més gran i menys desenvolupat, econòmicament, a l’hemisferi sud. És un món amb greus desequilibris socials, i, per tant, conflictes polítics. Molts pensen que el capitalisme ens porta a un món com aquest, desequilibrat socialment.”

Ferrater ens mostrarà després una poma, voluminosa i brillant, perfectament esfèrica, com la que Eva va oferir a Adam, al Paradís Terrenal.

Andreu Ulled és doctor enginyer, CCiP (UPC), MDesS (Harvard U.) i dirigeix MCRIT, SL, empresa consultora en planificació estratègica i territorial. Ha participat en diferents estudis de prospectiva sobre Catalunya (Catalunya 2010, 1992 ICEM; Catalunya 2020, 2003 ODECAT, Generalitat de Catalunya), en grups de reflexió sobre el futur de Catalunya (*Catalunya proposa*,

Generalitat 2004; Nou model de Barcelona, Pla estratègic metropolità de Barcelona 2007; RE-SET 2008 Diputació de Barcelona; Catalunya en xarxa, CatDem 2010), i sobre Europa i el món pel Ministeri de Medi Ambient i la Comissió Europea (*ESPO 2008, Transvisions 2009, Pashmina 2010*).

“El *món-poma* és una altra possibilitat”, va dir-nos Ferrater. “La tecnologia d’informació i comunicació ha integrat el planeta econòmicament, arrodonint-lo del tot, augmentant la productivitat i fent créixer l’economia tant que se superen els desequilibris socials i els conflictes del *món-pera*, però la riquesa cultural dels pobles i les nacions han quedat laminades, tant com ja ho estaven en el *món-pera*. El *món-pera* ens recorda les antiutopies modernes, les d’Huxley, o Orwell, l’internacionalisme comunista, i també el capitalista, paradoxalment.”

El mig centenar de persones congregades a Caixa Catalunya contemplàvem bocabadades la poma i la pera que ens mostrava el filòsof, i encuriosides pel que diria ara, en relació amb la taronja.

“Jo preferiria imaginar el futur de Catalunya en un *món-taronja*, sens dubte”, va dir Ferrater deixant la poma i la pera a un costat de la taula. Llavors agafà aquella enorme taronja i es quedà uns instants contemplant-la en silenci, com Hamlet contemplava la calavera. “El *món-taronja* és un món rodó, integrat econòmicament i tecnològicament”, va continuar, “com el *món-poma*, però, a diferència d’aquest, és un món rugós, conté una infinita varietat de cultures i no modifica la condició humana, tal com l’hem entès fins ara.”

Ferrater no ens va parlar de la *globalització*; no va esmentar ordinadors ni telèfons mòbils, ni Internet, ni Google, ni tampoc l’enfonsament del comunisme, que ell va arribar just a veure, perquè va morir pocs anys després d’aquella conferència, el 1991. Però la seva interpretació

dels mons i les catalunyes del futur segueix sent pertinent, molt útil per entendre les moltes successives visions del futur que s'han desenvolupat des d'aleshores.

Ferrater no va parlar de sostenibilitat (de fet, la *sostenibilitat*, com a concepte, no va ser encunyada oficialment fins al 1987, a l'Informe Brundtland), perquè més que témer l'impacte de la tecnologia sobre l'ecologia del planeta ell temia els seus impactes socials i culturals, la degradació de la condició humana que podia comportar (com abans d'ell temien Husserl, Heidegger, Ellull i tants altres filòsofs europeus). Amb tot i el temps passat, la visió prospectiva de Ferrater continua avui vigent, per mi. Des que *The Economist*, el 1995, va proclamar la mort de la distància (*La distància aviat no tindrà sentit*, va escriure Frances Cairncross), han sovintejat les anàlisis sobre els impactes socials i culturals de la tecnologia al món: "el món és una *poma*", diuen molts observadors (a *The World is Flat*, Thomas Friedman), o "és una *pera*" (a *Dark Age Ahead*, l'última reflexió, i la més negra, que ens va deixar Jane Jacobs, tota la literatura dels moviments d'antiglobalització, i ara de postglobalització), o és ja, en certa mesura, i hauria de continuar sent, *una taronja* (segons Jeremy Rifkin, a *European Dream*, o Kenichi Ohmae, per exemple).

La Catalunya del 2010: motor o alternativa?

L'estudi de l'ICEM es va acabar a finals del 1991, i llavors es va celebrar la primera i segurament l'única votació que s'ha fet mai sobre el futur de Catalunya a mitjà o llarg termini.

Sorprenentment, al contrari del que preveien els organitzadors, l'escenari *Catalunya alternativa* (connotat precisament pel desenvolupament sostenible) va estar guanyant durant bona part de la vetllada de presentació pública de l'estudi a l'escenari oficialista *Catalunya, motor d'Europa* preferit pel president Pujol, fins al punt que Porcel va haver de mobilitzar ràpidament el personal de l'ICEM per evitar-ho, convencent els presents que encara no havien votat que ho fessin immediatament, per *Catalunya, motor d'Europa*.

Veient les fotografies d'aquell acte, rellegint el que va escriure el periodista de *La Vanguardia*, m'adono que potser aquell va ser el primer acte postnoucentista. Porcel va

“Els anys noranta van acabar sent una dècada més aviat frívola, passada la crisi, i el món va girar tan de pressa que quasi ni ens en vam adonar: vam comprar ordinadors personals i telèfons mòbils, Barcelona va esdevenir ràpidament el principal atractiu turístic de Catalunya, les indústries van començar a deslocalitzar-se.”

tenir la intuïció de saber que les idees que havien alimentat tota una època, l'herència del catalanisme noucentista, s'havien ja esgotat, com efectivament es va anar veient després dels Jocs Olímpics del 1992, i moria d'èxit amb la inauguració de l'última gran indústria a Catalunya, la SEAT, i la conferència Euromediterrània del 1995. Fins i tot el president Pujol, en un discurs celebrat a Montserrat, va venir a dir als quadres del seu partit que ell ja havia arribat fins allà on pensava que era possible *normalitzar* el país, i que calia una nova generació d'idees, i de persones, que no es va produir, però.

Els anys noranta van acabar sent una dècada més aviat frívola, passada la crisi, i el món va girar tan de pressa que quasi ni ens en vam adonar: vam comprar ordinadors personals i telèfons mòbils, Barcelona va esdevenir ràpidament el principal atractiu turístic de Catalunya, les indústries van començar a deslocalitzar-se, pels mateixos motius que abans s'havien localitzat aquí; vam adoptar l'euro, sí, però de l'europeisme vam passar a l'euroescepticisme, com la resta d'europeus, a la vista de la resistència dels vells estats-nació en dissoldre's políticament en la Unió. I al cap dels anys, com si no res, vam passar de puntetes al segle vint-i-u, el segon mil·lenni, i de sobte vam deixar de ser sis milions gràcies a l'arribada d'una tercera onada de migració procedent de mig món; mentre l'exèrcit americà envaïa l'Afganistan i l'Iraq i els seus bancs, i els de mig

món, oferien crèdit quasi regalat a qualsevol que volgués comprar un habitatge a qualsevol preu, perquè tothom tenia expectatives de futur desmesurades, en un món on els dos mil tres-cents (milions?) de xinesos i indis s'havien posat a fer roba, joguines, cotxes elèctrics, coets i satèl·lits espacials. Catalunya va deixar de ser la fàbrica o la locomotora o el motor d'Espanya: Madrid i la resta de regions o comunitats autònomes es van desenvolupar més ràpid, i Europa, els països europeus, tenia un paper menys rellevant al món.

Paradoxalment, aquesta Catalunya, no la *Catalunya motor*, ni tampoc la *Catalunya alternativa*, tendia més aviat cap a la *Catalunya exuberant* de l'escenari tendencial que va estudiar Anna Cabré en la *Catalunya 2010*. Catalunya ja no era normal, rodona i llisa, dura com una poma, més aviat semblava una *papaia*, més exòtica, irregular i rugosa, massa tova.

“Una d'aquelles visions, que vam anomenar *Catalunya global*, propugnava que Catalunya s'havia d'obrir definitivament i sense complexos als fluxos de l'economia global per decidir-se a jugar amb creativitat les seves oportunitats.”

La Catalunya del 2020: nodal o global?

Abans de les eleccions del 2003, a l'inici de l'exuberància quasi tropical en la qual vam viure fins fa un parell d'anys, Toni Vives, llavors secretari de Govern del darrer Govern del president Pujol, va llançar un nou estudi, d'abast molt més modest que el *Catalunya 2010*, sobre el futur de Catalunya: *Catalunya 2020*, es va titular. I ens va permetre redefinir les visions i desenvolupar models de previsió multisectorials per quantificar, en ordre de grandària, des de la població activa o la inversió pública a l'energia consumida, l'aigua proveïda per dessaladores o els milions de tones de diòxid de carboni emès a l'atmosfera, per quatre escenaris normatius. Per dur a terme aquell estudi ens vam inspirar en el treball *Catalunya a l'Europa del 2010*, de la Fundació Jaume Bofill, publicat l'any 2002, que al seu torn es basava en un estudi extraordinari de prospectiva dut a terme per la Unitat de Prospectiva de la Comissió Europea, avui desapareguda. Un altre document rellevant, publicat al voltant del canvi de segle, va ser el *Paisatge ambiental de Catalunya el 2050*, del Departament de Medi Ambient, on Jordi Serra presentava tres suggerents escenaris a llarg termini (*L'econacionalisme, Sorra i palmeres, Virtuals i no obstant reals: la Noosfera*).

En aquell moment, el 2003, quan ja era a molts que ens semblava que Catalunya havia perdut quasi deu anys, almenys, no és rar que es publicuessin molts llibres sobre el futur de Catalunya, tan crítics i lúcids com el *Modernitzar Catalunya*, de Miquel Puig, i que molts d'ells coincidissin en un mateix diagnòstic: la necessitat de dur a terme canvis estructurals (de l'organització del territori i les infraes-

tructures al sistema educatiu i les universitats, per generar més capital de risc i incentivar el caràcter emprenedor; havíem de buscar la cooperació publicoprivada per impulsar la recerca aplicada i la innovació en sectors clau de futur, com la biomedicina, i també en sectors madurs, de l'agroalimentari al tèxtil, o el turisme).

Una d'aquelles visions, que vam anomenar *Catalunya global*, propugnava que Catalunya s'havia d'obrir definitivament i sense complexos als fluxos de l'economia global per decidir-se a jugar amb creativitat les seves oportunitats; vam tenir la temeritat de preveure que el 2020 Catalunya tindria, en aquest escenari, set milions i mig d'habitants (els mateixos que la *Catalunya exuberant* de l'Anna Cabré pel 2010), un creixement econòmic mitjà entre 2003 i 2020 del 3%, una capacitat d'inversió pública

d'uns 4.000 milions d'euros anuals, de mitjana, i en conseqüència xarxes de grans infraestructures ben interconnectades amb la resta del món, ports i aeroports intercontinentals, corredors viaris i ferroviaris enllaçant-nos amb la resta d'Espanya i d'Europa, com els que en bona part ja tenim ara, el 2010, després de sis anys d'inversió extraordinària en aquesta mena d'infraestructures, els trànsits es multiplicaven entre 2 i 3 vegades, el consum d'aigua desalada per 10, o el consum de gas quasi per 4. Les altres visions a debat les anomenarem *Catalunya ciutat* (entesa en el sentit conservador dels noucentistes, més que com la va imaginar Alomar: més introvertida, equilibrada socialment i territorialment), *Catalunya nodal* i *Catalunya ecoregional*.

Les explicarem, resumidament, com segueix:

LA VISIÓ TRADICIONAL, RENOÇADA: LA CATALUNYA CIUTAT

Catalunya té un equilibri social i territorial, una diversitat de sectors econòmics oberts a l'exterior i una identitat cultural reconeguda. Davant les incerteses econòmiques i tecnològiques actuals, i el probable estancament del nivell d'autogovern català en els propers anys, cal aprofundir en l'equilibri territorial, encara incomplet, reforçar la cohesió social, en risc per les noves onades migratòries, i defensar la identitat cultural, amenaçada en un món globalitzat, com la base fonamental per suportar un desenvolupament harmònic del país. És a la societat civil, amb el suport de les administracions, a qui correspondria el lideratge dels grans projectes de desenvolupament econòmic i tecnològic futurs. Cal continuar insistint en les actuacions més emblemàtiques de promoció de la identitat, la cohesió social i el reequilibri dutes a terme els darrers anys, com TV3, el desplegament territorial dels Mossos d'Esquadra, l'Eix transversal o el Canal Segarra-Garrigues, els polígons de l'INCASOL o les polítiques de Benestar Social, per exemple. Les regions italianes de l'anomenada Terza Italia, Flandes o Escòcia, o fins i tot Dinamarca, podrien ser referents.

LA VISIÓ MÉS NECESSÀRIA? LA CATALUNYA NODAL

Catalunya té una bona base empresarial, que ha superat amb èxit l'obertura a Europa i la internacionalització, però ens falta volum i excel·lència en sectors estratègics, i empreses multinacionals catalanes. Sense capacitat per excel·lir en algunes àrees estratègiques internacionalment, Catalunya tendirà progressivament a la dependència i el declivi econòmic, no podrà mantenir la cohesió social i perdrà vitalitat cultural. Les institucions públiques han de liderar la incorporació de Catalunya a la societat del coneixement promovent activitats de prou volum i qualitat, en sectors estratègics, vinculats a la biotecnologia o els continguts multimèdia, per exemple, i estimulant la recerca i el desenvolupament tecnològic, per projectar-se a l'exterior, com han sabut fer països de les dimensions de Catalunya, com Suïssa i Finlàndia. Els parcs científics i tecnològics existents a Catalunya necessiten més especialització i volum crític, nous models de cooperació entre empreses i universitats, major integració interregional en l'àmbit de l'Euroregió de l'Arc Mediterrani. Les noves infraestructures actualment en construcció, com l'ampliació del port i l'aeroport de Barcelona, les noves línies ferroviàries d'alta velocitat que intercomuniqueu les ciutats catalanes i les regions veïnes han de valoritzar-se per poder fer el salt estratègic que el desenvolupament de Catalunya necessita.

LA VISIÓ MÉS OPORTUNA? LA CATALUNYA GLOBAL

Catalunya ha estat sempre un lloc obert i acollidor, que ha atret població i activitats exteriors de tota mena; creativa, amb artistes reconeguts, d'una qualitat de vida apreciada, capdavantera en turisme i capaça d'organitzar grans esdeveniments esportius o culturals de ressò internacional, fruit de la concertació entre una societat civil dinàmica i les institucions públiques. En un món on el turisme avançat i l'entreteniment vinculat a la cultura i la tecnologia esdevenen sectors clau fins i tot en regions com Califòrnia, Catalunya hauria de posicionar-se sense complexos perquè aquest sector emergent sigui el motor de l'economia del país. L'èxit d'equipaments com Port Aventura o el circuit de carreres automobilístiques, la celebració de fires i congressos, i grans esdeveniments esportius o culturals, com els Jocs Olímpics o el Fòrum 2004, han fet possible que, per exemple, Barcelona esdevingui la ciutat amb major creixement turístic d'Europa. Es tracta de saber aprofitar les oportunitats reals que té Catalunya dins d'un món globalitzat, abans que no sigui gaire tard.

LA VISIÓ MÉS RESPONSABLE? LA CATALUNYA ECOREGIONAL

Catalunya, com la resta del món, ha d'introduir elements de correcció en el model social i econòmic vigent per tal d'assumir l'existència de límits al creixement accelerat i el risc que es deriva de la dependència econòmica de Catalunya de poques grans empreses, la majoria estrangeres, i de sectors que evolucionen en funció de la conjuntura econòmica global. Les estratègies de desenvolupament s'haurien de basar a promocionar les activitats endògenes, els clústers tradicionals, les cooperatives i la seva integració en xarxes d'activitats exògenes. El procés d'Agenda21 és ja un primer pas cap a una major consciència de la incertesa creixent en la qual vivim; cal actuar amb un principi de precaució, a tots nivells, per tal de disminuir riscos. S'ha de tendir a reduir els desequilibris socials, com a prioritat, en relació amb els nivells de renda, d'accés a l'habitatge, educació o sanitat, i cal estimular la participació més activa de la societat civil, canalitzant els moviments reactius que actualment emergeixen en diferents llocs del territori cap a posicions més propositives. El reconeixement de la irreversibilitat dels processos d'ocupació del sòl i del seu impacte en el medi fa que sigui necessari prioritzar remodelacions urbanes i noves ocupacions més intenses d'usos mixtos, dissenyades d'una forma tan participativa com sigui possible a fi d'adaptar-se a les necessitats i potencialitats de desenvolupament específiques de cada lloc. Aquestes visions, presentades sintèticament, a continuació es precisen, efectuant previsions per a tots els sectors fins on ha estat possible; a títol de referència, s'han avançat alguns projectes de desenvolupament estratègic en relació amb operacions urbanes i d'infraestructures, i models d'organització territorial.

La Catalunya del 2010: motor o alternativa?

L'eufòria dels fluxos migratoris (més d'un milió de persones vingudes d'arreu del món a treballar, o només a viure, per uns mesos o per uns anys, o per tota la vida) i els financers (fons de cohesió i estructurals, fons d'inversió immobiliària i altres), va continuar fins fa un parell d'anys, exacerbats per la bonança econòmica internacional, gairebé fins a l'any 2008, de forma que en un parell de dècades vam més que doblar la renda per habitant, vam reduir el nombre de persones per sota el llindar de pobresa, va augmentar la inversió estrangera i l'exportació i les importacions d'Europa, i de la Xina, la disminució del pes

relatiu de la indústria va ser compensada per l'augment dels serveis i el turisme (fins a uns cent milions de pernотacions anuals, vint-i-cinc a Barcelona!). I en aquests anys, a cavall de la cresta de l'onada de la bonança econòmica, no vam fer les reformes que Miquel Puig proposava a *Modernitzar Catalunya*.

Era impossible convèncer ningú, i menys els polítics, que no anàvem bé, em va confessar Francesc Santacana, coordinador general del Pla estratègic metropolità de Barcelona.

Abocats a un món de mobilitat exacerbada, ens deia ja Anna Cabré, profèticament, el 1993, la població d'un determinat municipi, d'una regió, d'un país, aviat s'haurà

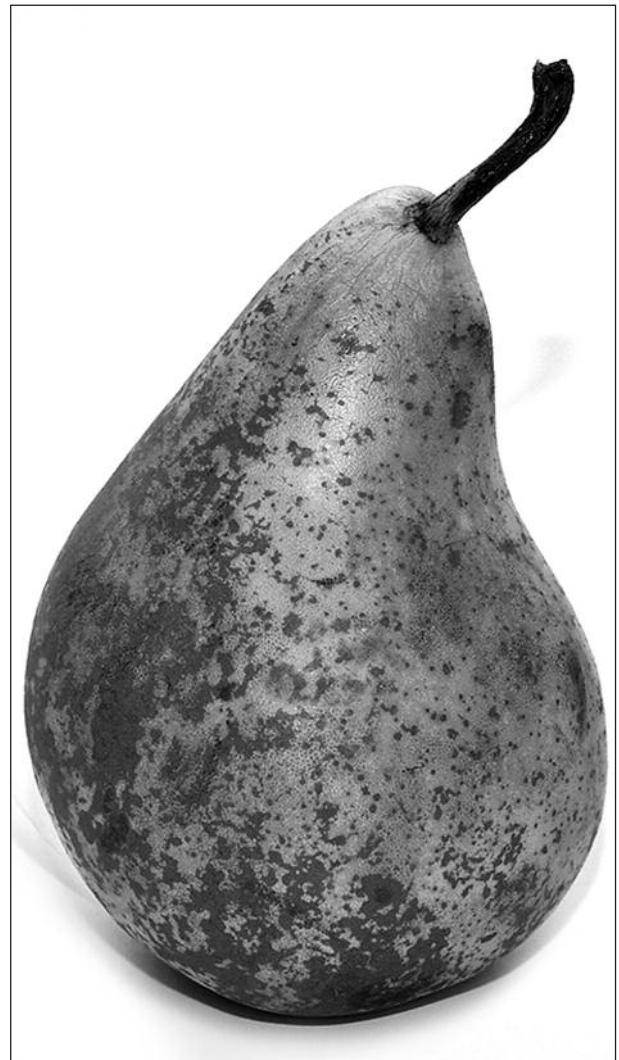
de comptar en nombre de persones per unitat de temps, com va reflectir *Transnational citizens*, l'exhibició que va organitzar el Museu d'Història de Barcelona fa uns mesos, durant la tardor de l'any 2009. Avui es poden mantenir i crear o recrear vincles afectius, laborals, o purament casuals, independents del lloc, d'un moment a l'altre; podem escoltar la ràdio o llegir per Internet els diaris de la nostra ciutat d'origen, o de qualsevol altra, conversar per Skype gratuïtament amb els amics de tota la vida, viatjar més freqüentment. Catalunya és una xarxa exuberant en relacions, en fluxos d'informació, d'energia, de mercaderies, que connecten la intimitat de cadascú amb la globalitat. Ens sentim tant o més vinculats als nostres contemporanis, de totes races i nacions, que no pas als nostres avantpassats, a les generacions que abans vivien aquí.

Els governs difícilment podran seguir mantenint el control del sistema educatiu, dels mitjans de comunicació, i preservar la identitat nacional. I així, la nacionalitat, aquesta mena d'identitat política col·lectiva, comunitària, creada a finals del segle dinou, es convertirà en una condició relativa, un sentiment geogràfic i familiar, biogràfic, una situació més personal i transitòria que política? Finalment, els estats-nació moderns (massa grans pels problemes petits, massa petits pels problemes grans, afirmava Daniel Bell fa ja trenta anys), deixaran pas a un món de fronteres polítiques més i més desdibuixades, convertit en el món-pera de Ferrater?, o es resistiran, més probablement, Europa no podrà reformar-se i s'accentuarà el nostre declivi?

The party is over

La situació va canviar de sobte, l'economia espanyola es va desplomar bruscament, i el novembre del 2008, mesos després de l'inici de la crisi, *The Economist* va publicar l'article *The party is over*, posant el dit a la nafra en el final precipitat del segon miracle econòmic espanyol, l'acabament de l'època de les vaques grasses, i el que va ser més dolorós per molts polítics catalans: criticant el malbaratament de recursos públics i la manca de lideratge polític que hi ha hagut a Espanya, i a Catalunya, durant tots aquests anys. Catalunya es presentava als ulls dels lectors de *The Economist* com l'antitesi de la modernitat: una regió corcada de vicis caciquils, segons el periodista i les

“La nacionalitat, aquesta mena d'identitat política col·lectiva, comunitària, creada a finals del segle dinou, es convertirà en una condició relativa, un sentiment geogràfic i familiar, biogràfic, una situació més personal i transitòria que política?”

administracions catalanes, incapaces de reformar-se, justificaven la seva incompetència amb victimisme nacionalista, exigien més i més recursos a l'Estat per invertir-los després d'una forma arbitrària, segons *The Economist*, i altres mitjans de comunicació i institucions internacionals: tenim les parades d'autobús interurbà i les estacions de rodalies abandonades, i construïm estacions faraòniques en el metro a Barcelona; grans línies d'alta velocitat ferroviària per a un nombre escàs d'usuaris mentre les carreteres locals i comarcals, les travesseres urbanes, estan en un estat precari, i un llarg etcètera de despropòsits. Ni a Catalunya ni a Espanya no existeixen mètodes rigorosos d'avaluació de les inversions públiques com els que s'apliquen al nord d'Europa, ni plans o programes a mitjà i llarg termini.

Així, els catalans hem passat de sentir-nos grans, i cofois, després dels Jocs Olímpics del 1992, a exageradament insatisfets, al llarg de la crisi econòmica que es va perllongar quasi fins al 1996, i després, cada vegada més empenyats, segons els estudis del Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat, amb raó o sense, fins al 2008, quan va començar la crisi de veritat. Avui, ja en vaques magres, immersos en una crisi econòmica global incerta, ens sentim més aviat desanimats (tant, que la darrera campanya mediàtica de la Generalitat, que fa vint anys ens deia *Som 6 milions*, i *Som un país d'Europa*, avui ens diu *Som-hi!*).

A Europa passa tres quarts del mateix: *Reforma o declivi!*, conclou l'informe del grup de savis de Felipe González sobre el 2020. El nostre malestar, amb diferents graus d'intensitat, el comparteix mig Europa. Fa ja vint anys que necessitem noves visions.

Reforma o declivi!

Els eurooptimistes recalitrants, com Jeremy Rifkin, creuen que Europa se'n sortirà, es reformarà i evitarà el declivi; cert que Àsia i Amèrica creixeran econòmicament més que Europa, però el model de desenvolupament d'Europa és més sostenible, socialment inclusiu, i s'estendrà a poc a poc a la resta del món. Els estats-nació veuran el seu poder limitat tant per dalt, en els àmbits europeu i global, com per sota, a escala macroregional i regional i urbana. Avançaríem, doncs, cap el *món-taronja* de Ferrater, el que més convé al *projecte Catalunya*.

“Els catalans hem passat de sentir-nos grans, i cofois, després dels Jocs Olímpics del 1992, a exageradament insatisfets, al llarg de la crisi econòmica que es va perllongar quasi fins al 1996, i després, cada vegada més empenyats, segons els estudis del Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat, amb raó o sense, fins al 2008, quan va començar la crisi de veritat.”

Per molts altres analistes, en canvi, alguns d'ells tan influents com Robert Shafiro, Europa no podrà dur a terme en cap cas les reformes estructurals que els nous temps exigeixen, ni en la regulació dels mercats laborals, el sistema educatiu o la política agrícola. Només inventen els xinesos i els indis, i els americans: de les primeres cent universitats, noranta-set són americanes, dues britàniques i una japonesa. Som a Europa, doncs, a l'inici d'una segona decadència, cultural i també industrial i tecnològica? El turisme serà l'única activitat econòmica en expansió en una Europa fragmentada en estats nacionalistes que pugnen per controlar les burocràcies regionals i locals, tan euroescèptiques com el president de Txèquia, que va ser president de la Unió Europea. Els desequilibris internacionals augmentaran, i els conflictes a totes les escales geogràfiques. Viuríem, així, en un inquietant *món-pera*, que no té per què ser negatiu, necessàriament, per Catalunya, però les amenaces seran molt grans i les oportunitats, poques.

A l'altre extrem, Kurz Kuztweil, el multimilionari americà, no va donar importància a la crisi d'avui, per ell és un fenomen passatger, purament especulatiu, psicosocial. La crisi passarà, com la dels noranta i la dels setanta, i és probable que més aviat que tard hi hagi ordinadors de poc més de mil euros amb més capacitat de processar informació i generar coneixement que un cervell humà (i llavors, quina mena de consciència artificial emergirà d'aquestes màquines electròniques o biològiques?); en uns vint anys, ja en l'*Era de l'Hidrogen*, disposarem de fonts d'energia abun-

La població de Catalunya a l'horitzó del 2030

Per *Amand Blanes*, investigador del Centre d'Estudis Demogràfics

En un exercici de prospectiva sobre la Catalunya del 2010, realitzat a principis dels anys noranta, es van formular una sèrie d'hipòtesis sobre l'evolució demogràfica futura que en l'escenari tendencial desembocaven en una xifra de 6,5 milions d'habitants, i en el més favorable, etiquetat com a "exuberant", en una de 7,5 milions.¹ Aquesta darrera dada, que era considerada com a menys probable, és gairebé idèntica a la població empadronada a Catalunya l'any 2010. No obstant això, la similitud de les xifres totals de població respon a dinàmiques demogràfiques diferents, ja que en l'exercici prospectiu hi feia un paper rellevant la recuperació de la fecunditat, fins a assolir els 2,4 fills per dona, mentre que el creixement del darrer decenni s'ha sustentat fonamentalment en la immigració de l'estranger, d'una magnitud i unes característiques difícilment previsibles i justificables fa vint anys.

L'experiència revela, per tant, la dificultat d'anticipar canvis sobtats, especialment en el component migratori, i com la visió que es té sobre el futur està condicionada en part pel mateix present. Malgrat la incertesa subjacent a tot intent de preveure el futur, sobre la dinàmica demogràfica actuen unes inèrcies que són difícilment modificables i que permeten acotar aquelles tendències que són més previsibles. Dit en altres paraules, si bé roman una gran incertesa sobre el futur de les migracions, i en menor mesura sobre la resta de fenòmens demogràfics, no és menys cert que part de l'avenir demogràfic es troba ja escrit en l'actual estructura per edats de la població catalana.

La projecció vigent de l'IDESCAT² preveu un alentiment en el ritme de creixement de la població, encara que continuarà essent força rellevant, fins a assolir-se una xifra propera als 8,4 milions d'habitants el 2030 segons l'escenari mitjà o de referència. A diferència dels darrers anys, i fins a mitjan de la propera dècada, s'assistirà a una davallada en el creixement natural: d'un costat, augmentaran les defuncions a causa de l'envelliment de la població; d'un altre, es reduiran els naixements, ja que la recuperació de la fecunditat, que en cap cas es preveu molt significativa, i la immigració no seran suficients per compensar la presència en les edats fecundes de les generacions poc nombroses nascudes a les darreries del segle passat.

Per tant, en termes de creixement demogràfic, l'aspecte clau serà el comportament futur dels fluxos migratoris de Catalunya amb l'exterior. En aquest sentit, l'IDESCAT preveu una contracció del saldo migratori amb l'estranger, fins a estabilitzar-se entorn de les 41 mil entrades netes anuals en l'escenari mitjà. Aquesta xifra, si bé planteja una forta caiguda en relació amb els valors registrats en el període 2004-2007, continua representant una aportació important de població procedent de l'estranger, ja que equival a un saldo d'unes 840.000 persones entre 2009 i 2029, a més de la contribució indirecta via natalitat. Aquestes previsions es van formular amb unes dades que encara no recollien els efectes de la crisi econòmica sobre els fluxos de migració i en tots els escenaris es preveia que Catalunya continuaria sent un país

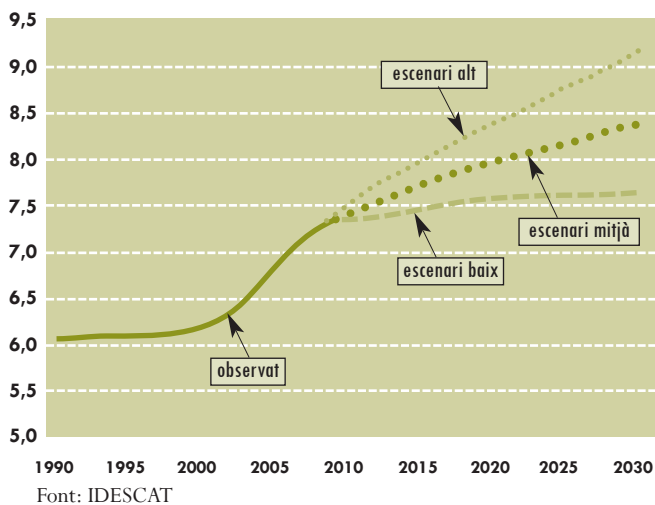

Amand Blanes i Llorens és doctor en demografia per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Des de 1992 treballa com a investigador en el Centre d'Estudis Demogràfics (CED) i és professor associat al Departament de Geografia de la UAB. Dintre de la seva tasca investigadora, i com a responsable de l'Àrea de Projeccions del CED, ha col·laborat amb instituts

d'estadística i departaments de l'Administració en la realització i l'assessorament en temes de projeccions de població. Una altra línia d'investigació se centra en l'anàlisi de la mortalitat i la salut, dirigint actualment un projecte I+D sobre les implicacions sociodemogràfiques de les condicions de salut en les edats madures. És membre de la International Union for the Scientific Studies of Population (IUSSP).

receptor de població estrangera. Fins i tot la hipòtesi més restrictiva preveu un saldo migratori net amb l'estranger d'unes 400.000 persones fins a l'any 2030. Les dades més recents, malgrat la seva provisionalitat i la dificultat que entraña estimar la magnitud real de les sortides, indicarien que la reducció del saldo migratori ha estat més intensa de la prevista i que, els propers anys, el saldo podria esdevenir nul.

Evolució i projecció de la població de Catalunya, 1990 - 2030

“En el quinquenni 2004-2008 es van produir prop d’1,4 milions d’intercanvis migratoris entre els municipis catalans, dels quals quasi un terç varen ser protagonitzats pel col·lectiu d’estrangers, que es caracteritzen per una elevada mobilitat en els primers anys de residència.”

Vist el context actual, l’evolució de la població de Catalunya els propers anys se situaria més propera al camí que traça l’escenari baix de l’IDECAT, amb guanys molt moderats de població, mentre que a mitjà termini dependrà de la intensitat i durada de la crisi econòmica, i de les seves repercussions en el mercat de treball. Si es confirmen algunes de les tendències més recents, com l’avançament en la davallada de la natalitat, inclús podria plantejar-se un escenari a curt termini d’estabilització de la població.

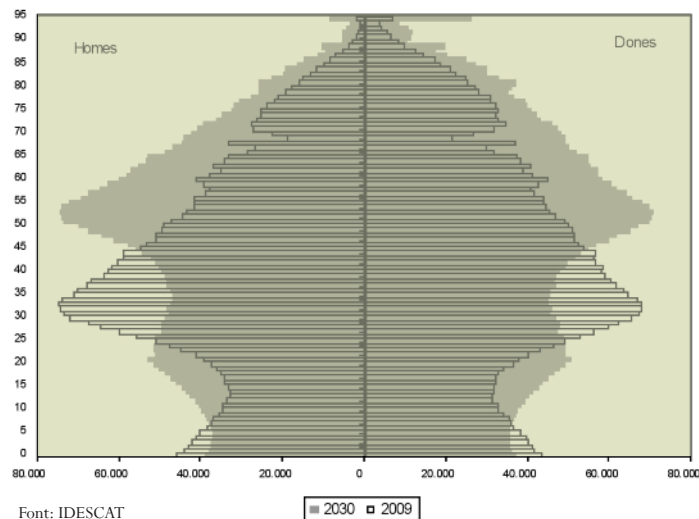
A més de les xifres totals de població, altres factors demogràfics han tingut i tindran un paper destacat en l’assignació de recursos i en la implementació de serveis. En primer lloc, els produïts per la necessitat de satisfer demandes que es van modificant a mesura que transiten pel perfil de la piràmide cohorts amb importants diferencials numèrics. Aquest efecte acordió és intens en països que, com Catalunya, han estat i estaran subjectes a variacions en els nivells de la natalitat. Un exemple és l’impacte diferit en el temps de les fluctuacions en el nombre de nascuts sobre la planificació de les etapes del sistema educatiu. En segon lloc, els derivats d’una composició cada cop més heterogènia de la població, tant de les característiques personals com de les familiars, per l’arribada de població estrangera amb necessitats i demandes específiques. Les xifres són prou eloqüents, els estrangers empa-

dronats a Catalunya han crescut en un milió d'ençà de principis de segle, fins a representar prop del 16% de la població l'any 2009. Finalment, els associats a la distribució territorial dels recursos i de les dotacions a causa de l'heterogeneïtat espacial, tant en els creixements com en les estructures sociodemogràfiques, que ha estat accentuada per la major mobilitat residencial de la població. En el quinquenni 2004-2008 es van produir prop d'1,4 milions d'intercanvis migratoris entre els municipis catalans, dels quals quasi un terç varen ser protagonitzats pel col·lectiu d'estrangers, que es caracteritzen per una elevada mobilitat en els primers anys de residència.

La tendència de fons, en termes de l'estructura de la població, serà la intensificació del procés d'envelliment per la cúspide de la piràmide poblacional. Els efectius de gent gran, en qualsevol dels escenaris de projecció, presenten una trajectòria ascendent a mesura que van envellint les cohorts plenes nascudes entre mitjan anys cinquanta i setanta, localitzant-se el punt àlgid del procés entre la quarta i la cinquena dècada d'aquest segle. Aquesta tendència, de caire estructural, serà, a més, reforçada per les previsible millores en la longevitat de la població i per la concentració dels guanys d'anys de vida en edats cada cop més avançades. Com a conseqüència es produirà també un procés de sobreenvelliment del col·lectiu de gent gran. Segons l'escenari mitjà de l'IDESCAT, la població de 65 anys i més augmentarà en 631.000 persones entre 2008 i 2030, mentre que els efectius de 85 anys i més, quan les situacions de dependència siguin més paleses, gairebé es duplicaran, de 145.000 a 280.000 persones. Si fem un exercici teòric, consistent a mantenir constant la prevalença de la discapacitat observada a Catalunya en l'enquesta EDAD2008,³ el nombre de persones amb alguna discapacitat, l'any 2030, se situaria entorn de les 325.000 a la franja de 65 a 84 anys i al voltant de les 155.000 entre els majors de 85 anys, de les quals tres quartes parts serien dones. Aquest supòsit de prevalença constant de la discapacitat és poc probable, en no considerar les millores futures en les condicions de discapacitat i salut de la població, però permet una aproximació a l'efecte de la variable demogràfica. A més, els canvis socials, amb una major presència de la dona al mercat de treball i en les formes de convivència, amb nuclis familiars i xarxes de parentiu més reduïdes, generaran una demanda creixent

“Si parlem de la gent gran del demà, els seus trets personals, familiars, socials no seran els mateixos que actualment, i més en un país on el cicle vital de les generacions, especialment en les dones, ha sofert una ruptura profunda en àmbits com la formació, les formes de convivència o la participació laboral, entre d'altres.”

Piràmide de població de Catalunya, 2009 i 2030 (escenari mitjà)

de polítiques socioassistencials encaminades a satisfer les necessitats vitals i d'autonomia de la gent gran en situació de dependència.

L'envelliment de la piràmide per la cúspide coincidirà amb la presència de cohorts menys nombroses en les primeres edats actives, que a més llarg termini afectarà el conjunt de la població en edat laboral, amb un increment

progressiu de les ràtios de dependència demogràfica. L'any 2009, a Catalunya hi havia 24 persones de 65 anys i més per cada 100 persones en edat laboral, mentre que aquesta relació se situarà al voltant de les 34 persones el 2030. No obstant això, per a la viabilitat del sistema de protecció social, a més de les relacions numèriques entre els grups d'edat, serà determinant l'evolució de les pautes d'activitat de la població, especialment en les edats extremes i en les dones, així com les oportunitats d'inserció en el món laboral. En relació amb el mercat de treball, la dinàmica demogràfica dels propers anys marca dues grans tendències. D'un costat, i a diferència del que va succeir els anys vuitanta i principis dels noranta, es mantindrà un context de menor pressió sobre les entrades de joves en el mercat de treball, la qual cosa pot comportar una millora de la seva situació relativa. D'un altre, s'assistirà a un envelliment progressiu de la població en edat activa, ja que una de cada tres persones en edat de treballar tindrà més de cinquanta anys el 2030.

En les projeccions de població es fa referència a les edats dels individus, però no a les seves vides. Si parlem de la gent gran del demà, els seus trets personals, familiars, socials no seran els mateixos que actualment, i més en un país on el cicle vital de les generacions, especialment en les dones, ha sofert una ruptura profunda en àmbits com la formació, les formes de convivència o la participació laboral, entre d'altres. De la mateixa manera, tampoc romandrà inalterable l'esfera social i econòmica. La qüestió rau a ser capaços de convertir els reptes d'avui en les oportunitats del demà^Q

“Per a la viabilitat del sistema de protecció social, a més de les relacions numèriques entre els grups d'edat, serà determinant l'evolució de les pautes d'activitat de la població, especialment en les edats extremes i en les dones, així com les oportunitats d'inserció en el món laboral.”

1. Institut Català d'Estudis Mediterranis (1993). *Catalunya a l'horitzó 2010*. Prospectiva mediterrània. Jouvenel, H. de; Roque, M. A. (dir.) Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993.

2. Institut d'Estadística de Catalunya. *Projeccions de població 2021-2041* (base 2008). Barcelona, 2009.

3. Dades extretes de l'“Encuesta sobre Discapacidades, Autonomía personal y situaciones de Dependencia 2008” de l'Instituto Nacional de Estadística.

La immigració i els reptes de futur en la Catalunya del 2030

Per **Andreu Domingo**, sotsdirector del Centre d'Estudis Demogràfics

1. Introducció: no perdeu de vista el retrovisor

L'evolució futura de la immigració i les seves característiques sociodemogràfiques resulta, de tots els fenòmens demogràfics, el més difícil de preveure, ja que és un dels més sensibles a la conjuntura econòmica. Serà Catalunya un país d'immigració d'aquí a vint anys, el 2030, o estarà marcat per l'emigració? Si reculem trenta anys i ens situem al 1980, aleshores hagués estat molt improbable endevinar l'allau migratori de principis del segle XXI, tant pel seu volum com per la seva concentració temporal o trets sociodemogràfics (lloc de procedència, sexe o edat). Durant el primer quinquenni dels vuitanta, el saldo migratori va ser negatiu, per primer cop durant tot el segle XX, amb una pèrdua de més de 90.000 habitants, però, a més, els que marxaven de Catalunya no s'assemblaven en res amb els que seguien arribant de totes maneres, encara que en molta menys quantitat. (Recaño Valverde; Solana, 1998.) En aquestes condicions ningú, aleshores, no s'hagués arriscat a apostar per l'evolució a vint anys vista en el sentit que s'ha produït, amb saldos migratoris que, per al quinquenni 2002-2007 superaven les 730.000 persones, provocant el salt dels 6 als 7,4 milions d'habitants, que acabaria amb la dinàmica d'estancament de la població que s'havia establert per la conjunció de diferents factors, principalment la davallada de la fecunditat i de la immigració com a conseqüència de la crisi econòmica de la segona meitat dels setanta. (Cabrè i Domingo, 2007; Domingo, 2009.)

El ritme cíclic de l'economia, a més d'una evolució demogràfica marcada fonamentalment per l'aportació migratòria —fins al punt que s'ha parlat de Sistema migratori català a partir del caràcter endogen de les migracions (Cabrè, 1999)—, fa tan complicat prefigurar l'esdevenidor com temptador pensar en una recuperació. Hi ha qui vol afegir factors de la pròpia estructura de la població de Catalunya que contribuirien a augmentar la demanda de mà d'obra en els propers anys: l'escassetat relativa de joves que arribaran al mercat de treball fruit de la davallada de la natalitat que es va produir a partir de l'any 1976 fins al 1995. D'altres clamen que l'important serà la transformació de les característiques sociodemogràfiques dels immigrants futurs, principalment del nivell d'instrucció, anunciant un canvi de model econòmic basat en la societat de la informació i el coneixement.

Malgrat tot, la nostra hipòtesi és que en termes de consum, prestacions i serveis socials i de reptes per a la cohesió social, el factor més determinant per a la Catalunya del 2030 no és la immigració que es produirà, sinó la que ja s'ha produït durant la primera dècada del segle XXI.

2. Una recuperació determinada per la profunditat incerta de la crisi

Les darreres dades: l'evolució de la immigració

Les darreres dades que podem estimar, tant en el saldo migratori com en la natalitat, semblen anunciar que la

Andreu Domingo i Valls és doctor en sociologia. Ocupa el càrrec de sotsdirector del Centre d'Estudis Demogràfics (CED), on treballa com a investigador i docent des de 1985. Professor associat al Departament de Geografia de la UAB. Les àrees d'investigació preferents són les migracions internacionals, la població de nacionalitat estrangera i la formació de

la família. Actualment dirigeix el Grup d'Estudis Demogràfics i de les Migracions (GEDEM), entre els estudis que realitza destaca el projecte I+D Comportaments demogràfics diferencials de la població estrangera i dels seus descendents, subvencionat pel Ministerio d'Educación y Ciencia. És membre de la International Union for the Scientific Studies of Population (IUSSP), de l'European Association for Population Studies (EAPS), de la Population Association of America (PAA), i de l'Asociación Latinoamericana de Población (ALAP).

davallada pot tenir proporcions tan sobtades i intenses com ho ha estat el creixement anterior. Les dades provisionals del Padró continu a 1 de gener de 2010 presentarien, respecte de l'any anterior, un creixement de només 4.000 efectius, producte del saldo migratori i el creixement vegetatiu, mentre que el mateix càlcul per a l'any anterior havia estat de 84.000 persones. La raó, la combinació entre una dramàtica caiguda de les entrades i una important sortida, a la qual hauríem d'afegir, però, part d'artefacte estadístic imputable a les baixes per caducitat que s'hagin produït de forma indeguda (perquè el migrant encara resideix en territori català). D'altra banda, les dades corresponents a la natalitat, que ja davallen després del primer trimestre de l'any 2009, a causa que la crisi es va començar a sentir a partir del segon semestre de 2008, amb una reducció estimada del 2,5%, el 2010 poden experimentar-ne un descens molt notable. Així doncs, és de preveure que, allunyant-se de les projeccions de l'IDESCAT, la tendència durant el proper quinquenni arribi a estar marcada per saldos migratoris negatius, amb un creixement vegetatiu feble per una natalitat en descens i unes defuncions que responen a l'estructura envellida. No es tracta tant que la població final es pugui apartar significativament del volum previst a les projeccions en la hipò-

“Les generacions buides en l'edat activa fan que l'escassetat relativa creada en el mercat de treball pel nombre de joves decreixent es prengui com a factor d'atracció de fluxos migratoris.”

tesi mitjana, amb poc més de mig milió de persones al final del període, tot i haver-lo fet minvar durant els propers anys, sinó de com es distribueix l'aportació del saldo producte de nous fluxos migratoris, que pot marcar les necessitats del Sistema català de serveis socials, i del paper que l'origen o la nacionalitat pot fer en cadascuna de les poblacions demandants.

El factor demogràfic: l'estructura per edats

L'entrada de les generacions buides en l'edat activa fa que l'escassetat relativa creada en el mercat de treball pel nombre de joves decreixent es prengui com a factor d'atracció de fluxos migratoris. No obstant això, aquesta afirmació, que pot ser certa conjunturalment, s'hauria de matisar, deixant clar que és el signe econòmic el que acabarà sent decisiu. D'aquesta manera, l'entrada de les generacions plenes nascudes entre 1965 i 1978, el 1995 va marcar un màxim d'1.389.000 joves entre 16 i 29 anys, a partir del qual les entrades han minvat progressivament, fins a situar-se en l'any 2010 en 1.215.000 nascuts entre 1980 i 1993. En primer lloc, destaquem que en el període actual de recessió, aquests 170.000 joves de menys resulten un alleujament i no un efecte crida en el mercat. Les estimacions de l'IDESCAT farien que el 2015 arribéssim a

un punt mínim amb la presència al mercat de les generacions nascudes entre 1985 i 1998, que es reduirien fins a 1.090.000 joves. A partir d'aquesta data es produiria una recuperació basada en l'increment de la natalitat a partir de 1995 i l'aportació de la migració, que faria remuntar el nombre de joves en el mercat fins que a l'horitzó 2030 s'hagués assolit el nivell de 1990, amb uns 1.368.000 joves nascuts entre l'any 2000 i el 2013. La consideració dels canvis en l'estructura ens ensenya que l'osmosi no és un principi regulador de la demografia, les poblacions reals, per definició, no són poblacions estacionàries —sempre idèntiques a si mateixes en nom d'un suposat equilibri poblacional. Hauríem de mesurar ben bé les implicacions que la composició per edat de la població poden tenir en la immigració. En tot cas, no podem apuntar a la fecunditat de les catalanes com a causa de la immigració, com ho feia l'estadístic Josep Antoni Vandellós els anys trenta (Vandellós i Solà, 1935a, i 1935b) o el periodista Carles Sentís parlant de “la paorosa immigració” (Sentís, 1994).

Juntament amb l'estructura per edats de la població, la immigració internacional que s'ha produït, ens hauria de fer pensar si la composició per origen o nacionalitat als diversos grups d'edat pot fer variar el caràcter de la demanda futura en els serveis socials en un horitzó que, si bé en els propers anys serà marcat pel cicle recessiu, no es pot descartar que a més llarg termini ho sigui per un d'expansiu. Quines són les incògnites en aquest context? Comencem per la població infantil i jove. Més que no pas l'increment de la població infantil i jove producte de la immigració futura, haurem de pensar en el pes que la població descendent d'immigrants internacionals tindrà en les franges en edat escolar i en l'entrada en el mercat de treball. En aquest sentit, ens trobarem que, en alguns territoris la majoria de la població sigui descendent d'immigrants. Assegurar que el paper de l'escola és el d'igualador i no el de discriminador per origen serà un dels reptes principals per a l'esdevenidor. No es pot caure en la temptació de veure en els fills dels immigrants el jaciment de la futura mà d'obra demandada per al treball no qualificats, atribuint les limitacions en la promoció o el fracàs escolar a la idiosincràsia etnocultural del seu entorn familiar. Però igualment s'haurà d'estar atent a totes aquelles polítiques que encoratgin la interculturalitat, entesa com el contacte dels grups d'iguals per edat per sobre de la nacionalitat o l'origen dels pares. La primera demanda, doncs, per als

“Si bé l'arribada de la població immigrada a l'edat de jubilació majoritàriament se situa més enllà de l'horitzó 2030 (en el qual es pot preveure un retorn parcial lligat a la jubilació), en cas que millorin les expectatives econòmiques a mitjà termini, no és descartable pensar en una reagrupació progressiva de la població d'ascendents d'immigrants, amb perfils, hàbits de consum i necessitats específiques segons els nivells de salut del país d'origen.”

propers anys, se situa en la millora del capital humà de la població resident a Catalunya de forma intensiva per als menors en edat escolar i per al cicle superior d'ensenyament, però també per millorar els nivells dels homes i dones en edat adulta immigrants a principis del segle XXI. Si bé l'arribada de la població immigrada a l'edat de jubilació majoritàriament se situa més enllà de l'horitzó 2030 (en el qual es pot preveure un retorn parcial lligat a la jubilació), en cas que millorin les expectatives econòmiques a mitjà termini, no és descartable pensar en una reagrupació progressiva de la població d'ascendents d'immigrants, amb perfils, hàbits de consum i necessitats específiques segons els nivells de salut del país d'origen.

El factor econòmic, un canvi de model?

Confondre el desig amb la realitat ha estat una de les febleses que freqüentment enterboleixen la nostra comprensió de l'evolució de la immigració. Un cop acceptat que el paper redistributiu de la immigració preval sobre l'aportació neta a l'economia d'un país, sembla que a

major qualificació de l'immigrat, els beneficis per a la població autòctona serien millors. Aquesta posició, defensada per economistes com el nord-americà George J. Borjas (2008), amb els càlculs derivats dels efectes de la qualificació dels immigrants en l'economia d'un país en general, i en el sou de la població autòctona en particular, de vegades ja oblida la diferència existent entre la qualificació de l'immigrat i la qualificació del lloc de treball ofert realment. També sembla ser l'objectiu de la política comunitària, com a mínim, des de la signatura del tractat de Schengen, obsessionada a encoratjar la mobilitat interna d'europaus, a convertir en estacionals o com a mínim en temporals les migracions de països tercers, i reduir la migració permanent a la captació de cervells.

De res, però, serveix el càlcul de l'impacte d'un creixement en el nombre de persones qualificades si es fa de forma aliena al perfil dels llocs de treball efectivament demandats o creats per l'economia d'un país. La Catalunya capdavantera en innovació tecnològica, capaç d'un augment sostingut de la productivitat sense aportacions migratòries significatives, o amb l'entrada restringida només a una selectíssima migració d'alta qualificació, només existeix en la ment d'alguns. Aquest pot ser un objectiu més que legítim a mitjà o llarg termini, però la restricció de la immigració o la prioritització d'aquesta tenint com a paràmetre prioritari un alt nivell d'estudis que poc o res té a veure amb la demanda real del mercat

“La Catalunya capdavantera en innovació tecnològica, capaç d'un augment sostingut de la productivitat sense aportacions migratòries significatives, o amb l'entrada restringida només a una selectíssima migració d'alta qualificació, només existeix en la ment d'alguns.”

de treball, com alguns proposen, no sembla ser una via gaire realista. En tot cas, resulta un exercici de posar el carro davant dels bous, això sí, fent sonar unes esquelles eixordadores. El que l'economista Josep Muntaner ja assenyalava fa quaranta anys per a la indústria catalana (Muntaner, 1968), podria seguir tenint plena vigència per al conjunt de l'economia: sense la immigració, l'economia catalana hauria estat tan poc competitiva com l'actual, però amb una potència total menor.

3. Evolució demogràfica: entre la reproducció biològica i la reproducció social

Una de les pors recurrents enfront de l'evolució futura de la població com a resultat de la immigració és la substitució ètnica d'aquesta, (Coleman, 2006 i 2009) i, com a conseqüència, la desnacionalització. Moltes vegades, doncs, la demanda d'un exercici de prospectiva com el que estem fent ara, respon a l'angoixa de veure's minoritzat en el futur, com si la càrrega biològica de la conjuntura entre fecunditat i mortalitat fos l'única que ens donés compte del futur de Catalunya en termes d'identitat. Aquesta forma de pensar demana la institució de dues poblacions separades, "autòctons" i "al·lòctons", amb les seves pròpies dinàmiques demogràfiques i les seves pròpies identitats, una del país i l'altra d'aliena. Aquest exercici que sobre el paper és possible (amb major o menor fortuna), ens allunya en canvi de la realitat: 1) la identitat és una condició extrademogràfica, relacionada amb la reproducció social i no simplement amb la reproducció biològica; 2) la identitat no està fixada, no depèn ni del lloc de naixement ni de la nacionalitat i, a més, pot ser múltiple i mutable, per tant, hauríem de parlar d'identitats, i 3) en el cas de Catalunya, la reproducció social, i amb aquesta la demogràfica, ha comptat secularment amb la immigració com a peça fonamental. Des d'aquesta perspectiva, més val no utilitzar la demografia per fer càlculs identitaris. Moltes d'aquestes pors, d'altra banda comprensibles per la rapidesa amb què s'ha transformat del paisatge humà de les nostres ciutats i viles, responen també a malentesos intergeneracionals i de classe social.

Catalunya ha estat un país tradicionalment immigratori, basat en una immigració de baixa qualificació en concordança amb el perfil marcat per la demanda del mercat laboral. La reproducció social a Catalunya s'ha fet històricament assumint l'entrada massiva d'immigrants majoritàriament per la base de la piràmide social, treballadors i treballadores. De fet, la immigració elevada ha permès una reducció de la natalitat que va servir al seu moment per a una inversió més intensiva de capital social en els fills, fent que l'entrada d'immigrants resultés complementària a la promoció social de les noves generacions. La majoria d'aquests immigrants procedien d'àrees i països amb una situació econòmica secular o puntualment pitjor de la de Catalunya, i corresponien a classes socials més modestes o

“El caràcter sincopat de les migracions ha comportat un cop i un altre que la incorporació a la societat catalana dels darrers arribats sigui pertorbada per una conjuntura econòmica negativa, fent contraure i limitant o, fins i tot, fent davallar les expectatives de mobilitat social supeditades al creixement econòmic.”

que veien perillar la seva situació al país d'origen. El que s'ha donat, doncs, és un procés si no de substitució ètnica de la pobresa, sí d'alteració radical de les característiques per origen de la població en situació de vulnerabilitat o de pobresa. En contrapartida, l'apropiació d'espais socials ascendants, és a dir, la mobilitat social ascendent, ha estat un factor clau per a la integració de la població immigrada, i, per tant, per assegurar la cohesió social. El caràcter sincopat de les migracions, però, ha comportat, un cop i un altre, que la incorporació a la societat catalana dels darrers arribats sigui pertorbada per una conjuntura econòmica negativa, fent contraure i limitant o, fins i tot, fent davallar les expectatives de mobilitat social supeditades al creixement econòmic. Aquest fet tindrà repercussions notables en el Sistema de serveis socials: per l'increment sobtat d'una demanda protagonitzada en bona part per població de nacionalitat estrangera, que pot ser percebuda com a competència en els recursos de béns i serveis per la població no immigrada. A més, s'haurà de recordar la necessitat d'adoptar també una perspectiva familiar, a part de les necessitats individuals. Les repercussions de la crisi econòmica en els propers anys es magnifiquen per a algunes nacionalitats si tenim en compte l'estructura de la llar, el paper de gènere i l'ocupació dels seus components.

El futur dels serveis socials

Per **Xavier Pelegrí**, professor de treball social i serveis socials de la Universitat de Lleida

Allò que entenem per serveis socials avui dia és una convenció que, a tot estirar, té uns cinquanta anys d'existència a Catalunya. En aquest període s'ha hagut de bastir tot l'entramat legal, administratiu i de prestacions sobre les restes de l'antiga assistència social estatal. L'empenta que han rebut els serveis socials en els darrers anys, tot i no estar exempts de mancances, permet albirar un futur esperançador sempre que el context econòmic sigui mínimament propici.

No obstant això, és difícil fer previsions a llarg termini atès que les variables que intervenen actualment són molt més inestables del que ho eren en dècades anteriors i, per tant, els canvis es produeixen de forma més vertiginosa. Cal recordar que l'àmbit dels serveis socials està molt condicionat, d'una banda, pels factors demogràfics i els cicles econòmics i, per l'altra, pel poder polític i el model de societat que es vulgui bastir.

Per tant, aquest exercici prospectiu no podrà ésser més que un conjunt d'hipòtesis avalades per indicadors que només amb el transcurs dels anys podrem verificar. L'estructura que seguirem conté, en un primer moment, una aproximació als reptes que es preveu afectin l'àmbit d'actuació dels serveis socials en els pròxims lustres. En un segon moment, apuntem les condicions que caldrà que tingui el sistema per respondre a la quota de protecció social que se li encomana.

Previsió de les necessitats socials del futur

Si hi ha algun indicador demogràfic incontestable sobre la societat del futur i que ja s'està manifestant amb força actualment, és l'envelliment de la població. A partir d'aquest fet, que en si mateix és venturós, se n'esdevenen diferents repercussions per als sistemes de protecció social: salut, pensions i serveis socials. La major esperança de vida de les persones, juntament amb els canvis en l'estructura de les famílies i els estils de vida dels seus membres, ha donat lloc al que coneixem com a *dependència*, a la qual també se sumen situacions no d'envelliment sinó de discapacitat). Sens dubte, en el futur, la dependència augmentarà significativament i serà la situació que més posarà en qüestió el Sistema de serveis socials.¹

En les dues darreres dècades hem hagut d'assumir el repte de ser un dels països amb un índex més alt d'immigració. Amb l'actual crisi econòmica el flux migratori s'ha minorat, però caldrà veure si es tracta d'un fet puntual o d'un canvi de tendència per al futur. Sigui com sigui, el que sí sembla clar és que, com a efecte de les onades migratòries i la major mobilitat que comporta la mundialització, s'ha format una societat multicultural que, en gran part, és irreversible. Per als serveis socials això significa el repte de la integració ètnica, religiosa, cultural i plurigeneracional dels que, per un motiu o un altre, optaran per quedar-se a

Xavier Pelegrí Viaña és diplomat en treball social per la Universitat de Barcelona i llicenciat i doctor en antropologia social i cultural per la Universitat Rovira i Virgili. És professor de treball social i serveis socials a la Universitat de Lleida i postgrau en direcció de serveis personals i de benestar social per la Universitat Autònoma de Barcelona i l'INTRESS. Té

experiència laboral en atenció primària de serveis socials (Ajuntament de Lleida), en infància (Diputació de Lleida), així com de gestió en el Col·legi de Treballadors Socials de Catalunya. Ha participat en màsters i postgraus a la Universitat de Barcelona, a la Complutense de Madrid, a la Ramon Llull, a l'Autònoma de Barcelona i a la Universidad de Zaragoza, a més de la Universitat de Lleida. És autor, entre altres, del llibre *Cultura i política en els serveis socials* i coautor de *Yacimientos profesionales para el trabajo social*. També ha escrit una vintena d'articles en revistes científiques de Catalunya, Espanya i Llatinoamèrica.

la nostra societat.² El període en què la integració constituirà un repte serà més o menys llarg depenent de les facilitats que es donin per construir una ciutadania comuna que parteixi de la diversitat inherent.

Molts dels darrers estudis³ ens indiquen que, fins i tot en llargs períodes de creixement econòmic, augmenta la desigualtat i el percentatge de població en situació de pobresa i d'exclusió. Això no ens permet ser gaire optimistes de cara al futur encara que el mercat de treball i el sistema econòmic retorni als estàndards d'abans de la crisi. En el millor dels casos, sembla que una porció de la població podria escapar cap a situacions de precarietat o pobresa relativa, però entre el 2,6% i el 4% que viu en la pobresa extrema no podrà integrar-se en el sistema i seguirà depenent dels serveis socials. A més, l'actual precarietat o l'exclusió del mercat laboral repercutirà en el futur amb baixes pensions o qui sap si amb pèrdua de drets.⁴

Un altre fenomen que en la nostra societat civilitzada, paradoxalment, cada vegada augmenta més és la violència de diferents tipus i en diferents àmbits i col·lectius. No sols són els maltractaments a infants, la violència de gènere o els delictes comuns de tota la vida, també veiem com augmenten els casos de maltractament a la gent gran, la violència racista, l'assetjament laboral o a l'esco-

“Sense dubte, en el futur, la dependència augmentarà significativament i serà la situació que més posarà en qüestió el Sistema de serveis socials.”

la, les bandes juvenils, els conflictes interètnics, etc. D'aquestes n'hi ha moltes que tenen com a escenari la pròpia llar, el barri o altres espais de proximitat on els serveis socials no poden obviar la seva implicació.⁵

Finalment, en els darrers anys s'ha evidenciat un conjunt de situacions en què els serveis socials fan una funció de complementació d'altres sistemes. Podem pensar en la inserció laboral de determinats col·lectius o en l'accés a un habitatge digne. D'altra banda, contínuament surten noves necessitats que amplien l'àmbit de resposta dels serveis socials.⁶ És el que ha passat amb certs serveis per facilitar la conciliació laboral i familiar a les famílies o, des de fa més temps, amb els serveis de tutela. Tant la complementació com les noves necessitats tenen gran incidència en els processos d'exclusió, per la qual cosa en el futur els serveis socials hauran de tenir-los en compte d'una manera o una altra.

Condicions que s'exigiran al sistema

Per fer front a les situacions que es preveuen per al futur, a més dels nous serveis o equipaments, proposem impulsar quatre eixos estratègics en els quals es jugarà, en bona part, l'excel·lència del sistema. Val a dir que molts dels criteris que s'apunten ja s'estan assajant o

estan en procés de fer-ho, però seguiran molt vigents encara en l'horitzó de les properes dècades.

El primer aspecte que afectarà l'actuació del Sistema de serveis socials serà haver de garantir el dret subjectiu a algunes prestacions. Aquest gran avenç de la Llei 12/2007, de serveis socials, no sols és irreversible, sinó que a les setanta-una prestacions que la Cartera 2008-2009 garanteix, totalment o parcialment, se li aniran sumant altres en les successives edicions. És previsible que, en el futur, la presa de consciència de l'existència de drets subjectius impulsí la població a reclamar-los per via judicial si no són convenientment satisfets per les administracions públiques.⁷

Per tant, l'orientació basada en els drets ha de comportar: primer, que en algunes prestacions —especialment les que representen la porta d'entrada—⁸ es millori la suficiència de l'oferta per atendre amb celeritat les necessitats; segon, equilibrar l'oferta territorialment per tal de garantir la proximitat en l'accés, i tercer, fer front a col·lectius o sectors que encara no reben suficient atenció. Sobre això darrer, potser s'haurà d'oferir major suport psicosocial a les famílies, ja que la llar familiar és tant un àmbit d'aparició de conflictes com de prevenció de disfuncions i futures patologies socials.⁹

Ningú mínimament conscient pot pensar que la solució als reptes anteriors demana seguir creixent indiscriminadament i il·limitada. La societat, exigeix cada vegada un millor aprofitament dels recursos i, malgrat que els nostres encara són inferiors als que hi dediquen molts dels nostres veïns, caldrà aplicar estratègies per economitjar i per fer més eficient el sistema.¹⁰ En aquest sentit, imaginem que hi ha tres elements que s'hauran de considerar: primer, trobar fórmules per reduir la burocràcia innecessària que alenteix i encareix la gestió dels serveis; en segon lloc, aprofitar millor la informació i gestionar-la no sols per al control sinó sobretot com a element preventiu i proactiu, i tercer, caldrà comptar i aprofitar els recursos privats, acreditats i posar-los al servei de la responsabilitat del sistema públic.¹¹

Un altre aspecte que es demanarà al Sistema de serveis socials en el futur —ja passa ara— és augmentar la qualitat de les prestacions. S'ha demostrat que augmentar la qualitat no té per què comportar encariment del servei sinó, al contrari, contribueix a l'estalvi i, sobretot, suposa una major satisfacció de la persona beneficiària i el seu

“Ningú mínimament conscient pot pensar que la solució als reptes socials demana seguir creixent indiscriminadament i il·limitada. La societat, exigeix cada vegada un millor aprofitament dels recursos i, malgrat que els nostres encara són inferiors als que hi dediquen molts dels nostres veïns, caldrà aplicar estratègies per economitjar i per fer més eficient el sistema.”

entorn.¹² Algunes de les accions que segurament tindrien més repercussió serien la prestació de serveis més adaptats als requeriments dels usuaris, incloent-hi la flexibilitat sense perdre de vista l'equitat; potenciar al màxim la professionalització dels serveis socials, tant en formació i en gestió del coneixement, com ara dimensionar novament càrregues de treball i oferir remuneracions dignes en tots els nivells i sectors.¹³ La qualitat també necessitarà l'ús i aprofitament de les tecnologies aplicables a la recerca, la prestació i la gestió dels serveis.

Per finalitzar, podem imaginar una altra exigència amb què s'enfrontarà, no sols el Sistema de serveis socials, sinó el conjunt de sistemes que conformen l'estat del benestar: la interconnexió entre els sistemes que presten atenció a les persones. És necessari que, vencent les resistències endògenes, es creïn aliances intra i intersistèmiques de col·laboració que abastin tots els àmbits que treballen per al benestar i la cohesió socials. Aquesta exigència afecta tant les administracions com a totes les entitats privades, per tal de coordinar les polítiques i crear sinergies de treball cooperatiu.¹⁴ Caldrà assajar models d'abordatge més integrals, com ara el treball en xarxa entre organitzacions, noves figures professionals que assegurin

la globalitat en la gestió dels casos, la creació d'òrgans que superin la divisió administrativa concentrant esforços i rendibilitzant recursos, etc.

Tot l'anterior i el que cadascú hi podria afegir dibuixa un escenari encara perfectible. Però això no hauria de portar-nos al desànim sinó a reviscolar la il·lusió adormida i a posar fil a l'agulla, ja que, com diu el poeta, *tot està per fer i tot és possible*

1. Guillén, Encarna; Vilà, Antoni. "Impacto de la Ley de promoción de la autonomía personal y atención a las personas en situación de dependencia en los servicios sociales de las comunidades autónomas". A: Casado; Fantova. *Perfeccionamiento de los servicios sociales en España*. Madrid: Cáritas y Fundación FOESSA, 2007.

2. García Roca, Joaquín. "Cultura de la solidaridad y sociedad multicultural". A: *Servicios sociales y política social*, 52 (2000), p. 9-25.

3. *VI Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2008*. Madrid: Cáritas y Fundación FOESSA.

4. Diversos autors. *Quaderns d'Acció Social i Ciutadania*, 5 (2009).

5. Guerrero Muñoz, Joaquín. *La sociedad extrema. Debates sobre la violencia*. Madrid: Tecnos, 2008.

6. Casado, Demetrio. "Notas sobre el futuro de los servicios sociales: nuevas necesidades, actividades y garantías", "El derecho público de la acción social", p. 175-204. A: *Documentación Administrativa*, (2005), p. 271-272.

7. Tornos, Joaquín. "La configuración de las prestaciones sociales como derechos subjetivos". A: Aguado, V. (coord.). *El sistema de serveis socials a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, Generalitat de Catalunya, 2008, p. 81-106.

8. Subirats, Joan (dir.) [et al.] *Los Servicios Sociales de Atención Primaria ante el cambio social*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 2007.

9. Català, Carmina, "Per què és necessària l'atenció a les famílies". A: *Barcelona societats*, 15 (2008), p. 99-107.

10. Zalakain, Joseba. "Orientaciones básicas para garantizar la sostenibilidad económica del sistema de servicios sociales en la Comunidad Autónoma del País Vasco". A: *Zerbitzuan*, 46 (2009), p. 73-102.

11. Marbán, Vicente. "Tercer sector, Estado de bienestar y política social". A: *Política y sociedad*, vol. 44, 2 (2007), p. 153-169.

12. Diversos autors. *Revista de treball social*, 2007, 181.

13. Diversos autors. "Responsabilitat i vulnerabilitat del professional de l'atenció social" a *V Jornades de SSAP. La posició dels professionals: construint i acompanyant processos de canvi*. Barcelona: Col·legi de Psicòlegs, de Diplomats en Treball Social i d'Educadors i Educadores, 2005, p. 93-131.

14. Pelegrí, Xavier. "Atando cabos: Del contacto entre organizaciones sociales al impulso de iniciativas de colaboración interinstitucional". A: *XI Congreso Estatal de Trabajo Social: Trabajo social, sentido y sentidos* [Zaragoza] (2009).

“El període en què la integració constituirà un repte serà més o menys llarg depenent de les facilitats que es donin per construir una ciutadania comuna que parteixi de la diversitat inherent.”

El repte de l'atenció socio sanitària: una visió des del País Basc

Per **Ibon Zugasti i Mikel Irasuegi**, socis consultors
de **Prospektiker, SA**

L'augment de les discapacitats i les malalties cròniques associat a la major longevitat i l'augment de les desigualtats, ha generat una major necessitat d'atenció socio sanitària, és a dir, de serveis caracteritzats per un alt component de cures i un menor component estrictament curatiu. A més, les noves tècniques d'intervenció, com l'hospitalització a domicili o l'hospital de dia, també han empès a l'alça la demanda d'un nou tipus d'atenció socio sanitària, que exigeix noves tècniques d'abordatge de tipus comunitari.

Aquests desenvolupaments han donat lloc a l'emergència progressiva d'un nou sector d'activitat, en la intersecció entre els serveis socials, l'atenció sanitària comunitària i els hospitals, que es coneix com a atenció socio sanitària. En el passat, el component sanitari de l'atenció d'aquests serveis tendia a limitar principalment a cures d'infermeria relativament bàsiques, d'aquí la seva adscripció als serveis socials i a l'assistència social. Cada vegada més, una part important de les cures requerides són serveis sanitaris de complexitat creixent, que es proveeixen a través d'atenció comunitària.

La necessitat de millorar l'atenció socio sanitària és un repte, que està produint intensos debats en el conjunt dels països occidentals, perquè encara que la necessitat d'un "model de coordinació" està assumit per la gran majoria dels agents que intervenen en l'atenció socio sanitària, la història i la cultura d'uns serveis sanitaris i socials que han

viscut per separat la seva tasca assistencial, dificulten en gran mesura aquesta coordinació.

Aquesta cultura ha dificultat, durant molts anys, un procés adequat d'aproximació i el desenvolupament de plans conjunts i coordinats entre els sistemes. I aquesta descoordinació, ha restat efectivitat als sistemes sanitari i social, afectant negativament les persones que necessitaven serveis d'ambdós sistemes de forma conjunta i simultània.

La prestació socio sanitària

A Espanya, la Llei 63/2003 de cohesió i qualitat del Sistema nacional de salut, defineix, en el seu article 14, la prestació socio sanitària com "l'atenció que comprèn el conjunt de cures destinades a aquells malalts, generalment crònics, que per les seves especials característiques poden beneficiar-se de l'actuació simultània i sinèrgica dels serveis sanitaris i socials per augmentar la seva autonomia, pal·liar les seves limitacions o patiments i facilitar la seva reinserció social".

A la Comunitat Autònoma basca, el Govern autonòmic, les diputacions forals i els ajuntaments, tenen poders autònoms, amb competències pròpies en l'àmbit socio sanitari, i actuar conjuntament requereix un acord fruit de la negociació i el consens, de manera que la coordinació interins-

Perspectives de futur

Malgrat els esforços fets els darrers anys per incrementar de forma important —encara que desigual— els recursos socio-sanitaris i per haver aconseguit alguns acords conceptuals importants, hi ha també l'opinió bastant generalitzada que s'ha avançat poc en l'establiment d'estratègies de coordinació que garanteixin la continuïtat en la cura de persones amb necessitats d'atenció socio-sanitària.

El futur necessita un canvi de model cap a l'atenció comunitària que dirigeixi els esforços cap a:

- El desenvolupament de programes d'intervenció socio-sanitària que tinguin el domicili i l'entorn com el principal lloc provisor de les cures.
- La promoció de plans i programes encaminats al desenvolupament de la PREVENCIÓ, treballant de forma proactiva en detecció, identificació i atenció primerenca de les persones i els col·lectius en situació de risc.
- L'elaboració de protocols conjunts de coordinació socio-sanitària, fonamentalment entre l'atenció primària i els serveis socials de base, potenciant la tasca dels equips multidisciplinaris que millorin el funcionament en l'àmbit comunitari, i la gestió general del sistema.
- El canvi en el model de resposta hospitalària, adreçat a les persones i col·lectius amb problemàtiques de cronicitat, i un major desenvolupament de les unitats específiques per a les diferents persones i col·lectius susceptibles d'una atenció socio-sanitària.

“L'atenció socio-sanitària comprendrà el conjunt de cures destinades a les persones que, per causa de problemes greus de salut o limitacions funcionals i/o de risc d'exclusió social, necessiten una atenció sanitària i social simultània, coordinada i estable, ajustada al principi de continuïtat de l'atenció.”

- El desenvolupament d'un sistema d'informació i un mapa de recursos integrat.
- El desenvolupament d'una estratègia de formació, dirigit als diferents professionals i cuidadors de les dues xarxes.
- L'impuls a la innovació, per a la resolució dels problemes que planteja el canvi de model d'atenció comunitari i socio-sanitari Q

Tenir futur és la cohesió

Per **Salvador Cardús**, sociòleg i periodista

Fer futurologia, la temptació del profetisme, és exactament l'oposat al que és fer sociologia. Si la sociologia vol ser una ciència social, prou feina té a saber analitzar correctament allò que ja ha succeït o allò que tot just arriba i encara no veiem del tot. Per tant, voler endevinar com serà la Catalunya social del 2030, s'acosta més a un joc d'atzar —un "si l'encerto, l'endevino", que dèiem abans— que no pas a un exercici reflexiu. D'altra banda, per fer prospectiva, per dibuixar escenaris probables, és exigible un tipus de treball rigorós que tampoc no estic en condicions de fer per orientar aquestes ratlles.

Tanmateix, i afortunadament per a tots, el futur no és predictable per la senzilla raó que no és una fatalitat inevitable. L'interès de parlar del 2030, doncs, no és endevinar com serà aquella Catalunya. A més, probabilísticament parlant, jo ja no hi seré, i en cas d'encertar el pronòstic, tampoc no podria gaudir del premi de l'aposta! No: l'interès de parlar del futur és tot un altre: es tracta d'imaginar-lo per desitjar-lo i, així, fer-lo possible. Per tant, en parlar del futur, deixem enrere els límits estrictes de l'ofici de sociòleg, és a dir, de l'anàlisi crítica, i comencem a entrar pels camins de la promesa del futur que vols que sigui possible.

I, des d'aquest punt de vista, què cal esperar dels valors i la cohesió social en la Catalunya dels propers vint anys? D'entrada, establiré algunes consideracions bàsiques. Primera, cal advertir que Catalunya seguirà esperonada, com fins ara, pels mateixos desafiaments que tingui formulats la resta del món occidental, i, més particularment, pels del seu entorn europeu. Tenim alguna especificitat,

però predominen els riscos comuns i, en tot cas, pot canviar, i només relativament, la capacitat per donar-hi respostes pròpies. Segona, Catalunya ja és una societat plural a tots els efectes, i, per tant, són diversos els valors —si per això entenem les diverses maneres de respondre a la pluralitat d'interessos i objectius que tenim els catalans— i diverses les formes de cohesió. No tinc cap mena de dubte, posem per cas, que Messi, el futbolista, se sent molt ben integrat al seu club. Però, possiblement, el FCB sigui pràcticament l'únic espai de contacte de Messi amb Catalunya i, per tant, per ell, la cohesió passa tota per aquest petit espai institucional. En canvi, per un xicot de la mateixa edat que ha anat a un institut de secundària públic d'una àrea metropolitana perifèrica deprimida, amb dificultats per trobar la seva primera feina, el desafiament de la cohesió és ben diferent i no passa pels mateixos mecanismes ni pels mateixos espais i temps. I tercera consideració, els interessos —viscuts subjectivament com a valors— i els mecanismes de cohesió, a més de variats, són canviants perquè són de naturalesa més tàctica que estratègica. Vull dir que canvien al llarg dels estadis de la vida, canvien segons les circumstàncies professionals, segons el períodes de bonança o de depressió... Es tracta de variables el valor de les quals depèn de la seva eficàcia adaptativa. Les conseqüències d'aquestes reflexions també són triples. Una, d'aquí a vint anys és desitjable que seguim tenint els mateixos problemes que tingui el nostre entorn, i, si pot ser, els que tingui el nostre entorn més cap al nord que el de cap al sud i l'oest. Dos, d'aquí a vint anys caldrà haver après a no enyorar

“Catalunya ja és una societat plural a tots els efectes, i, per tant, són diversos els valors —si per això entenem les diverses maneres de respondre a la pluralitat d'interessos i objectius que tenim els catalans— i diverses les formes de cohesió.”

falses i impossibles unanimitats morals —ara encara massa freqüents— i, en canvi, haurem d'haver après a oferir respostes diverses segons les necessitats, que seran múltiples. I tres, haurem d'aprendre a donar respostes múltiples i canviants i a superar les rigideses pensades per a societats anteriors molt més homogènies i regides per sistemes de coacció simbòlica forts i àmpliament compartits que ja no existiran.

Fetes les consideracions prèvies, és ara que podem passar a explicitar alguns desigs sobre la societat que voldríem i amb la qual ens podríem sentir compromesos per tal de posar-hi totes les il·lusions i esforços. El primer que caldria fer per pensar el futur és superar la retòrica dels valors i començar a parlar, precisament, de projectes. Perquè, des del meu punt de vista, només es pot aconseguir la cohesió necessària per tenir-ne, de futur, si el país és vist més com un projecte que no pas com un conjunt de valors que cal preservar. I és que la meua impressió és que d'aquí a vint anys, els actuals models de societat del benestar estaran superats, i si no ho estan, voldrà dir que hem quedat atrapat en una profunda crisi, tant per la inviabilitat econòmica del model com per l'escassa adhesió social que tindran. La mena de barra lliure de serveis públics actual, ni serà sostenible, ni tan sols serà volguda per la majoria. D'una banda, perquè els avenços científics i socials generen unes expectatives de benestar i d'atenció mèdica i personal que creixen a una velocitat exponencial

Salvador Cardús i Ros és doctor en ciències econòmiques a la Universitat Autònoma de Barcelona (1981) i professor titular de sociologia a la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, de la qual actualment és degà. També és periodista i col·labora regularment en diversos mitjans com l'Avui, La Vanguardia, Catalunya

Ràdio i Ràdio Euskadi. Entre els seus llibres hi ha *El desconcert de l'educació* (2000) i *Ben educats* (2003), i *Propostes d'intervenció per a la conciliació d'horaris familiars, escolars i laborals* (2003). Acaba de publicar *El camí de la independència* (2010). És membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

mentre els recursos són cada vegada més escassos a causa de l'envelliment de la població. De l'altra, perquè el sistema d'assistència pública gratuïta pressuposava una actitud responsable i compromesa amb la comunitat per part del ciutadà. Aquests tipus d'actituds lleials ja no es poden donar per descomptat. Per tant, caldrà concretar condicions d'accés a determinades prestacions. Poso un exemple senzill que solc repetir per la seva claredat: no és el mateix atendre públicament i gratuïta la sordesa produïda per cinquanta anys de treball en una fàbrica tèxtil al costat d'un teler, o atendre l'asbestosi com a conseqüència d'una vida de treball exposat a l'amiant, que atendre la sordesa prematura produïda per uns mals hàbits a l'hora d'escoltar voluntàriament música a volums perillosos dins el cotxe, amb els auriculars o a la discoteca o les malalties derivades del tabaquisme quan tohom ja en coneix les conseqüències. La societat no podrà tenir —ni sentirà— el mateix grau de solidaritat en uns casos que en els altres.

Per tant, si Catalunya vol mantenir un bon nivell en els models de protecció social, haurà de ser capaç de dibuixar un projecte de benestar sostenible de futur en el qual els catalans siguem capaços de creure-hi prou profundament per fer les renúncies necessàries a la satisfacció d'interessos individuals —en el sentit d'egoistes des del punt de vista comunitari— que ara mateix orienten les nostres decisions. Precisament, la cohesió social —tal com ho veig i a vint anys vista— està sobretot en perill a causa del

model actual perquè és profundament injust i generador de tota mena d'abusos i de conductes incíviques, que malbarata recursos i no és capaç d'arribar allà on fa més falta. I, per tant, mantenir la cohesió social, que vol dir fonamentalment conservar la confiança en la capacitat d'auto-regulació d'una societat política determinada —d'un poble, d'una nació—, obligarà a trobar models menys burocratitzats, més eficients i sobretot més justos i solidaris que els actuals.

En definitiva, i més enllà de fer apostes sobre com serà, si he de dir com desitjo que sigui la Catalunya d'aquí a vint anys, a més d'emancipada nacionalment, me la imagino amb uns nivells excepcionals, en termes comparatius amb la resta d'Europa, de consciència social, de manera que la responsabilització individual permetrà el manteniment d'uns estàndards elevats de protecció eficient universal i amb capacitat d'arribar a aquells que realment ho necessitin. M'imagino una Catalunya ben formada cívica a través d'unes famílies i una escola capaces de transmetre la importància que té la sostenibilitat del sistema de benestar social a l'hora de garantir un futur col·lectiu just i solidari. Però també me la imagino amb unes regles de joc que afavoreixin aquest procés, més enllà de pedagogismes retòrics poc útils. Molt en particular, crec que Catalunya podria ser, ella mateixa, un model per a altres estats a l'hora d'aplicar les solucions avançades que hauríem hagut de ser capaços de posar en marxa. Tenim la capacitat científica i tècnica per fer-ho, tenim un punt de

“Només es pot aconseguir la cohesió necessària per tenir-ne, de futur, si el país és vist més com un projecte que no pas com un conjunt de valors que cal preservar. I és que la meua impressió és que d'aquí a vint anys, els actuals models de societat del benestar estaran superats, i si no ho estan, voldrà dir que hem quedat atrapats en una profunda crisi, tant per la inviabilitat econòmica del model com per l'escassa adhesió social que tindran.”

partida excel·lent en assistència sanitària i en polítiques socials en general —fins i tot una mica massa avançades per ser un país que cada any té una pèrdua en el seu PIB de quasi un 10%—, i tenim la mida de país adequat per experimentar noves solucions. Només ens falta el coratge polític per fer-ho. El tindrem? **Q**

Cap a una nova organització social de la cura a la vida quotidiana?

Per **Cristina Brullet**, sociòloga

Les tendències de canvi en el camp familiar a Catalunya, així com les noves necessitats de cura de les persones a la vida quotidiana (allargament de la vida), poden empènyer de manera progressiva (tot i els frens, resistències i incerteses amb què sempre cal comptar) cap a una nova organització social de la cura a la vida diària. Una nova organització que es fonamenti en la coresponsabilitat de la cura entre dones i homes a les seves xarxes d'intimitat i familiars (més equitat de gènere) i entre institucions privades i públiques (més equitat social).

En aquest procés, les polítiques socials de nous usos dels temps, de racionalització dels horaris de la vida social i laboral, les polítiques de conciliació, les polítiques d'atenció a la dependència i en suport a les persones en les seves responsabilitats de cura familiar —que tot just han iniciat el seu camí—, en poden ser bones impulsores. Sempre que es creïn sinergies entre els diferents discursos, entre les diferents vies d'acció social, entre els diferents nivells de l'Administració, i entre Administració pública i societat civil. Ens hi estem jugant la qualitat del nostre benestar en el futur.

D'on venim: cura, dones, famílies

La teoria política liberal de l'estat modern va considerar la societat com una unitat dividida en dues esferes: la

dels assumptes públics i la dels assumptes privats. L'esfera pública havia d'acollir els afers cívics comuns; l'esfera privada, els afers particulars. Tothom va ser cridat a la ciutadania, però l'exercici dels drets civils i polítics va ser reservat solament per als *ciutadans actius* protagonistes de l'esfera pública. Les dones —al costat d'altres col·lectius (pobres, infants, estrangers, persones malaltes o amb discapacitat, etc.)— van ser considerades *ciutadanes passives*, de manera que a les noves democràcies liberals van ser tractades com a ciutadanes de segon ordre a totes les institucions socials (Pateman, 1995 i 2000; Walby, 2000; Schnapper, 2003).

Allò més significatiu, en aquest aspecte, és que les dones (obreres, pageses o burgeses) van ser empeses a ubicar-se de manera prioritària a l'espai privat familiar i comunitari amb una funció principal: fer el treball de cura dels altres a la vida diària des d'una posició de subordinació legal, política i econòmica (drets civils negats o molt reduïts per la condició de ser dona i condicionats als del pare o marit; treball de cura sense drets econòmics ni beneficis socials).

Així, la modernització liberal de les institucions durant la construcció i consolidació de la societat industrial urbana es va fer sobre la base teòrica de l'anomenat *contracte social*, que va incloure, de manera implícita, un *contracte sexual*, que va permetre legitimar el que la politòloga Carol Pateman anomena *patriarcat modern*. Les normes i

Cristina Brullet és doctora en sociologia (UAB), llicenciada en pedagogia i filologia hispànica (UB) i professora jubilada de la Universitat Autònoma de Barcelona. Investiga sobre les relacions i desigualtats de gènere a les famílies i a les escoles, i sobre les transformacions familiars i les polítiques socials. Ha estat directora de la recerca publicada en els informes

periòdics del CIIMU (Institut d'Infància i Món Urbà) en els àmbits de famílies, i de sociodemografia de la infància i les seves famílies des del 2002 al 2008, i coautora d'altres recerques col·lectives d'aquest Institut. Ha publicat en nombrosos llibres i revistes i donat múltiples conferències arreu d'Espanya. Participa en diferents organismes privats i públics dirigits a reflexionar i formular noves orientacions en política social i familiar i assessora diversos projectes de recerca I+D.

jerarquies de tracte desigual per raó de sexe no sols van formar part de la institució familiar moderna, sinó també de la resta d'estructures institucionals modernes: escoles, empreses, sindicats, governs democràtics, sistema jurídic, organització de temps i espais socials, etc. D'aquí que avui es parli de la necessitat d'un *nou contracte social*, en el marc de l'increment i l'extensió dels drets individuals de ciutadania i de deslegitimació de les relacions socials de naturalesa patriarcal. Però queda molt camí per recórrer. Pel que fa a aquesta qüestió, el que avui està en joc a les societats democràtiques, i en particular en el nostre sistema de protecció social, no és només aconseguir una major equitat entre sexes, sinó també la qualitat del benestar quotidià del conjunt de la ciutadania (Brullet, 2010).

On som: la qüestió dels temps de cura a la vida quotidiana

En efecte, cal tenir present que al llarg de la *primera modernitat* les dones van veure minoritzat el seu estatut de ciutadanes en relació amb l'estatut dels homes, però al mateix temps també s'estava minoritzant l'estatut del treball de cura en relació amb el del treball remunerat (devaluació dels *temps de cura*,¹ de l'esforç físic i mental, de les

“Les tendències de canvi en el camp familiar a Catalunya, així com les noves necessitats de cura de les persones a la vida quotidiana (allargament de la vida), poden empènyer de manera progressiva (tot i els frens, resistències i incerteses amb què sempre cal comptar) cap a una nova organització social de la cura a la vida diària.”

habilitats i competències de tot ordre que les feines de cura diària dels altres demanen).

La transmissió històrica i la socialització masculina cap a un major ús dels temps i espais laborals i públics fan, encara avui, que els homes continuïn orientant les seves prioritats des d'una *ètica orientada al treball remunerat*; un treball que porta a l'adquisició de poder social i/o econòmic i que pot revertir, o no, en el benestar del grup familiar. En canvi, l'experiència dominant femenina continua donant prioritat als temps de cura dels altres en l'àmbit familiar (i també en el laboral) des d'una *ètica orientada al treball de la cura*, que porta a la identificació freqüent de les necessitats pròpies a les del grup domèstic o comunitari i té un component emocional important. No és pas perquè les dones siguin especialment dotades per a les emocions o tinguin un sentit moral especial, sinó perquè la feina de cura als altres té un component relacional que permet desenvolupar l'empatia i una major percepció de la vulnerabilitat humana (Brullet, 1996).

Actualment, la pressió creixent cap a fer més treball remunerat per poder consumir més, també pressiona a la baixa els temps necessaris per al benestar personal, relacional i de cura familiar. Hi ha famílies treballadores que, malgrat disposar de treball remunerat, no poden pagar un servei extern de cura de la llar i dels familiars dependents, ni reduir els seus ingressos familiars. Un pare jove ho deia

clarament “hem de triar entre una relativa pobresa material i una relativa pobresa relacional; nosaltres ho tenim clar i podem reduir ingressos per tenir més temps per a les criatures, altres ni s’ho poden plantejar” (Ajuntament de Barcelona, 2009).

A Espanya i a Catalunya en concret, l'Estat ha invertit relativament poc en protecció social, especialment en la despesa en suport a les funcions de cura de les famílies. Això ha afavorit un conflicte creixent entre l'ètica de la cura i l'ètica del treball remunerat a mesura que les dones adultes s'han incorporat plenament al treball remunerat. Un conflicte que s'expressa individualment (les dones senten major malestar i un empitjorament de la seva salut percebuda, atès que assumeixen més treball de cura dels altres), familiar (hi ha tensions perquè cal negociar i repar-

“El que avui està en joc a les societats democràtiques, i en particular en el nostre sistema de protecció social, no és només aconseguir una major equitat entre sexes, sinó també la qualitat del benestar quotidià del conjunt de la ciutadania.”

tir els temps del treball domèstic i de cura) i a escala col·lectiva (els temps de cura es devaluen a mesura que s'incrementa la pressió a favor dels temps laborals i del consum).

El conflicte entre l'ètica de la cura i l'ètica del treball remunerat, s'ha problematitzat, des de diferents punts de vista i interessos, donant lloc a diferents discursos socials i polítics. En les diverses formacions polítiques i en la societat civil catalana es parla cada vegada més de la necessitat de polítiques a favor de “la conciliació de la vida personal, familiar i laboral”; de “nous usos dels temps”; de “racionalització dels horaris de la vida social i laboral”; d'un millor i més equitatiu “accés a serveis de cura de proximitat”, o del fet que cal tornar a valorar la “lentitud” (“ciutats lentes”; “educació lenta”), frenar l'acceleració dels ritmes de la vida i repensar els serveis, els seus horaris i emplaçaments, a pobles i ciutats. Al meu parer, totes aquestes propostes tracten, directament o indirectament, de donar resposta a les tensions actuals entre ambdós tipus de treball en un context de canvi social que pressiona a la baixa els temps de cura.

Cal afegir que a les societats riques on les dones s'han incorporat al mercat laboral, les *necessitats regulars de cura a la vida diària* s'estan resolent, en una part important, amb el treball de les dones acabades d'immigrar que molt sovint el fan en situació d'intensa explotació, tant a les llars com en els serveis comunitaris (Parella, 2003; Izquierdo, 2007). Entorn del treball de cura, es generen, des d'aquest punt de vista, noves formes de desigualtat a escala local i global. I, al final de la cadena, els efectes més negatius són per a les dones, els infants i la gent gran dels països més pobres (Pedone, 2008).

En tot cas, l'espai domèstic i familiar continua sent fonamental a la nostra societat per a la reproducció, el manteniment i la cura de la vida humana, especialment per als infants i les persones més dependents, però no només això. La baixada de la natalitat, l'envelliment de la població, l'augment de la dependència, les transicions familiars i la diversificació de les formes de convivència han posat més en evidència que la xarxa protectora de la família, fins i tot en un país *famílista* com el nostre,² no té una capacitat de resistència il·limitada. Dit d'una altra manera: la conseqüència més important dels canvis profunds que vivim és que la *cura diària de la vida humana* ja no es pot vertebrar únicament entorn de la xarxa familiar, ni de les

“Algunes veus van més enllà: no es tracta només de crear dispositius que permetin afrontar millor, individualment i en les famílies, les tensions actuals de la vida quotidiana (tenim uns certs marges d'acció per crear estratègies de *supervivència*), sinó que es tracta de canviar una estructura social dels temps que arrela en el passat (societat industrial) i que no té en compte les complexitats de la vida quotidiana actual.”

dones. També cal comptar amb la xarxa de relacions d'amistat i d'intimitat (dones i homes), i amb la xarxa de recursos i serveis públics i comunitaris de proximitat.

Nous discursos i noves polítiques socials

Els discursos i els instruments legals i operatius que s'han proposat a Catalunya per encarar aquesta problemàtica són diversos, així com les seves finalitats específiques. Varïa l'escala en la qual se situa el problema (micro, meso o macrosocial); els espais socials i institucionals als quals interpel·len (individus, famílies, escoles, empreses, ciutats, etc.); la visió més o menys integral i radical de la problemàtica (només tenen el problema les dones; el problema és de dones i homes; el problema afecta també a totes les generacions), etc. I algunes veus van més enllà: no es tracta només de crear dispositius que permetin afrontar millor, individualment i en les famílies, les tensions actuals de la vida quotidiana (tenim uns certs marges d'acció per crear estratègies de *supervivència*), sinó que es tracta de canviar una *estructura social dels temps* que arrela en el passat (societat industrial) i que no té en

compte les complexitats de la vida quotidiana actual: la nova posició social de les dones, els nous estils de vida, els nous cicles biogràfics, les noves fragilitats socials, etc. Una complexitat que genera moltes oportunitats, però també noves vulnerabilitats.

Les *polítiques de conciliació* de tall progressista interpel·len les empreses proposant mesures laborals per tal que homes i dones puguin obtenir *temps* per a la cura dels seus familiars (permisos laborals; reduccions de jornada; flexibilitat horària de la jornada, etc.). També interpel·len l'Administració pública perquè amplii els serveis públics més pròxims de cura (escoles bressol, centres de dia, atenció domiciliària, serveis socio-sanitaris, etc.) que permeten traspasar *temps* de la cura familiar a temps laboral. Sense serveis comunitaris no hi ha conciliació possible en el dia a dia, si no és que es mantingui el paper tradicional de les dones a la llar. És a dir, tot i que les polítiques de *conciliació* també es poden justificar per la necessitat de temps personal individual (formació, salut, oci, participació, etc.), són, fonamentalment, polítiques de suport a les funcions de cura familiar. D'aquí que les majors demandants siguin les dones treballadores amb responsabilitats de cura d'altres, que busquen millorar el seu benestar present i el de la seva família, tot assumint un alt risc en la seva posició laboral (atur, precarietat, menys beneficis socials, etc.).

Avui per avui, la influència positiva de les polítiques de conciliació actuals (permisos laborals; serveis diversificats; reduccions de jornada; etc.) a favor de la *coresponsabilitat dins les llars* que permeti un millor equilibri personal i equitat en els usos dels temps, és molt dèbil (lleis estatals de conciliació i d'igualtat entre dones i homes; llei catalana de conciliació en el sector públic –les autonomies no poden regular les relacions laborals en el sector privat). Per incrementar el seu efecte a favor d'una major equitat entre sexes, famílies i grups socials, cal que siguin molt més generoses, que vagin acompanyades d'una nova cultura empresarial favorable a una reestructuració dels temps laborals i de la vida de les ciutats, i de polítiques educatives i culturals que incideixin en la transmissió de l'ètica de la cura tant a nois com a noies. Sobretot als nois.

Les *polítiques a favor de nous usos dels temps socials* (Pla estratègic sobre els usos i la gestió dels temps a la vida quotidiana 2008-2018) no entren en contradicció, al meu parer, amb les polítiques de conciliació, sinó que les

“Si no es reconeix la importància i el valor social del treball de cura a la vida diària (en reciprocitat i equitat, o com a servei professional dins de les llars i en el Sistema públic de serveis socials), es continuarà minimitzant a la pràctica els drets de les dones, i perjudicant al mateix temps el benestar de les persones i de les famílies més desafavorides econòmicament.”

amplien. Plantegen repensar l'organització actual dels *temps de la cura, dels temps laborals i dels temps, espais i serveis de proximitat* en el territori. En el discurs, tal com s'ha presentat majorment a Catalunya, sovint es fa abstracció de les necessitats familiars (tret que al meu parer cal corregir) i es posa èmfasi en els drets de ciutadania de les persones (punt de partida necessari en tota política social). En canvi s'hi defensa el valor del treball de cura i la importància que té a la vida de les persones i de les ciutats. Dit a la meua manera: per millorar el benestar quotidià de les persones, què es pot fer des de les famílies?, què es pot fer des de les empreses?, què es pot fer des dels barris, pobles i ciutats? L'Ajuntament de Barcelona ha estat pioner a incorporar aquesta visió a la política municipal i actualment altres ajuntaments catalans també disposen de plans d'actuació en aquest sentit (Prats, 2009).

Les *polítiques d'atenció a la dependència* (Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència; Llei catalana de serveis socials; Pla estratègic de serveis socials, etc.) desenvolupen el compromís de l'Estat per assegurar el dret individual i universal de les persones en situació de dependència a rebre suport, cura i assistència per part dels serveis comunitaris o, si es prefereix, per part de familiars o professionals en el propi domicili. Estendre les prestacions públiques per la cura de la dependència i l'augment de l'autonomia personal és un repte de primera magnitud en el camp de la *cura a la vida diària* i un suport importantíssim per a les famílies cuidadores i, per descomptat, per a cada ciutadà i ciutadana en particular. Segons els i les analistes i professionals experts en aquest camp, es parteix d'una bona base legal i programàtica que ha generat grans expectatives a la ciutadania, però caldrà molta voluntat política per afrontar la crisi econòmica actual i assegurar les inversions econòmiques necessàries en la primera fase i les següents de la seva aplicació. De moment, el camí està ben orientat, però s'està mostrant molt difícil.

En l'horitzó de l'any 2030

Les polítiques socials a Catalunya han avançat de manera notable en els darrers anys, enmig de canvis socials, demogràfics i familiars molt importants. S'han aprovat noves lleis, nous pactes i nous acords estratègics de llarga

“No és un repte fàcil, a escala macrosocial i macropolítica. Però comptem amb els nostres marges d'acció —relativament amplis en la nostra societat democràtica— per defensar noves condicions de possibilitat. Confiam, en tot cas, que tinguem prou claredat, arguments i diners per defensar un sistema de benestar social capaç de reduir les desigualtats i assegurar la cohesió social.”

durada en nous camps de la política social. I les polítiques socials de proximitat, les que més afecten la nostra quotidianitat, han de continuar avançant.

Per fer avançar aquest conjunt de propostes —en l'horitzó de l'any 2030— és fonamental buscar i crear sinergies en el discurs i en l'acció. Sinergies i nous acords polítics i socials que puguin frenar i superar, en la mesura que sigui possible, les tendències econòmiques neoliberals i productivistes que continuen ubicant la cura de les persones en espais i temps *perifèrics* a la vida social i minant les solidaritats privades i públiques.

Si no es reconeix la importància i el valor social del treball de cura a la vida diària (en reciprocitat i equitat, o com a servei professional dins de les llars i en el Sistema públic de serveis socials), es continuarà minimitzant a la pràctica els drets de les dones, i perjudicant al mateix temps el benestar de les persones i de les famílies més desafavorides econòmicament.

Reforçar les polítiques de proximitat i de benestar a la vida diària -cap a una *nova organització social de la cura a la vida diària*- significa, al meu entendre: (1) persistir incansablement a favor d'una major coresponsabilitat de la cura dels altres entre sexes (a Catalunya, 3 de cada 10 homes joves comparteixen la cura dels seus fills o filles petits dins les llars, i 3 de cada 10 persones grans que tenen cura de familiars amb dependència són homes. Però en mesures de temps diferents, a la baixa, respecte de les dones). I (2) persistir incansablement perquè el camí iniciat cap a la coresponsabilitat pública d'atenció a la dependència (serveis i prestacions diverses per a la petita infància i persones amb dependència), tot just iniciat amb claredat i força, pugui portar-nos cap a una societat més solidària, més justa i més equitativa.

No és un repte fàcil, a escala macrosocial i macropolítica. Però comptem amb els nostres marges d'acció —relativament amplis en la nostra societat democràtica— per defensar noves condicions de possibilitat. Confiem, en tot cas, que tinguem prou claredat, arguments i diners per defensar un sistema de benestar social capaç de reduir les desigualtats i assegurar la cohesió social. Amb eficiència i solidaritat, anant més enllà de la crisi econòmica actual^Q.

1. Avui *el treball de cura a la vida diària* es fa tant dins les llars com fora de les llars. Dins de les llars pot ser realitzat de manera *no remunerada* (cura de la llar i de persones de la xarxa familiar) o *remunerada* (servei de cura de la llar i/o de persones a domicili). Fora de les llars es pot realitzar en accions de voluntariat o com a servei professional de cura a les persones en espais comunitaris. Vegeu, per més precisions, Brullet (2010) i les referències que s'hi citen.

2. En l'anàlisi dels diferents models de benestar a Europa, el concepte de *familisme* fa referència al pes excessiu que les famílies (les dones) tenen en la provisió de benestar a la vida quotidiana amb efectes de desigualtat social entre sexes i entre grups. Una política social pot donar una importància positiva a les relacions familiars i al seu paper en el benestar i no ser gens *familiista* o *familiarista*. És a dir, aquests adjectius no s'han d'associar a una posició antifamília. Un altre concepte que s'aplica al nostre règim de benestar és el d'*assistencialista* en el sentit que fins avui hem disposat d'un sistema de serveis socials més centrat en la pal·liació de les necessitats urgents a curt termini i no tant en la cerca de solució de les causes generadores d'aquestes necessitats.

BIBLIOGRAFIA

- Ajuntament de Barcelona - Consell de Benestar Social. *Síntesi de l'Informe Participatiu – Grup Famílies. 2008-2009*.
- Brullet, Cristina. "Roles e identidades de género: una construcción social". A: García de León, M. A. (ed.) *Sociología de las mujeres españolas*. Madrid: Complutense, 1996. Pàg. 273-308.
- Brullet, Cristina; Carrasco, Cristina; Cardús, Salvador; Prats, Maria; Torns, Teresa. *Temps i Cura. La coresponsabilitat social de la cura a la vida quotidiana*. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania – Generalitat de Catalunya, 2009.
- Brullet, Cristina. *Temps, Cura i Ciutadania. Coresponsabilitats privades i públiques*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Regidoria de Nous Usos dels temps, 2010. (En premsa.)
- Izquierdo, María Jesús [et al.]. *Servidores sense fronteres. La migració femenina filipina*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2009.
- Schnapper, Dominique. *Què és la ciutadania? Els drets i els deures de la convivència cívica*. Barcelona: Edicions la Campana, 2003.
- Parella, Sonia. *Mujer, inmigrante y trabajadora. La triple discriminación*. Barcelona: Anthropos, 2003.
- Pateman, Carol. *El contrato sexual*. Barcelona: Anthropos, 1995.
- Pedone, Claudia. "D'Equador a Catalunya: la gestió de la vida quotidiana de les famílies migrants". *Barcelona Societat*, núm.15, 2008. Pàg. 81-87.
- Prats, Maria. "Teixint espais i temps de la vida quotidiana des de la geografia". A: C. Brullet [et al.], *op. cit.*, Pàg. 49-68.
- Walby, Sylvia. "La citoyenneté est-elle sexuée?" A: Carver [et al.] *Genre et politique. Débats et perspectives*. Paris: Gallimard, 2000. Pàg. 51-87.

Els usos i la gestió dels temps, un nou paradigma

Per *Maria Giménez*, assessora en polítiques familiars del DASC

El físic John Wheeler va definir el *temps* com una cosa que impedeix que tot passi a la vegada. En efecte, el temps és un intangible limitat i limitador, i la forma com l'emprem i el concebem és una construcció sociocultural amb una forta tendència a ser naturalitzada. Al nostre país, el dia a dia de moltes persones passa per constants intents de sincronització dels temps emprats per desenvolupar els diferents rols superposats que tenim atribuïts (de mares i pares, de parella, de treballadores i treballadors, d'amics i amigues, de cuidadors i cuidadores, etc.). Sovint, però, aquests esforços troben obstacles externs, provinents de l'organització del temps de tercers o del model sociocultural establert. A tall d'exemple, la manca d'harmonització entre els horaris i el calendari laborals i escolars provoquen importants asincronies entre les necessitats i els interessos dels diferents membres d'una família.

D'altra banda, des del sector comercial són constants els missatges que deixen palès que el temps és un paràmetre de referència a l'hora de mesurar la productivitat empresarial –i la introducció de la tecnologia per reduir el temps de cadascuna de les fases de producció n'és un exemple– o la qualitat d'un servei –són diversos els missatges publicitaris en què una empresa es compromet a remunerar-nos en cas de retard en la prestació d'un servei determinat.

Mentre que en el camp empresarial la consideració del temps com a paràmetre de referència té una trajectòria molt consolidada, la presa de consciència respecte de l'impacte que té el desequilibri entre els diferents tipus de temps (personal, laboral, social i familiar) sobre el benestar de les persones, tant dins l'àmbit polític com l'empresarial i el social, és, en el nostre país, més recent. De fet, cal situar la incorporació d'aquest debat en els canvis sociodemogràfics esdevinguts en el segle passat. “La incorporació massiva de la dona al treball remunerat, el baix índex de natalitat, l'envelliment de la població i la diversitat creixent de la població mundial amb un alt grau de mobilitat davant les noves fronteres transparents condicionen les empreses i les institucions a potenciar la persona de forma holística (en tots els seus vessants), com a nucli dinamitzador, que li permet assolir un creixement sostenible.” (Institut Català de les Dones 2007:9)

Cal tenir en compte que la introducció del debat sobre les polítiques del temps el realitza el moviment feminista qüestionant l'organització del temps implantada en la societat industrial i a partir d'analitzar les conseqüències de les dobles i triples jornades de les dones. En aquest marc es reclama la necessitat de defugir del centralisme estructurant de la jornada laboral tot introduint el concepte de cura, en sentit ampli. Per tant, el debat gira

“Al nostre país, el dia a dia de moltes persones passa per constants intents de sincronització dels temps emprats per desenvolupar els diferents rols superposats que tenim atribuïts (de mares i pares, de parella, de treballadores i treballadors, d'amics i amigues, de cuidadors i cuidadores, etc.)”

entorn de l'acceptació que hi ha altres temps i altres activitats imprescindibles per a la societat, les empreses i les persones.

Una reflexió del tot incorporada el 2030

El nou context ha conduït cap a una nova conceptualització del temps, més unitària, contínua i global, deixant enrere la visió dels diferents temps com a compartiments estancs clarament definits i diferenciats entre si. És innegable, doncs, que la Catalunya del 2030 serà una Catalunya on la reflexió envers l'organització i els usos dels temps estarà plenament incorporada. La peça clau que permet emetre aquesta afirmació és el desplegament recent del Pla estratègic sobre els usos i la gestió dels temps a la vida quotidiana (2008-2018) (PEUGT), aprovat pel Govern de la Generalitat l'1 de juliol de 2008.

El PEUGT *pretén ser subjecte i objecte del canvi pel que fa a l'harmonització dels temps*,¹ millorar la quantitat i la qualitat dels temps i provocar un canvi en la concepció dels temps i dels espais que condueixi a un ús del temps més lliure i més possibilitador de benestar. Es tracta d'una estratègia a llarg termini, consensuada prèviament, que estableix el camí que s'ha de seguir per millorar la gestió i l'ús del temps des de tots els àmbits de govern. Per assolir els seus objectius, el PEUGT s'estructura en quatre eixos estratègics:

Maria Giménez Cencillo és assessora en matèria de polítiques familiars de la Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania del Departament d'Acció Social i Ciutadania. És llicenciada en ciències polítiques i de l'administració per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), màster en gestió pública i govern per la UAB, UPF i ESADE (acord interuniversitari) i diplomada de postgrau en comunicació i estratègia política (UAB). El 2002 va ser investigadora de l'Institut de Govern de Polítiques Públiques (UAB), intervenint en projectes d'exclusió social i participació ciutadana, i el 2004 va assumir la coordinació de recerca d'aquest institut d'investigació. Ha participat en diverses publicacions, seminaris i jornades sobre exclusió social, participació ciutadana i serveis socials.

1. Més temps disponible. Una organització territorial i social que afavoreixi una millor gestió dels temps de la vida quotidiana.
2. Un nou equilibri en el valor, la distribució i dels temps dedicats al treball de mercat i al treball familiar i domèstic.
3. Més suport per viure amb qualitat els cicles vitals i les situacions familiars que requereixen més temps.
4. Temps amb valor afegit. Temps per aprendre i educar, temps per participar en la vida col·lectiva.

Aquest full de ruta estratègic ha permès incorporar a l'agenda pública catalana les polítiques del temps, que es proposen reduir la centralitat del temps de treball remunerat —més propi de les polítiques de conciliació—, per tal de situar en un mateix pla el conjunt de temps indispensables per al desenvolupament sostenible de qualsevol societat. En aquest sentit, doncs, el PEUGT desenvolupa actuacions que incideixen en l'ús dels temps de la ciutadania des de diferents òptiques: mobilitat, protecció social, urbanisme, salut, educació, etc. L'aspiració màxima és, doncs, assolir la incorporació transversal de la perspectiva del temps en el conjunt de les polítiques públiques catalanes.

Si des d'aquestes línies se sustenta la possibilitat que la Catalunya del 2030 contingui un model d'organització del temps més equitatiu i sostenible és perquè vint anys abans s'han impulsat actuacions molt significatives en aquests termes.

Sense voluntat de formular la llista completa de les actuacions impulsades, cal destacar l'impuls de l'Administració electrònica,² el reconeixement del valor del treball de cura mitjançant les prestacions i els serveis d'atenció a la dependència, la promoció de plans d'igualtat i de gestió dels temps a les empreses; la incorporació de la recepta electrònica; la inversió en infraestructures per millorar la mobilitat del país; o la modificació dels horaris dels equipaments culturals com a exemples amb un clar impacte en el temps de la ciutadania.

Reptes per gestionar el temps

Tanmateix, pensar en la Catalunya del 2030 també suposa reptes, pel que fa a la gestió dels temps. Un primer repte se situa en la necessitat de posar en valor el temps familiar, el temps compartit en família que corregeixi la tendència actual a renunciar a aquest tipus de temps en casos de conflicte amb altres tipus de temps i permeti recuperar la importància, en termes de socialització i desenvolupament afectiu, que suposa el fet que els diferents membres d'una família disposin d'espais i temps en comú. “Amb la implantació d'un model on tant la mare com el pare tenen una feina remunerada i la desaparició d'altres parents de les llars, la disminució del temps que els fills i filles passen en companyia de persones adultes és un fet que es produeix a tot tipus de llars, amb independència de la seva extracció social, origen o composició. Els dèficits de temps compartit esdevenen un risc social amb entitat pròpia, que afecta negativament la satisfacció del pare i la

“És innegable que la Catalunya del 2030 serà una Catalunya on la reflexió envers l'organització i els usos dels temps estarà plenament incorporada. La peça clau que permet emetre aquesta afirmació és el desplegament recent del Pla estratègic sobre els usos i la gestió dels temps a la vida quotidiana (2008-2018) (PEUGT).”

mare en el seu rol de parentiu i la dels fills i filles, en les oportunitats de gaudir de les atencions dels seus pares i mares.” (Marí-Klose; Gómez-Granell; Brullet; Escapa, 2008:31)

Mentre que l'estadística de l'ús del temps de l'Idescat mostra que aquelles activitats que suposen un temps compartit, en aquelles llars amb infants s'hi dedica menys temps que en la resta d'unitats convivencials, l'explotació sociològica sobre els usos dels temps del Panel d'infància i famílies mostra que un 72% dels pares i un 44,9% de les mares que treballen arriben a casa entre les 18 i les 23.59 hores.

Distribució temporal de les activitats diàries en un dia mitjà. 2003 per tipus de llar, segons composició

	Unipersonals	Parella sense infants	Parella amb infants	Mono-parentals	Altres tipus de llars	Total
Durada mitjana en hores i minuts						
Llar i família	3.27	3.00	2.57	2.49	2.27	2.58
Vida social i diversió	1.42	1.14	1.07	1.17	1.16	1.13
Esports i activitats a l'aire lliure	0.59	0.58	0.44	0.38	0.47	0.49
Aficions i jocs	0.11	0.13	0.21	0.16	0.09	0.18

Aquesta darrera dada condueix al segon repte per assolir una bona gestió dels temps a la Catalunya del 2030 i es refereix a la necessària coresponsabilitat en els temps i treballs entre homes i dones. “El 83% de la població catalana major de 10 anys realitza algunes de les activitats de manteniment de la llar i cura de la família i hi dedica una mitjana diària de 3 hores i 35 minuts al dia. Hi ha més dones que homes que les fan (92% i 73%). Les dones, durant 4,45 hores diàries, i els homes, 2,08 hores. Elles assumeixen més treball domèstic i familiar, però ells més hores de treball remunerat. Ara bé, també podem comprovar que sumats un i altre treball, les dones catalanes treballen al cap del dia una hora més (6,47) que els homes (5,48).” (Brullet, 2009:94). Paradoxalment, l’anàlisi específica de l’Enquesta de Població Activa, en termes de conciliació, mostra que el percentatge d’homes i dones ocupats amb possibilitats per modificar l’inici o la finalització de la seva jornada laboral per raons familiars són similars (el 53,09% de les dones ocupades i el 52,06% dels homes).

D’una banda, en l’àmbit laboral, la no-equiparació del permís de paternitat en relació amb el permís de maternitat permet entendre, malgrat que de forma parcial, l’abrumadora distància existent entre el nombre de permisos de maternitat i els permisos de paternitat constituint-se en un nou element de reproducció dels rols d’homes i dones. D’altra banda, tal com esmenten des del QUIT (Centre d’estudis sociològics sobre la vida quotidiana i el treball),

“Un primer repte se situa en la necessitat de posar en valor el temps familiar, el temps compartit en família que corregeixi la tendència actual a renunciar a aquest tipus de temps en casos de conflicte amb altres tipus de temps i permeti recuperar la importància, en termes de socialització i desenvolupament afectiu, que suposa el fet que els diferents membres d’una família disposin d’espais i temps en comú.”

“l’anàlisi qualitativa del temps dedicat a la cura dels infants és un dels factors que millor permet posar en evidència l’estructura sexuada de la vida quotidiana. La forma en què els homes i les dones entenen i interpreten el paper de pares i mares representa una de les més clares manifestacions de les diferències de gènere que persisteixen entre la població jove.”

És, doncs, necessari centrar l'atenció en l'assoliment de la coresponsibilitat i la igualtat d'oportunitats d'homes i dones com a requisits indispensables per assolir el canvi de model d'organització dels temps. I és que tal com constata el PEUGT, a fi d'assolir una millor gestió dels temps, és imprescindible un canvi cultural en el qual no sols les administracions tenen un paper important, sinó també el teixit associatiu, els agents econòmics i socials, les patronals i la ciutadania en general.

En tercer lloc, més enllà del temps de treball remunerat, el temps de treball de cura i el temps d'oci, el paradigma de les polítiques del temps reclama reconèixer altres tipus de temps que també incideixen en el desenvolupament com a persones. En aquest cas es tracta, doncs, de posar en valor el temps de formació (entesa en sentit ampli), el temps de participació, el temps de desplaçaments, així com el temps per a la realització de tràmits i gestions. En tots aquests casos, les noves tecnologies de la informació i la comunicació poden ser un bon aliat en la mesura que permeten reduir el temps de dedicació a la realització de gestions mitjançant els tràmits electrònics o facilitant la possibilitat de portar a terme processos participatius i/o formatius en línia. En aquest sentit, doncs, a la llum de les dades disponibles a l'Eurostat, cal que l'evolució creixent entorn de l'ús d'Internet mantingui aquesta tendència. A l'Estat espanyol, en 4 anys s'ha passat d'un 34 a un 53% de persones que han emprat Internet com a via de comunicació en els darrers 3 mesos a la consulta. Malgrat que l'augment és significatiu, és un percentatge encara lluny dels estats europeus més avançats, com Països Baixos (86%), Noruega (85%), Alemanya (82%) o Regne Unit (74%).

En definitiva, doncs, les experiències desenvolupades arreu del país en termes de gestió i usos dels temps, així com la implementació del PEUGT, permeten afirmar que a la Catalunya del 2030 el paradigma de les polítiques del temps restarà integrat en l'agenda pública. Tanmateix, cal prendre consciència dels reptes existents, així com de les limitacions competencials d'alguns dels elements estructurants que poden fer possible aquest canvi cultural¹.

“Les noves tecnologies de la informació i la comunicació poden ser un bon aliat en la mesura que permeten reduir el temps de dedicació a la realització de gestions mitjançant els tràmits electrònics o facilitant la possibilitat de portar a terme processos participatius i/o formatius en línia.”

BIBLIOGRAFIA

- BRILLET, C. (coord.); CARRASCO, C.; CARDÚS, S.; PRATS, M.; TORNIS, T. *La coresponsabilitat social de la cura a la vida quotidiana. Temps i cura*. Barcelona: Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania, 2009.
- IDESCAT. Estadística de l'ús del temps, 2002-2003.
- INE. Enquesta de població activa, 2008.
- INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Conciliació i nous usos dels temps*. Barcelona, 2007. Col·lecció “Eines 8”.
- MARÍ-KLOSE, P.; GÓMEZ-GRANELL, C.; BRILLET, C.; ESCAPA, S. *Temps de les famílies: anàlisi sociològica dels usos dels temps dins de les llars catalanes a partir de les dades del Panel de Famílies i Infància*. Barcelona: Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania, 2008.
- MORENO, S.; BORRÁS, V.; TORNIS, T. *Polítiques de conciliació y vida cotidiana*. I Congreso anual REPS.
- SECRETARIA DE POLÍTQUES FAMILIARS I DRETS DE CIUTADANIA. *Pla estratègic sobre els usos i la gestió dels temps a la vida quotidiana (2008-2018)*. Barcelona, 2009.

1. Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania (2009:47).

2. L'exemple més emblemàtic de l'Administració electrònica ha estat desplegat recentment amb la posada en funcionament de l'Oficina Virtual de Tràmits que possibilita la realització de més de 1.000 tràmits via web. Tanmateix, l'Administració de la Generalitat ha desenvolupat altres actuacions d'impuls de l'e-Administració.

Quin estat del benestar per al 2030?

Per Miren Etxezarreta, catedràtica emèrita d'economia aplicada de la UAB

L'ésser humà, en el seu afany d'eliminar la incertesa en què viu, mira de saber què passarà en el període que se suposa que transcorrerà la seva vida. Així mateix, socialment es pretén esbrinar el caràcter de l'horitzó en què s'emmarcarà el futur. D'aquí sorgeix l'interès pels estudis de prospectiva en les seves múltiples variants, juntament amb el fet que se'ls considera eines útils que proporcionen informació per orientar de la forma més adequada el que es pot fer perquè aquest futur s'acosti més al que es desitja.

En les ciències socials, aquests estudis de prospectiva es troben amb una greu limitació, sovint ignorada. S'oblida que els éssers humans poden modificar la situació en què viuen, el marc en què es desenvolupen, fins i tot modificar la història. Per tant, proporcionar molta importància a prospeccions sobre el que passarà obvia un element clau perquè aquestes prediccions siguin vàlides: els canvis possibles, uns d'involuntaris i d'altres fruit de la voluntat dels grups humans que els impulsen. Encara que s'intenti integrar utilitzant diferents escenaris, convé tenir sempre present que mai no s'aconseguirà recollir en aquests escenaris totes les opcions que poden generar els éssers humans, especialment en la seva capacitat d'acció col·lectiva. És en aquest marc de possibilitats canviant per l'acció social, que intentaré fer aquí algunes conjectures sobre el futur.

Estem vivint en un sistema social i econòmic capitalista en el qual, després de la II Guerra Mundial, va haver-hi un

període d'uns trenta anys en què les circumstàncies econòmiques i socials van fer que la societat reconegués el dret dels treballadors i fins i tot de la ciutadania en general a una sèrie de drets socials fonamentals que des de llavors configuren l'anomenat *estat del benestar*. La despesa que s'hi dedica constitueix la major part del que es coneix com a despesa social.

En el capitalisme actual, des de finals dels anys setanta, l'enfocament neoliberal de l'economia i de la societat s'han convertit en dominants. Per a aquest enfocament, la competitivitat global –tots contra tots– és l'eix central de la política econòmica. En aquest context, l'estat del benestar constitueix sobretot un cost que incideix negativament en aquesta competitivitat. Així mateix, es considera que les despeses socials actuals són excessives, ja que desmotiven els treballadors per mantenir el seu lloc de treball i les tasques que hi desenvolupen. Això fa que s'arribi a la conclusió que el desitjable és la despesa social mínima i s'intenta aconseguir aquest objectiu.

D'altra banda, el capitalisme, necessitat sempre d'obtenir més i més beneficis, ha d'ampliar el seu camp d'actuació amb aquest pretext. Pretén, i ho està aconseguint, ocupar tots els àmbits en què es puguin obtenir beneficis i els drets socials són un dels seus objectius prioritaris. Vol que es privatitzin els drets socials que han estat de gestió pública fins ara i convertir-los en mercaderies que s'han de comprar per obtenir més beneficis.

Miren Etxezarreta és doctora en economia per la London School of Economics i per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Actualment és catedràtica emèrita d'economia aplicada a la UAB i membre del grup d'Economistes Europeus per una Política Econòmica Alternativa i del Seminari d'Economia Crítica TAIFA.

Participa en els moviments socials i ha escrit diversos llibres, el darrer dels quals és *Qué pensiones, qué futuro. El estado de bienestar en el siglo XXI* (Icaria, 2009), que n'és coautora.

Pensions públiques, pensions privades

Dins d'aquesta tendència podem destacar la importància de les propostes per reformar les pensions. Basant-se en el fet que l'esperança de vida està augmentant i que la població treballadora disminueix, s'argumenta que no hi haurà diners per a les pensions públiques en el futur. Per això és convenient fer pensions privades que, diuen, són més favorables per als pensionistes i l'economia del país.

Aquests plantejaments estan molt lluny de ser sòlids i veraços. Ni les prediccions demogràfiques són invariables, ni la població passiva que cal mantenir consisteix només en la gent gran, ni la població activa jove ha de disminuir, ni és impossible augmentar les cotitzacions. Però, a més, l'argument està viciat amb tres grans trampes que fa que les conclusions siguin les que els poders fàctics volen: a) ni el pressupost de les pensions ni el de la Seguretat Social té per què estar equilibrat quan totes les altres partides del pressupost públic —justícia, educació, exèrcit, casa reial, etc.— no ho estan, b) per poder pagar les pensions no és important el nombre de treballadors, sinó la riquesa total que aquests produeixen, i c) no hi ha cap raó econòmica perquè les pensions les paguin exclusivament els treballadors amb les seves cotitzacions, sinó que es poden pagar amb altres ingressos, com els impostos.

Per la seva banda, les pensions privades no són la solució si no tot el contrari, ja que suposen un enorme risc per als pensionistes i són molt cares per les comissions que exigeixen als ens financers que les gestionen. Hi ha moltes raons per contrarestar l'argument de la crisi de les pensions

“En el capitalisme actual, des de finals dels anys setanta, l'enfocament neoliberal de l'economia i de la societat s'han convertit en dominants. Per a aquest enfocament, la competitivitat global —tots contra tots— és l'eix central de la política econòmica.”

públiques i encara moltes més per demostrar que el recórrer a les pensions privades no és una sortida eficient i vàlida. En una paraula, els arguments en què es dona suport a la reforma de pensions públiques són fàcilment rebutjables.

El que passa és que expandir les pensions privades és un magnífic negoci per a les institucions financeres i per a això és molt convenient disminuir les pensions públiques i espantar la població amb la idea que no hi haurà pensions públiques en el futur. El tema de les pensions té en la seva base profunda els interessos del capital financer. Però si la societat no té diners per mantenir les pensions públiques, com és que hi haurà diners per sostenir les pensions privades? No és un tema demogràfic, ni tan sols econòmic, sinó un tema economicopolític en la base del qual hi ha la manera com es distribueix la renda i la riquesa que es produeix en la societat. Les nostres societats, tot i la crisi, són considerablement més riques que fa vint anys. On va aquesta riquesa? Qui és tant més ric que ja no queden diners per als serveis socials? Aquestes són les grans preguntes que hem de fer-nos, i no donar suport a les pretensions del capital financer amb molt dubtosos arguments demogràfics.¹

En resum, la política del capitalisme neoliberal dels darrers quaranta anys ha consistit en una disminució gradual dels serveis socials públics i un intent important de forçar la seva privatització. A Espanya aquesta dinàmica ha estat lleugerament diferent, ja que en acabar la dictadura franquista, l'estat del benestar espanyol era tan escàs que va haver de ser millorat en els primers anys de la Transició.

No obstant i això, a partir de mitjans dels anys noranta les tendències a l'afebliment de l'estat del benestar són les mateixes que a la resta dels països rics: els serveis socials es proporcionen de manera cada vegada més limitada i s'impulsa amb força la seva privatització.

Crisi i extensió dels serveis socials

La crisi iniciada el 2007 i que encara dura no ha suposat un canvi en aquesta orientació. La crisi està fent necessària una extensió dels serveis socials perquè han empitjorat molt les condicions de vida d'una part important de la població, però els drets socials van disminuint en lloc d'augmentar, encara que es repeteixi constantment que els serveis socials no la patiran. Contràriament, en la fase actual de la crisi (maig del 2010) la preocupació pel dèficit públic i el deute públic i les pressions que s'estan exercint en les autoritats del país pels mercats financers i les institucions internacionals, portaran a reduir els drets socials.

Des de l'inici de la crisi estem assistint a la concessió d'ajudes molt generoses al capital financer sense cap tipus de condicions, però, al mateix temps, amb la imposició de dures mesures per als treballadors i les classes populars d'aquest país. Entre aquestes mesures hi ha la proposta d'una dura reforma de les pensions, que conduirà a disminuir-les

“Si la societat no té diners per mantenir les pensions públiques, com és que hi haurà diners per sostenir les pensions privades? No és un tema demogràfic, ni tan sols econòmic, sinó un tema economicopolític en la base del qual hi ha la manera com es distribueix la renda i la riquesa que es produeix en la societat.”

i grans retallades pressupostàries que deterioraran l'evolució dels altres serveis socials. Les mesures anticrisi que s'han pres i les que es preveuen de forma immediata aprofundeixen en el deteriorament dels serveis socials que ja s'estava donant des dels anys vuitanta.² Per exemple, la proposta d'allargar l'edat de jubilació i ampliar els anys de còmput per a les pensions, així com les mesures aprovades per Decret llei el 21 de maig de 2010, en incloure entre aquestes la congelació de les pensions per al 2011, mostren amb claredat quina és la tendència del futur immediat.

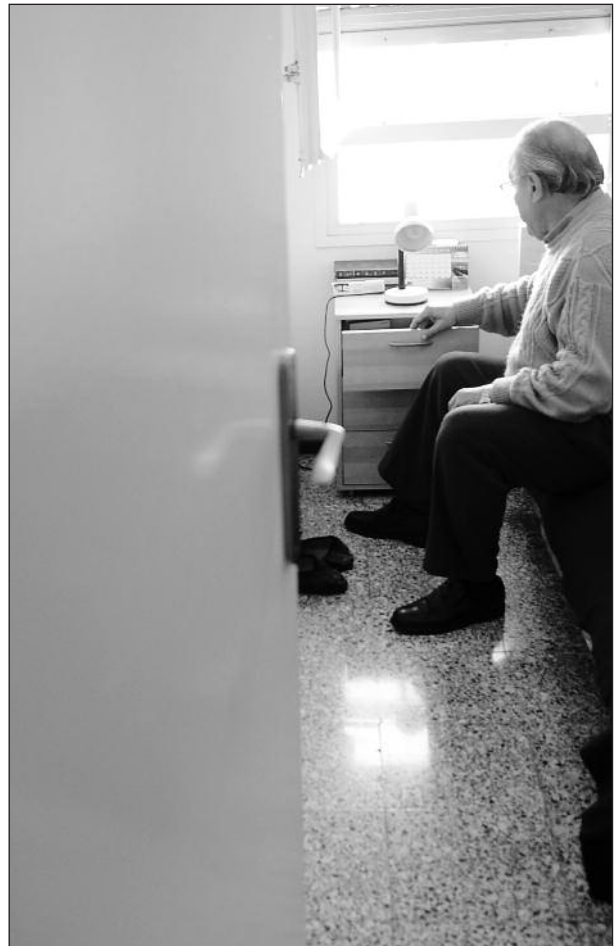

Estem, per tant, condemnats al deteriorament o la pèrdua de les pensions públiques i de l'estat del benestar? Per descomptat que no, perquè, com dèiem al principi d'aquest article, els éssers humans podem incidir en la nostra situació. No hi ha cap raó per acceptar passivament, inermes, l'argument que no hi ha diners per a les pensions públiques o per als altres serveis socials. Podem treballar i lluitar perquè el tema de les pensions es presenti en la seva veracitat, el que porta a plantejar la distribució de la renda i la riquesa.

Sens dubte, les noves condicions de les societats modernes requereixen inventar noves maneres de distribuir els ingressos i la riquesa, però aquestes maneres haurien d'anar en la direcció totalment oposada a les reformes que ara es proposen. Caldria avançar en la direcció d'allunyar les pensions de l'àmbit laboral i convertir-les en amplis drets de ciutadania. Si s'ha de debatre socialment una *reforma de les pensions* o una *reforma de l'estat del benestar*, plantegem seriosament què hi ha en joc en aquesta reforma, que no és cap altra cosa que la distribució de la riquesa produïda per tota la societat.

Per això és possible sostenir, i per què no millorar, les pensions públiques. En part depèn de la capacitat de mobilització i d'exigència social que les coses puguin canviar. No es poden acceptar resignadament els arguments falsos que s'esgrimeixen, sinó que hem de contraposar altres reflexions i accions, no tenim dret a permetre que es perdin els drets socials que s'han guanyat en moltes dècades de lluites socials. Cal treballar i mobilitzar-se col·lectivament per sostenir-los, com es va fer per conquerir-los en el passat. Si no ens rendim, és possible aconseguir unes pensions i un estat del benestar més eficient i més just. Aquesta és la tasca que ens espera per assegurar un sistema social diferent en els alborns del segle XXI

“Caldria avançar en la direcció d'allunyar les pensions de l'àmbit laboral i convertir-les en amplis drets de ciutadania. Si s'ha de debatre socialment una *reforma de les pensions* o una *reforma de l'estat del benestar*, plantegem seriosament què hi ha en joc en aquesta reforma, que no és cap altra cosa que la distribució de la riquesa produïda per tota la societat.”

Pautes de consum futures en les persones dependents

Per **Guillem Ricarte**, director general de Creafutur

A Catalunya, hi conviuen més de mig milió de persones amb algun tipus de discapacitat que els impedeix fer activitats quotidianes i s'estima que l'any 2020 arribarem a les 600.000. Gairebé la meitat d'aquestes seran elegibles pel Sistema nacional de dependència perquè la seva discapacitat física o mental per fer tasques primordials, com ara la cura personal o la mobilitat a la llar, serà greu o total. La resta necessitaran ajuda per portar a terme tasques domèstiques, per exemple, vetllar per la higiene, vestir-se, menjar i beure, mantenir la posició o bé activitats instrumentals de la vida diària, com ara, comprar, cuinar o utilitzar mitjans de transports.

És en aquest context que el Departament d'Acció Social i Ciutadania, amb el suport econòmic de l'Obra Social de "la Caixa", demana a Creafutur col·laborar en un ambiciós projecte que té com a objectiu dibuixar un mapa de serveis socials per a gent dependent a deu anys vista. El projecte tindrà un enfocament innovador, ja que es tracta d'observar, entrevistar i, posteriorment, analitzar els problemes i reptes als quals s'enfronten les persones usuàries d'aquests serveis socials, entenent especialment les seves necessitats d'ara i les que tindran en un futur. Cal destacar que també s'han inclòs els seus

cuidadors –sovint del seu entorn familiar– en l'àmbit de l'estudi, atès l'impacte que això té en el dia a dia de milers de famílies.

En concret, les principals tasques fetes durant el projecte han estat les següents:

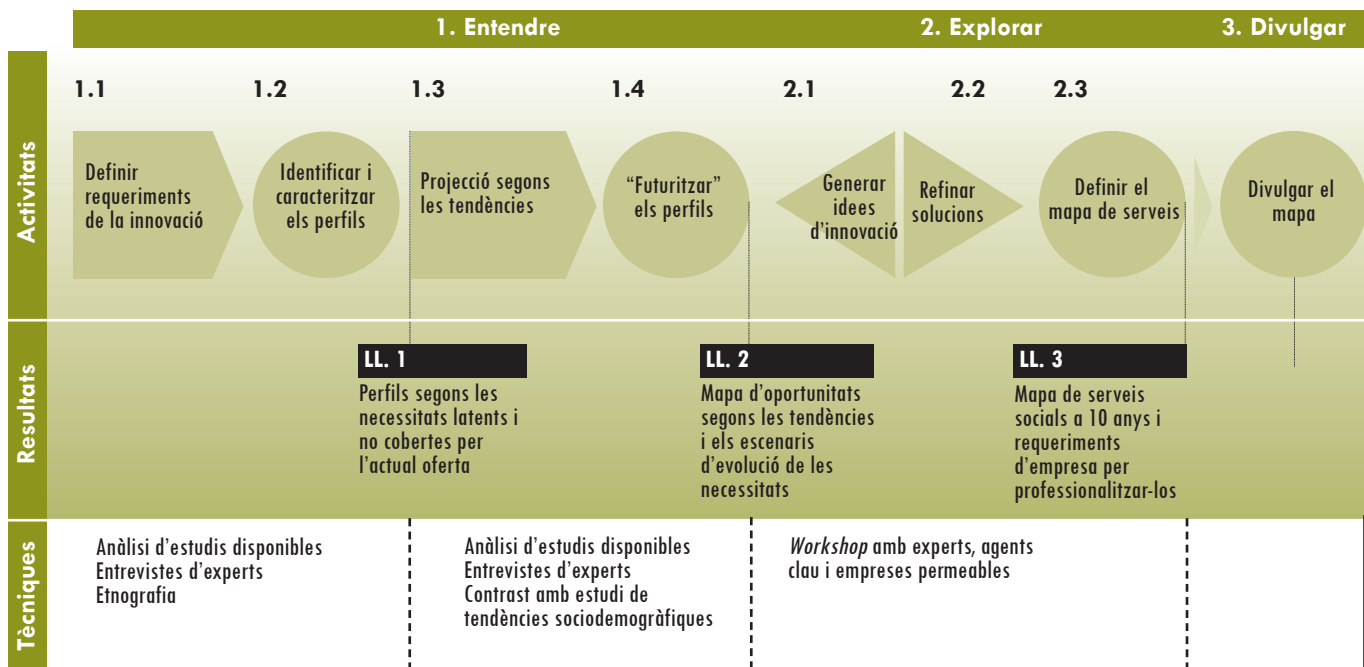
- Identificar i caracteritzar els diferents perfils de dependents i cuidadors familiars a partir de les seves necessitats i actituds; a través de l'anàlisi d'estudis disponibles i l'aplicació de tècniques etnogràfiques (observació i entrevistes personals a la llar o residència).
- Analitzar les tendències rellevants en l'àmbit de l'acció social mitjançant entrevistes amb experts i l'anàlisi de fonts secundàries: tendències socioculturals i de serveis socials (infraestructures locals, casos d'èxit a altres països, etc.).
- *Futuritzar* els perfils rellevants segons les tendències identificades, definint com evolucionaran i quines seran les seves necessitats concretes a través de metodologies de projecció.
- Definir un mapa de serveis socials a deu anys vista i els requeriments d'empresa necessaris per professionalitzar-los, mitjançant la participació d'empreses, tercer sector i institucions en la generació de solucions de serveis socials.

Guillem Ricarte és enginyer industrial per la Universitat Politècnica de Catalunya i màster en administració d'empreses per IESE Business School. Des del 2007 és el director general de Creafutur, fundació privada promoguda per ESADE i la Generalitat de Catalunya, que té l'objectiu de fomentar i facilitar la innovació a les empreses catalanes, entenent les

necessitats futures de les persones, per ajudar a detectar i divulgar noves solucions que cobreixin aquestes mancances. A Creafutur ha consolidat el seu coneixement en la investigació del consumidor i en la detecció de noves tendències socials, així com en la identificació de línies de negoci d'interès per a empreses privades i institucions públiques. Alguns dels estudis publicats per Creafutur són: *Sostenibilitat i oportunitats de negoci*, *El futur de l'entreteniment*, *Com són els adolescents d'avui i com evolucionaran els seus hàbits de consum* o *El futur dels serveis socials*. Abans d'assumir la Direcció General de Creafutur, va obtenir una gran experiència com a consultor estratègic a The Cluster Competitiveness Group, empresa especialitzada en anàlisi estratègica i desenvolupament de clústers empresarials. Va liderar projectes a Europa i Amèrica Llatina emmarcats en diversos sectors, sobretot el gran consum i la distribució, el medi ambient i les energies renovables, el tèxtil i el turisme.

“A Catalunya, hi conviuen més de mig milió de persones amb algun tipus de discapacitat que els impedeix fer activitats quotidianes i s'estima que l'any 2020 arribarem a les 600.000. Gairebé la meitat d'aquestes seran elegibles pel Sistema nacional de dependència perquè la seva discapacitat física o mental per fer tasques primordials, com ara la cura personal o la mobilitat a la llar, serà greu o total.”

Necessitats dels dependents i necessitats dels cuidadors

L'objectiu principal de la recerca etnogràfica era conèixer les necessitats latents i futures, tant dels usuaris dependents o usuaris potencials dels serveis socials com les dels seus cuidadors. Aquesta informació es fa molt rellevant especialment per a aquelles necessitats no cobertes, ja sigui quant a la informació, l'accessibilitat o l'abastament, perquè posarà de manifest —de manera individual per a aquells que s'han entrevistat i en qualsevol cas no extrapolable— la desconeixença o la percepció de manca de solucions per part de l'oferta actual de serveis socials.

La primera gran conclusió a la qual vam arribar és que les necessitats dels dependents i dels seus cuidadors sovint coincidien, el que ens va portar a dibuixar uns perfils actitudinals iguals tant per als dependents com per als cuidadors.

Es van identificar, doncs, vuit necessitats per a dependents i cuidadors familiars, agrupades en tres àrees de necessitat: “Sentir-me segur”; “Sentir-me un més”, i “Sentir-me bé” (vegeu l'esquema següent).

“La *felicitat* del col·lectiu de dependents comença quan es té coberta la necessitat de sentir-se segur.”

Com si es tractés d'una piràmide de Maslow, la *felicitat* del col·lectiu de dependents comença quan es té coberta la necessitat de sentir-se segur, des de tenir controlada la discapacitat o malaltia fins a saber què passarà si la meua família no hi és o assegurar-me un suport econòmic. Després vindria el “sentir-me segur” o la integració, aquí entren totes les polítiques d'inclusió, des de la laboral a la comunicació o les infraestructures. Finalment, un cop les altres estan cobertes, entra el desig pel benestar físic i mental, el famós *wellness*, que ara està tan de moda. És interessant remarcar que a tots els nivells trobem una necessitat de tenir informació estandarditzada, ja sigui per accedir a ajudes o per tenir dades actualitzades del sistema.

“Sentir-me segur”

• **2 —Mantenir la situació sota control**
Necessitat de garantir l'atenció i el monitoratge del dependent per sentir que s'està actuant de forma òptima i evitar imprevistos.

• **4 —Assegurar-se el futur**
Necessitat de preveure i garantir la subsistència futura tant de la persona dependent com de la persona auxiliar i/o cuidador/a familiar.

• **8 —Adquirir autonomia**
Necessitat de minimitzar físicament i econòmicament les restriccions que genera la dependència (agregada a les zones rurals), ajudant les persones per sentir-se independents.

“Sentir-me un més”

• **3 —Potenciar l'educació social**
Necessitat de fer que tots els ciutadans rebin i assimilin una educació social dirigida a promoure la plena integració i normalització de la dependència, dels dependents i dels seus agents en la societat.

• **5 —Facilitar la inserció sociolaboral**
Necessitat de promoure diferents formes d'incorporació laboral activa en funció de les capacitats i distintes situacions de dependència per aconseguir la realització personal i/o independència econòmica tant per als dependents com per als familiars. Exemple: formació amb seguiment de l'ocupació, borsa d'hores de treball flexible; integració amb treballadors no dependents; activitats de voluntariat per a dependents, etc.

• **7 —Promoure la socialització**
Necessitat d'establir diferents interaccions (persona-societat / societat-persona) mitjançant processos socialitzadors que permetin l'establiment de vincles, xarxes de “suport” i relacionar-se.

“Sentir-me bé”

• **1 —Gaudir del benestar**
Necessitat de contrarestar els efectes negatius psicològics, emocionals i fisiològics generats per les situacions de dependència amb l'objectiu d'obtenir una qualitat de vida individual —física i emocional— digna.

• **6 —Informació estandarditzada**
Necessitat de tenir informació correcta, exhaustiva i fàcilment accessible sobre els serveis públics i privats relacionats amb la dependència (exemple: cobertures, requeriments i processos per accedir a les ajudes, seguiment prestats per part de tots els agents involucrats en la dependència —CAP, ajuntaments, agents privats).

Caracterització dels perfils de dependents i cuidadors

A partir de la investigació etnogràfica de necessitats, s'han identificat tres grans perfils d'usuaris de serveis de dependència: el *conformista*, el *pràctic* i l'*integratiu*. Tant el *conformista* com l'*integratiu* corresponen també a cuidadors/ores familiars. Les variables d'actitud que s'han considerat per representar gràficament aquests perfils són (vegeu el gràfic següent):

- Actitud davant la dependència (eix horitzontal). Integra un continu actitudinal, que va del pol passiu –caracteritzat per una actitud de resignació vers la dependència– fins a arribar al pol actiu –que es caracteritza per una actitud activa que assumeix la dependència com un repte.
- Actitud davant el rol de l'Administració en la prestació d'SS (eix vertical). Integra un continu actitudinal en

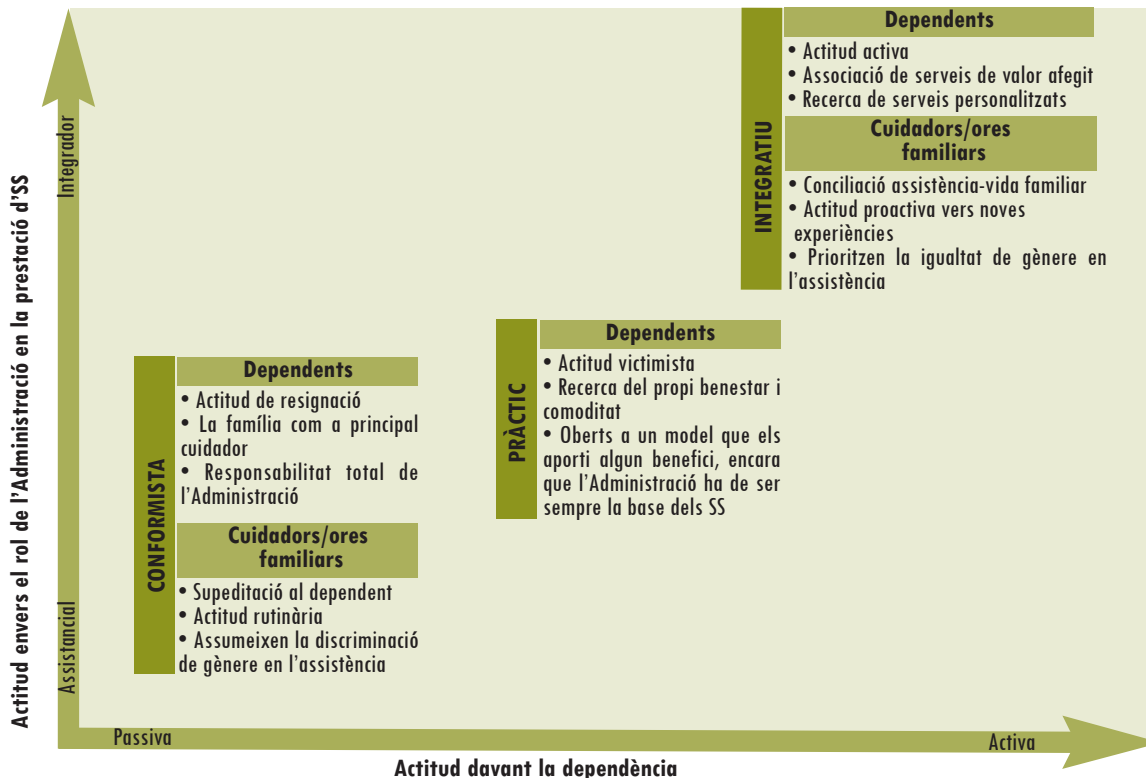
què el model d'SS existent dependrà de la implicació de l'individu en aquest. Va des d'un pol “model més assistencial”, en el qual l'individu només actua com a receptor passiu dels serveis fins a arribar al pol “model més integrador”, en què l'individu es comporta proactivament en el desenvolupament i la recepció dels serveis.

Tant el dependent com el *cuidador conformista* presenten una actitud general de resignació vers la dependència i són especialment reactius vers l'Administració, esperant que resolgui tots els seus problemes. Tot i no ser un estudi estadístic, intuïm que es tracta en la seva majoria de persones grans de més de 60 anys amb un nivell sociocultural mitjà-baix, que representen més del 50% de l'univers dels dependents.

El dependent *pràctic* té com a objectiu cercar el seu propi benestar, però també atorgant la màxima responsabilitat a l'Administració pública. Es podria dir que el

Perfil d'usuaris de serveis de dependència*

Mapa de síntesi d'actituds i motivacions davant la dependència i el rol de l'Administració en la prestació de serveis socials

* En aquells casos que els dependents presenten discapacitat cognitiva greu, el/la cuidador/ora es condidera usuari dels SS.

seu lema és “per una vida senzilla”. Es tracta majoritàriament d’homes entre 30 i 50 anys amb un nivell sociocultural mitjà.

Tant el dependent com el cuidador pràctic tenen una actitud proactiva vers la seva dependència i no esperen que l’Administració sigui la que resolgui tots els problemes, sinó que es preocupen per iniciar accions individuals o col·lectives. Són majoritàriament dones i pertanyen a nuclis urbans.

Els dependents i cuidadors del futur

Les tendències socioculturals, com a patrons de comportament i manifestacions a futur de la demanda, representen una eina fonamental per innovar i pensar futures solucions dels serveis socials. Segons l’opinió d’experts internacionals i l’Observatori de Creafutur, s’han identificat sis macro-tendències socials amb un impacte especial sobre el col·lectiu de dependents:

1. **Noves formes de participació col·lectiva:** vers la implicació social; noves formes de generació de valor i d’intervenció del conjunt de la societat en la resolució dels problemes.

2. **Noves formes d’estructura familiar:** ruptura del model clàssic familiar, del volum, l’estabilitat al llarg del temps i dels rols que ocupava cadascun dels membres de les famílies tradicionals.

3. **Noves formes de legitimitació i poder:** adquisició de poder i representació del ciutadà per aconseguir respostes amb més valor i eficients, adaptades a les especificitats i realitats locals.

4. **Noves formes d’equilibri i harmonia:** la recerca i volutat d’assolir un benestar hol·lístic (harmonia i equilibri), atesa l’exposició a un estil i ritme de vida perjudicial.

5. **Noves formes d’inclusió i accés:** reclamació d’entorns i ciutats per a tothom, més humanes, còmodes i ecològiques. Incloure a tothom, considerant les especificitats dels agents.

6. **Noves formes de seguretat i garantia:** augment de la incertesa i vulnerabilitat davant de la qual no tenim eines per combatre (amença de malalties, efectes de canvi climàtic i crisi econòmica).

Els dos escenaris possibles de futur

Les necessitats identificades s’han projectat segons les tendències i la possible evolució de les necessitats s’ha contrastat amb els experts. Com a resultat, s’han evidenciat dues conclusions importants:

- Major rellevància de les tendències de formes noves de legitimitació i poder i de participació col·lectiva.
- Complementarietat i convergència de la resta de tendències vers dues principals evolucions socials latents: la coresponsabilitat i la reciprocitat.

Els resultats de les tendències socioculturals analitzades condueixen a una evolució que permetria dissenyar una hipòtesi de direcció dels SS dirigida a una major legitimitació i poder del ciutadà i, alhora, a un possible augment en la participació col·lectiva.

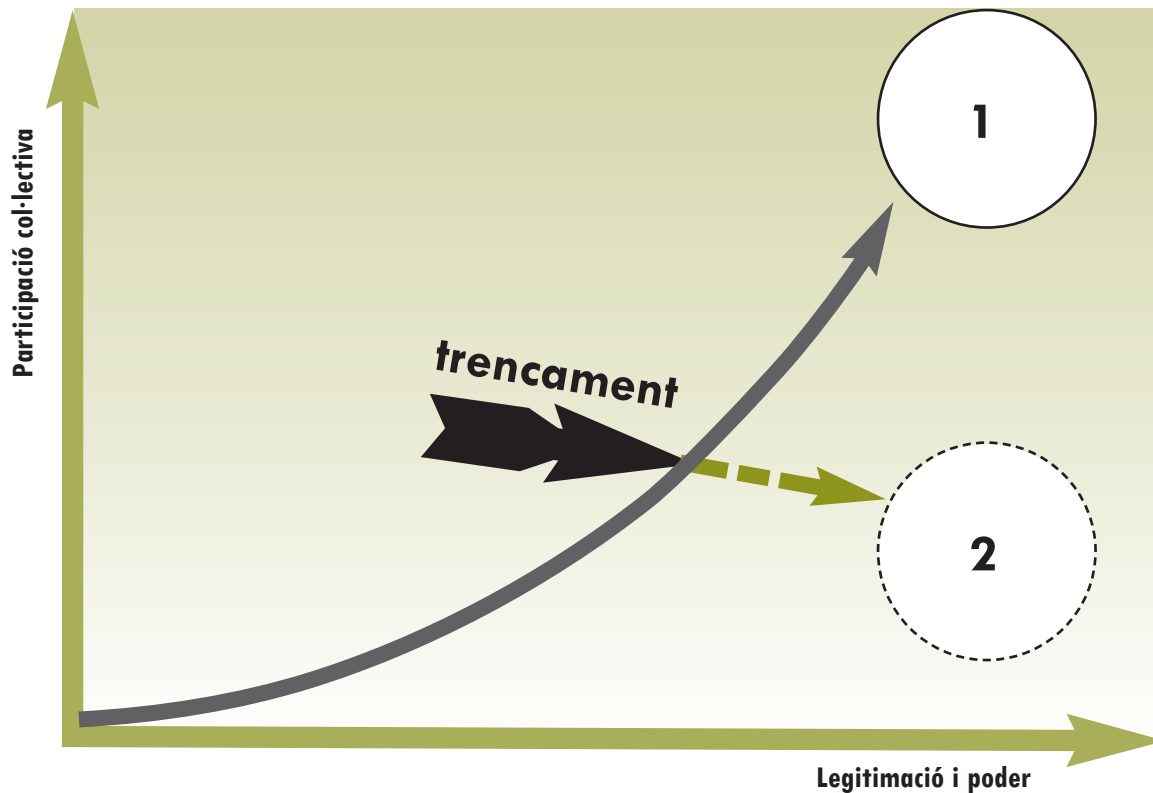
Experts internacionals i les experiències de països democràtics líders en serveis socials com Escandinàvia o Regne Unit, defensen que l’objectiu final seria l’auto-gestió dels SS per part dels seus principals protagonistes: “La coresponsabilitat en els serveis socials”.

En aquesta direcció, fer front a la dependència s’ha transformat en un objectiu de tots els agents. L’Administració fomenta la participació i dialoga obertament amb els ciutadans per cocrear conjuntament la millor manera d’aconseguir serveis socials que s’adaptin a les necessitats dels/de les dependents.

En funció de la possible presència d’efectes disruptius, aquesta mateixa direcció generalitzada permetria establir una evolució alternativa: “La reciprocitat en els serveis socials”.

En aquesta direcció, les iniciatives socials provenen de l’individu segons la seva capacitat de recerca de solucions. Els serveis públics socials i col·lectius organitzats són escassos i la ciutadania s’ajuda a partir d’iniciatives individuals i sense la participació d’intermediaris.

Els dos escenaris possibles de futur

Si s'analitza tota la informació anterior i amb l'ajuda d'una sessió de treball d'un dia amb empreses que actualment estan donant serveis socials i altres de noves, es defineix un mapa de serveis socials orientat a l'escenari de coresponsabilitat, tenint en compte que els *pràctics* i l'*integrador* seran els majoritaris a 10-15 anys vista.

Les àrees de necessitat per desenvolupar idees d'innovació són: "Sentir-me segur" i "Sentir-me un més" en tractar-se de necessitats que, un cop es cobreixen, faciliten la consecució de la tercera àrea "Sentir-me bé".

Com a resultat, s'ha definit un mapa de serveis socials cap a la coresponsabilitat i participació ciutadana: la connectivitat i la conscienciació com a motors d'evolució

“Els resultats de les tendències socioculturals analitzades condueixen a una evolució que permetria dissenyar una hipòtesi de direcció dels Serveis socials dirigida a una major legitimació i poder del ciutadà i, *ahora*, a un possible augment en la participació col·lectiva.”

REFERÈNCIES DOCUMENTALS

Q

DOCUMENTACIÓ DISPONIBLE A DIXIT

Monografies

Casado, David. *Avaluació de necessitats socials*. Barcelona: Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques, 2009. 51 p.

Catalunya demà: 10 personalitats responen sobre el futur del nostre país. Salvador Cardús, Ramon Tremosa, Joan B. Culla, Guillem Vidal, Miquel Calçada, Joan Martí i Castell, Joel Joan, Pere Bernabé Dalmau, Xavier Rubert de Ventós i Joan Laporta. Barcelona: Ara Llibres, 2006. 132 p. ISBN: 84-96201-73-2.

El lleure educatiu a l'inici del segle XXI: Congrés de Perspectives de l'Educació en el Lleure (2n: 2007: Barcelona). Barcelona: Fundació Pere Tarrés: Claret, 2009. 91 p. (Animació sociocultural; 31). ISBN: 978-84-9846-340-8.

Cox, David R.; Pawar, Manohar. *International social work: issues, strategies, and programs*. London: Sage publications, 2006. XIII, 415 p. ISBN: 1-412-91408-6.

Economia catalana: reptes de futur. José Luis Escrivá (dir.). Barcelona: BBVA; Generalitat de Catalunya, Departament d'Economia i Finances, 2007. 424 p. ISBN: 978-84-690-8702-2.

El estado de bienestar ante los nuevos riesgos sociales. Vitoria: Federación de Cajas de Ahorros Vasco-Navarras, 2007. 322 p. (Ekonomi gerizan; 14). ISBN: 978-84-934289-2-1.

Goerlich, Francisco J.; Villar, Antonio. *Desigualdad y bienestar social: de la teoría a la práctica*. Bilbao: Fundación BBVA, 2009. 618 p. ISBN: 978-84-96515-72-7.

Giddens, Anthony. *Europa en la era global*. Barcelona: Paidós, 2007. 313 p. (Paidós estado y sociedad; 153). ISBN: 978-84-493-2036-1.

Mayor Zaragoza, Federico. *Un món nou*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya. Institut d'Estudis Catalans, 2000. 494 p. ISBN: 84-931054-2-2.

Puig Peiró, Ruth; Massons Capdevila, Santi. *La despesa pública en cures de llarga durada a Catalunya: situació actual i perspectives de futur*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Economia i Finances, 2008. 58 p. (Monografies; 9). ISBN: 978-84-393-7878-5.

Qué pensiones, qué futuro: el estado de bienestar en el siglo XXI. Barcelona: Icaria, 2010. 168 p. ISBN: 978-84-9888-125-7.

Reformas de las políticas del bienestar en España. Luis Moreno (ed.). Madrid: Siglo XXI, 2009. 385 p. ISBN: 978-84-323-1379-0.

Sánchez Barricarte, Jesús Javier. *El crecimiento de la población mundial: implicaciones socioeconómicas, ecológicas y éticas*. València: Tirant lo Blanch, 2008. 653 p. (Estudios de economía y sociología). ISBN: 978-84-9876-123-8.

Touraine, Alain. *La mirada social: un marco de pensamiento distinto para el siglo XXI*. Barcelona: Paidós, 2009. 263 p. (Paidós estado y sociedad; 171). ISBN: 978-84-493-2316-4.

Ullied, Andreu. *Catalunya cap al 2020: visions sobre el futur del territori*. Barcelona: Pla Governamental CAT21; Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, 2003. 158 p. (Panorama, territoris; 7). ISBN: 84-393-6280-3.

70 hores de debat entre professionals dels serveis socials. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, 2009. 31 p. (Papers d'Acció Social; 5).

Publicacions periòdiques

Informe sobre el desenvolupament humà. Barcelona: Associació per a les Nacions Unides a Espanya, Catalunya; Càtedra UNESCO en Tecnologia, Desenvolupament Sostenible, Desequilibri i Canvi Global de la Universitat Politècnica de Catalunya; Centre UNESCO de Catalunya, 1999.

Societat catalana. Barcelona: Associació Catalana de Sociologia, 2007.

Articles de publicacions periòdiques

Moreno Márquez, Gorka. **La reforma del bienestar en los países anglosajones: una revisión crítica del workfare.** A: *Revista de servicios sociales y política social*, núm. 81 (1r trimestre 2008), p. 151-166.

Moreno Márquez, Gorka. **La Reformulación del estado del bienestar: el workfare, las políticas activas del empleo y las rentas mínimas.** A: *Zerbitzauen*, núm. 43 (2008), p. 143-154.

DOCUMENTACIÓ DISPONIBLE EN LÍNIA

Comisión Europea. **Europa 2020: una estrategia para un crecimiento inteligente, sostenible e integrador.** Bruselas: la Comisión, 2010. 42 p. [En línia.]

<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLETE%20ES%20BARROSO%20-%20Europe%202020%20-%20ES%20version.pdf>

Graziano, Karen. "Preparing for the future: a career in gerontological social work". A: *New social worker*, winter 2010, vol. 17, issue 1, p. 22-23. [En línia.]

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&hid=111&sid=95241e14-8524-409c-857b-6e21e733fb68-%40sessionmgr114>

Proyecciones de población de Catalunya 2015-2030: base 2002. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, 2007. 250 p. (Estadística demogràfica. Estudis i projeccions). ISBN: 978-84-393-7428-2. [En línia.]

<http://www.idescat.cat/cat/idescat/publicacions/catleg/pdfdocs/ppc15-30.pdf>

Proyecto Europa 2030: retos y oportunidades: informe al Consejo Europeo del Grupo de Reflexión sobre el futuro de la UE en 2030. Mayo 2010.

http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/f7002780426d6bb2b96bbf0e71092ccc/informe_grupo_sabios_felipe_gonzalez_UE_2010.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=f7002780426d6bb2b96bbf0e71092ccc

Schoech, Dick. "Interoperability and the future of human services". A: *Journal of technology in human services*, gener-juny 2010, vol. 28, Issue 1/2, p. 7-22. [En línia.]

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=50038742&lang=es&site=ehost-live>

Serracant Melendres, Pau; Soler i Martí, Roger. **La joventut catalana al segle XXI: una anàlisi del sistema d'indicadors sobre la joventut a Catalunya.** Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Secretaria de Joventut, 2010. 176 p. [En línia.]

http://www20.gencat.cat/docs/Joventut/Documents/Arxiu/Publicacions/Col_Altres/joventut_catalana_sXXI.pdf

"Social science and the public interest". A: *Society*, maig 2010, vol. 47, Issue 3, p. 173-174. [En línia.]

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=49260911&lang=es&site=ehost-live>

INSTITUCIONS

Càtedra Internacional UNESCO Desenvolupament Humà Sostenible

<http://www.udg.edu/UNESCO/Huma/Presentacio/CatedraInternacionaliXarxaUNESCO/tabid/9410/language/ca-ES/Default.aspx>

Té com a objectiu la formació integral i multidisciplinària de recursos humans d'alt nivell, incidint en l'enfocament transdisciplinari dels programes de recerca i tenint com a referència les dimensions del desenvolupament humà tal com es conceptuen en els informes del Programa de las Naciones Unidas per al desenvolupament (PNUD).

Centre d'Estudis Demogràfics

<http://www.ced.uab.es/>

Centre de recerca de les estructures i les dinàmiques poblacionals. La seva activitat investigadora es concreta en diferents línies permanents de recerca i en treballs específics per encàrrecs provinents de l'àmbit públic i privat: estudis històrics i territorials de la població de Catalunya; treball, família i gènere; migracions, distribució espacial de la població; previsions i prospectiva demogràfica.

Creatfutur

<http://www.creatfutur.com/>

Fundació privada promoguda per la Generalitat de Catalunya i ESADE, amb l'objectiu d'identificar oportunitats futures de negoci, a través de l'anàlisi de les pautes de comportament presents dels consumidors i de la previsió de com evolucionaran en un futur. Té tres línies d'actuació: desenvolupament de projectes d'àmbits d'innovació rellevants per a les empreses; servei d'exploració i síntesi de tendències, basat en les principals fonts internacionals, i servei d'assessoria i realització de projectes personalitzats mitjançant una comunitat selecta de col·laboradors a escala internacional.

Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques

<http://www.ivalua.cat/>

Ivàlua és un consorci públic que té com a objectiu promoure l'avaluació de polítiques públiques a Catalunya, al servei de les administracions, la comunitat acadèmica i professional i la ciutadania en general. Mitjançant els recursos propis, la formació i l'assessorament tècnic a gestors i directius esdevenen una eina útil per detectar necessitats i avaluar la implementació, l'impacte i l'avaluació econòmica de les polítiques públiques.

RECURSOS WEB

Observatori de les desigualtats

<http://www.obdesigualtats.cat/>

L'objectiu de l'Observatori és donar a conèixer els resultats dels projectes d'investigació relacionats amb les desigualtats socials que es desenvolupen a iniciativa de la Fundació Jaume Bofill o que compten amb la seva col·laboració i el seu suport. El Panel de desigualtats socials a Catalunya (PaD) n'és el seu màxim exponent.

Acció 10: competitivitat per a l'empresa

<http://www.accl0.cat/ACC10/cat/>

Adscrita al Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya, l'agència ofereix suport a la competitivitat de l'empresa catalana mitjançant el foment de la innovació i la internacionalització empresarial. Promou l'intercanvi de coneixement, el canvi estratègic i estructural, la innovació i la recerca.

The Millennium Project (Global)

<http://www.millennium-project.org>

El "Projecte del Mil·lenni", operatiu des de 1996, és un *think tank* de futuristes, que agrupa acadèmics, empresaris i *policy makers* que treballen per a organitzacions internacionals, governs, empreses, ONG i universitats. El "Millennium Project" recull i avalua les últimes tendències a partir de cents de participants per produir les publicacions anuals de *State of the Future o Futures Research Methodology*, per esmentar-ne algunes. Està connectat a l'àmbit local i global a través de diferents nòduls regionals situats a tot el món.

OECD International Future Programme. (OECD)

http://www.oecd.org/departament/0,3355,en_2649_33707_1_1_1_1_1,00.html

El programa d'"International Future" de l'OECD té l'objectiu d'assessorar l'OECD en la detecció de nous temes que poden marcar l'agenda política del futur, assenyala els principals esdeveniments i analitza els reptes a llarg termini per tal d'assessorar els governs amb l'estratègia que cal seguir. Aquest programa utilitza una gran varietat d'eines incloent projectes pluriennals, conferències d'alt nivell, *workshops* i consultes; un sistema d'informació orientat de cara al futur en línia i una xarxa de contactes de govern, indústria, acadèmia i societat civil.

Science and Technology Foresight. (Unió Europea)
<http://www.cordis.lu/foresight/home.html>

Pàgina dedicada a temes de prospectiva del servei CORDIS d'informació comunitària sobre investigació i desenvolupament, impulsada per la Comissió Europea. Des de la seva pàgina web es poden descarregar nombroses publicacions sobre prospectiva, obtenir informació sobre convocatòries de projectes europeus en prospectiva o conèixer les iniciatives públiques que estan duent a terme altres actors de l'esfera europea i internacional.

The Institute for Prospective Technological Studies (IPTS). (Unió Europea)
http://ipts.jrc.ec.europa.eu/index_es.cfm

L'Institut de Prospectiva Tecnològica (IPTS) és un dels set instituts de recerca del Centre Comú de Recerca de la Comissió Europea. Té la seva seu a Sevilla. Des de l'any 1994 promou una major comprensió de la relació entre tecnologia, economia i societat. La missió de l'IPTS consisteix a proporcionar suport científic i tècnic per formular polítiques comunitàries que comporten una dimensió tant socioeconòmica com científicotecnològica. Els estudis portats a terme per l'IPTS són sol·licitats principalment per altres direccions generals de la Comissió Europea. En els últims anys, s'han desenvolupat també diversos treballs per al Parlament Europeu.

Futuribles. (França)
www.futuribles.com

Centre independent d'estudi i de reflexió en temes de prospectiva des de fa més de 40 anys. El seu objectiu és contribuir a un millor enteniment del món contemporani. Des d'una perspectiva interdisciplinària, el centre aborda qüestions actuals, els futurs possibles i les estratègies i polítiques que caldrà considerar a llarg termini. El grup Futuribles exerceix aquest objectiu des de diferents activitats (estudis, recerca, seminaris, formació, bases de dades i edició de publicacions).

Worldwatch Institute (TDX). (Estats Units)
www.worldwatch.org

El Worldwatch Institute és un centre independent de recerca reconegut per líders d'opinió del món sencer per les seves anàlisis accessibles sobre qüestions globals. La seva missió és generar i promocionar idees que donin suport als *decisions makers* per construir una societat més ecològica i sostenible amb les necessitats humanes. La recerca està focalitzada en els reptes de canvi climàtic, la degradació dels recursos naturals i el creixement de la població. Amb seu a Washington, compta amb una forta xarxa de *partners* en més de 12 països i la seva recerca es difon i es publica amb més de 20 llengües diferents.

World Futures Studies Federation (WFSF). (Global)
<http://www.wfsf.org>

La Federació Mundial d'Estudis de Futur és una organització no governamental d'àmbit mundial fundada el 1973 per promocionar el desenvolupament d'estudis de futur des d'un punt de vista transdisciplinari, acadèmic i professional. WFSF opera com a xarxa global agrupant en el seu conjunt investigadors, professors, alumnes, analistes de polítiques públiques, activistes i altres de provinents de més de seixanta països. És una de les ONG més grans de les especialitzades en el camp de prospectiva.

Elaborat per DIXIT
<http://dixit.gencat.cat>
amb la col·laboració d'Anna Gabriel

ENTORNS

Q

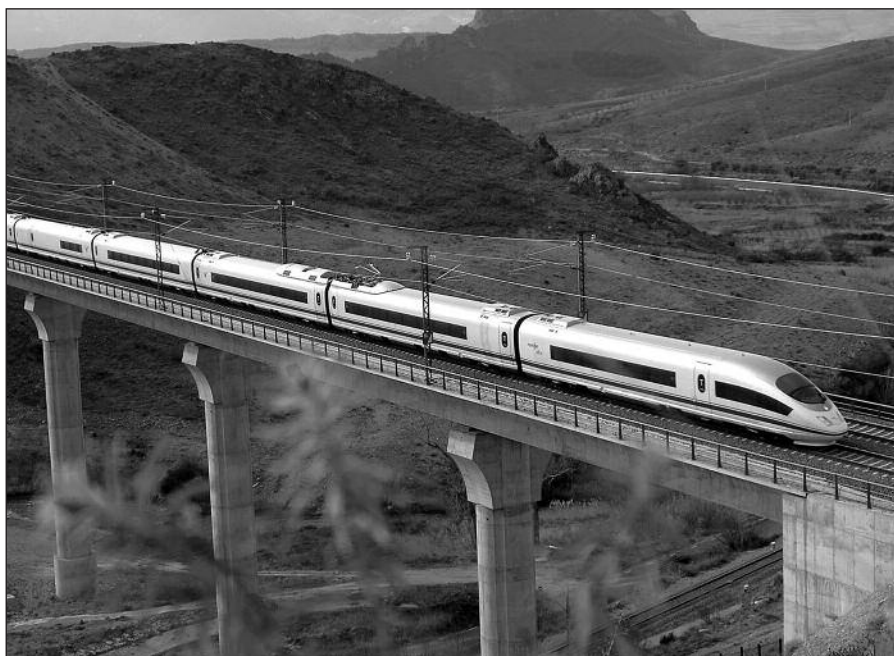
Catalunya no vol perdre el tren de la modernitat

■ L'Euroregió de l'Arc Mediterrani (Euram) aposta pel corredor mediterrani de passatgers i mercaderies, que podria ser una realitat el 2015

L'execució del corredor mediterrani esdevé una prioritat per al progrés de l'economia catalana en els propers anys i al llarg dels dos propers decennis. Les transformacions que viu l'àmbit de la comunicació dibuixen un futur en xarxa i la cultura catalana no s'entendrà sense la interculturalitat que emana dels nostres carrers

Per *Xavier Tedó*, periodista

Catalunya té una llarga i sòlida tradició industrial i comercial. Si el mercat comú i la globalització han transformat l'economia catalana, ara la crisi econòmica ha fet trontollar la salut de moltes de les empreses del país. L'Euroregió de l'Arc Mediterrani (Euram) ha publicat el *Llibre blanc de les infraestructures*, que condensa les conclusions més importants a les quals han arribat diferents experts sobre diversos temes socioeconòmics. En aquest estudi hi han participat entitats econòmiques, empreses, col·legis professionals, centrals sindicals i empresarials, universitats i institucions públiques de Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, Andorra i Catalunya del Nord.

L'AVE, el tren de gran velocitat que encara no uneix Catalunya amb França.

L'economia catalana ja no depèn del mercat espanyol, perquè les exportacions a la península Ibèrica s'han reduït dràsticament i ja només representen, si fa no fa, un terç del total de l'economia catalana

Llibre blanc de les infraestructures de l'Euram

Document de treball de l'Euroregió de l'Arc Mediterrani sobre les infraestructures 2008 - 2010

www.iivee.org/llibreblanc

L'objectiu del treball és, sobretot, pressionar l'Estat espanyol, i de retruc, la Unió Europea perquè incorpori l'arc mediterrani com a eix prioritari de comunicació intermodal transeuropeu. I és que el nostre mercat és el món. L'economia catalana ja no depèn del mercat espanyol, perquè les exportacions a la península Ibèrica s'han reduït dràsticament i ja només representen, si fa no fa, un terç del total de l'economia catalana. Internacionalitzar-se i obrir-se mercat sobretot en països emergents és el que potenciaran les empreses catalanes en els propers anys. Malauradament, però, en ple segle XXI, la majoria de les nostres empreses fa el transport dels seus productes en camió, perquè no hi ha un corredor ferroviari d'ample europeu que comuniqui el litoral mediterrani amb la resta d'Europa.

Hubs mediterranis

Els ports de Barcelona i Tarragona s'han convertit en autèntics *hubs*, especialment en el transport de contenidors d'Àsia i, en els propers anys, esdevindran portes logístiques del sud d'Europa que amplien els seus *hinterlands*. Un dels grans reptes és que ambdós ports es gestionin coordinadament per guanyar eficiència. Aquesta realitat no exclou la necessitat cabdal per al futur de la nostra economia de disposar d'un corredor ferroviari que abarateixi costos i alhora augmenti el volum de les mercaderies. Tant és així que el passat mes de maig va tenir lloc una trobada històrica a València de representants de tots els Països Catalans. Històrica perquè des del

El Llibre blanc de les infraestructures condensa les conclusions més importants a les quals han arribat diferents experts sobre diversos temes socioeconòmics.

segle XVIII, amb la batalla d'Almansa, aquests territoris no havien actuat de manera coordinada en defensa dels seus interessos comuns.

A la trobada es va subscriure l'Acord de València amb la finalitat de “construir una gran euroregió europea que ha de convertir-se en la plataforma logística del sud d'Europa”. I és que, malgrat ser el motor econòmic de l'Estat, amb un 40% del PIB, i generar el 50% de les exportacions, la concepció radial d'Espanya, amb Madrid com a epicentre de totes les infraestructures, ha condemnat les perifèries, amb l'afegit d'unes balances fiscals clarament injustes. L'execució del corredor mediterrani de passatgers i mercaderies, que podria ser una

realitat el 2015, garantiria el futur de milers d'empreses. I més tenint en compte, com subratlla l'Euram, que “la deslocalització d'algunes

grans empreses industrials multinacionals és potser inevitable”.

Davant d'aquest escenari, l'entitat apunta que l'objectiu és evitar la

Recerca i innovació, un sector d'excel·lència

Catalunya forma part d'una gran bioregió on el Parc Tecnològic del Vallès ha d'aconseguir atraure l'interès de noves empreses per instal·lar-se en la seva aposta per la innovació. De fet, l'estudi de l'Euram conclou que Catalunya és “molt atractiva des del punt de vista residencial i creixerà demogràficament amb l'arribada de població de rendes mitjanes i altes, que tindrà una major flexibilitat laboral”. És per aquest motiu que “la planificació territorial i la creació d'un entorn obert i favorable per atraure talent és una estratègia clau per al desenvolupament econòmic” del país. Tal com es constata actualment, l'Euram ratifica que “la construcció reprendrà la seva activitat a un ritme menor”, motiu pel qual “les empreses del sector prosseguiran el procés de diversificació i internacionalització d'activitat, invertint recursos en recerca i innovació, i conformant-se com un sector d'excel·lència de l'economia”.

Imatge de la trobada de l'Euroregió de l'Arc Mediterrani (Euram), celebrada a València el 7 de maig passat.

L'Euram reuneix entitats empresarials, econòmiques i professionals.

desindustrialització del territori: “la base industrial en sectors tecnològicament madurs de petita i mitjana empresa ha de prosseguir el procés d'innovació i internacionalització, però també ha d'augmentar la producció de béns de consum final i l'accés a mercats locals”. En aquest sentit, el sector salut, que engloba hospitals, universitats, centres de recerca biomèdica, producció científica i parcs tecnològics, és,

i encara ho serà més, un dels grans punts de l'economia, de l'anomenada *bioeconomia*.

Agricultura en recessió

Un altre dels sectors que patirà una recessió és l'agricultura, que redueix el seu sòl “mantenint-se només subvencionat per raons paisatgístiques i turístiques”. També on

Els experts que han participat en l'estudi de l'Euram preveuen que el sector evolucioni “cap a serveis avançats a les persones, de tipus formatiu o educatiu, salut i benestar, esport o lleure, cultura i negocis, oferint serveis a empreses més internacionalitzades i en sectors emergents”.

sigui competitiva, perquè “els productes amb denominació d'origen i els mercats de proximitat vinculats a l'agroindústria milloraran el procés de comercialització i es consolidaran com un sector econòmic important per l'Euram”. Si hi ha una indústria que pot parlar de tu a tu amb Europa és la indústria agroalimentària (vins, cava, carn, aigua, fruita seca, etc.), que ja factura milers de milions d'euros i dóna feina a molta gent.

Aeroport transnacional

Amb uns dotze milions de turistes a l'any, el sector turisme és molt important, però necessitarà incorporar innovació, tecnologia i qualitat. Els experts que han participat en l'estudi preveuen que el sector evolucioni “cap a serveis avançats a les persones, de tipus formatiu o educatiu, salut i benestar, esport o lleure, cultura i negocis, oferint serveis a empreses més internacionalitzades i en sectors emergents”. Millorar la mobilitat serà una condició *sine qua non* per al progrés d'aquest sector, que necessita unes infraestructures més potents per evitar la congestió d'alguns trams de la xarxa. Convertir el Prat en un verdader aeroport transnacional, que reforma “el model de gestió actual per tal de permetre la participació de les administracions locals i regionals en aspectes reguladors i d'empreses privades en la gestió comercial i d'explotació” amb l'objectiu de millorar l'oferta de destinacions i freqüències, també esdevé un factor decisiu.

Comunicació: un futur només en xarxa?

■ **L'Observatori Mediterrani de la Comunicació i l'Espai Català de Cultura i Comunicació (Escacc) pronostiquen grans transformacions**

El món de la comunicació evoluciona tan ràpid que és complicat preveure fins a on pot evolucionar. Així ho auguren els experts, com Teresa Velázquez, presidenta de l'Observatori Mediterrani de la Comunicació, que no té cap dubte a l'hora d'afirmar que “les transformacions seran brutals, perquè una generació ja haurà crescut en la societat de la informació”. Sigui com sigui, Àlex Gutiérrez, president de la Fundació Espai Català de Cultura i Comunicació (Escacc), considera que hi ha algunes tendències impossibles d'imaginar en retrocés, com ara “la capacitat de les comunitats i els grups d'interessos d'articular-se en forma de xarxa, sense passar necessàriament per una estructura jeràrquica com els mitjans de comunicació tradicionals”. En aquest sentit, el periodista està convençut que la diversificació de l'oferta seguirà creixent i “la gent tendirà a consumir una dieta mediàtica altíssimament personalitzada en funció dels seus interessos més concrets”. Una altra constant, a parer seu, serà la portabilitat de la comunicació, fet que ens permetrà accedir a tot tipus de continguts allà on siguem, indivi-

L'iPad és un Tablet desenvolupat per Apple Inc, paradigma de la penetració de les noves tecnologies.

dualitzats segons la nostra posició geogràfica de l'instant i el nostre perfil individual. Gutiérrez deixa clar que “Catalunya formarà part sense dubte d'aquest primer món comunicatiu, pel que fa als seus ciutadans, tot i que l'anglès és una assignatura pendent, encara”. Un plantejament optimista que comparteix Velázquez, que defensa que el país “serà un actor potent en la societat del coneixement, perquè té unes bones bases i sempre ha apostat per la potencialitat”.

La innovació, la tecnologia i el desenvolupament esdevindran clau en el progrés de l'àmbit comunicatiu català. Davant la visió pessimista que augura que “les marques globals engoliran la resta” i de l'optimista, que defensa que “la globalitat genera un interès per allò local, perquè ens retorna el sentiment de pertinença a una comunitat abastable”, Gutiérrez opina que “no són visions incompatibles: hi haurà la divisió global i la local, que per a nosaltres és nacional”. El gran repte és que “les empreses de comunicació prenguin consciència que per a aquesta etapa els serà imprescindible un mínim de massa crítica i múscul financer”. L'altre repte cabdal és “aconseguir que la població nouvinguda assumeixi el català com un element bàsic de la seva integració al país”. I és que el posicionament i la potència de la indústria mediàtica catalana generen dubtes.

L'espai de comunicació català

L'espai de comunicació català encara és més un projecte que una

L'espai de comunicació català encara és més un projecte que una realitat palpable. Gutiérrez ho atribueix al fet que “les grans empreses mediàtiques de Catalunya han estat, per norma general, poc implicades en la cultura pròpia del país”.

Àlex Gutiérrez, president de la Fundació Espai Català de Cultura i Comunicació (Escacc).

realitat palpable. Gutiérrez ho atribueix al fet que “les grans empreses mediàtiques de Catalunya han estat, per norma general, poc implicades en la cultura pròpia del país”. Això explica, per exemple, que “l'activitat a Internet sigui prominent en el món catalanista, perquè hi ha un

país amb ganes d'explicar-se i necessita menys els mitjans de comunicació que dècades enrere”. Tanmateix, l'Escacc veu imprescindible “articular aquesta necessitat d'una comunicació pròpia i centrada nacionalment a l'entorn de mitjans de comunicació forts i solvents, perquè només des de la professionalitat es pot oferir periodisme rigorós de manera sistemàtica”. No debades, els “mitjans de comunicació associats a marques potents ho tenen més fàcil per fer de prescriptors”. A més a més, el màxim responsable de l'entitat adverteix que “hi ha un canvi generacional a Catalunya que demana també una nova generació de mitjans de comunicació, perquè els actuals són encara, en la seva majoria, fruit de la Transició”. Velázquez remarca que “no sabem com seran els diaris ni les eines comunicatives del futur”, però sí que es farà “tot en xarxa amb mitjans i plataformes multimèdia”.

Cultura: la interculturalitat com a mitjà

■ L'Institut Europeu de la Mediterrània (IEMed) vaticina que la globalització ens farà rebre més continguts culturals d'arreu del món

“La cultura catalana té tres grans reptes davant seu: la unitat, el coneixement i el reconeixement”. Aquesta és una de les sentències més repetides per l'expresident d'Òmnium Cultural, Jordi Porta. Les nacions sense estat com Catalunya tenen el repte de fer-se un lloc en un món globalitzat, on les grans potències disposen de tots els mitjans per quedar-se amb tot el pastís. Tanmateix, la marca Catalunya i especialment Barcelona ofereixen una oferta cultural que les han situades en un privilegiat primeríssim primer pla. Senén Florensa, director general de l'Institut Europeu de la Mediterrània (IEMed), afirma que la globalització comportarà “una major recepció de continguts culturals d'arreu del món i la velocitat d'aquestes influències serà creixent”. Alhora, les noves onades migratòries que han arribat al nostre país la darrera dècada faran que “la cultura catalana sigui molt més complexa”. El responsable d'aquest *think-tank* euromediterrani amb seu a Barcelona sentència que “en el futur hi haurà moltes més Najats El Hachmi i autors catalans d'altres orígens, perquè la cultura beurrà de

Noies ballant danses àrabs en un taller.

la interculturalitat”. Una realitat que ja és palpable en altres ciutats com Nova York, on les expressions culturals denoten el caràcter divers de la seva societat. La influència del món àrab, asiàtic o de l'Amèrica Llatina en la cultura catalana també serà evident en els propers anys perquè, segons Florensa, d'aquí a vint anys el món cultural català s'assemblarà a la realitat que es viu avui a les escoles, amb nens i nenes d'arreu del món, que seran els que marcaran les pautes culturals. La conseqüència més positiva d'aquest nou escenari és que provocarà que “la cultura catalana es conegui més perquè aquesta generació farà de corretja de transmissió amb la cultura catalana”. També obligarà a desenvolupar “polítiques d'acompanyament que facilitin que la transformació es faci d'una manera enriquidora”. Florensa també sosté que l'increment sostingut del nivell cultural de la població i l'eclosió de les noves tecnologies “afavoriran que les cultures que no són preponderants tinguin més possibilitats”. Amb les noves tecnologies és més possible allò de l’“Small is beautiful”. El fet que els creadors culturals tinguin més capacitats gràcies a les noves tecnologies que abarateixen els costos, n'és el motiu. També hi contribueix que tant la marca Catalunya com la de Barcelona estan consolidades a l'exterior amb una notorietat que mai no havien tingut i que “anirà creixent”. I és aquí on rau el principal repte de la cultura catalana, a parer seu, “evitar la banalització, saber conjugar la qualitat dels continguts culturals amb l'extensió”. La recepta demana

Senén Florensa, director general de l'Institut Europeu de la Mediterrània (IEMed), afirma que “en el futur hi haurà moltes més Najats El Hachmi i autors catalans d'altres orígens, perquè la cultura beurà de la interculturalitat”.

Senén Florensa, en primer terme, presidint un acte de l'IEMed.

D'aquí a vint anys el món cultural català s'assemblarà a la realitat que es viu actualment a les escoles.

“diversificar al màxim l'oferta que vol dir creació cultural, més canals de difusió, buscant l'equilibri entre la massificació i l'elitisme”. Més difícil de predir és si la unitat de la cultura catalana serà un projecte compartit per tots els territoris que configuren el mercat tenint en

compte que les desavinences polítiques han impedit fins a aquest moment marcar un full de ruta comú per al seu desenvolupament

DIÀLEG

Q

Un prospectivista que aposta per implicar l'usuari en els serveis socials

Jordi Serra del Pino (Barcelona, 1965) és un dels pocs catalans experts en prospectiva, la disciplina científica que estudia el futur amb la voluntat de comprendre'l per poder-lo influir. Amb un recorregut ampli en estudis de futur en diversos àmbits i sectors del mercat, ha exercit una intensa activitat divulgadora de la prospectiva com a docent a diverses universitats catalanes i arreu de l'Estat espanyol i del món. És fundador i director de la consultora Periscopi de Prospectiva i Estratègia, que, per encàrrec

del Departament d'Acció Social i Ciutadania, ha estudiat el Sistema català de serveis socials i ha coordinat la primera trobada de l'Observatori Català de Serveis Socials. La seva anàlisi posa en relleu la necessitat d'una "maduració de l'oferta" dels serveis socials que passa per aconseguir que els usuaris tinguin un protagonisme més gran en el seu disseny, gestió i prestació, per tal que en siguin coresponsables més que no pas subjectes passius. Per ell, aquest és un dels elements fonamentals que han de permetre encarar l'estat del benestar del futur amb una distribució més racional dels recursos que, al mateix temps, atengui les necessitats menys materials i més psicològiques i socials, tot implicant l'interessat en la pròpia recuperació i oferint-li un tracte més personalitzat. Una situació en la qual continuarà sent clau el suport familiar i el capital social que aporten les organitzacions no lucratives. Sosté que l'estat del benestar de matriu nòrdica en

què Catalunya s'ha emmirallat no es pot garantir a vint anys vista, en un país amb una composició d'edats més semblant a una baldufa que a una piràmide —amb molta més gent gran que jove— i en què serà una possibilitat "molt real" que el 2030 la immigració pugui arribar al 30% de la població global.

Llicenciat en dret per la Universitat de Barcelona i màster en ciència política (opció futurs alternatius) per la Universitat de Hawaï, és *Fellow* de la World Futures

Studies Federation (WFSF), actualment vicepresident del Capítol Iberoamericà d'aquesta organització. És *Associated Fellow* de la World Academy of Arts and Sciences i membre dels consells editorials de les revistes: *Futures* i *Prospecti...va*. També va dirigir el Centre Català de Prospectiva i és membre fundador del Grup de Recerca en Intel·ligència de la Universitat de Barcelona (GRIUB). Ha col·laborat com a assessor en prospectiva en diversos projectes de la Comissió Europea i per a altres organitzacions com ara la Secretaria d'Estat de Seguretat, la Subsecretaria de Defensa i el Pla estatal sobre droga del Govern espanyol, al Departament de Prospectiva i Planejament de Portugal, l'Escola Superior d'Intel·ligència i Contraintel·ligència i Ecopetrol de Colòmbia, així com a l'*Asia Europe Foundation* (Singapur), el *Consortio Ovino* (Xile) i la *Young President's Organization*. **Vicenç Relats**

JORDI SERRA:

“Que Catalunya pot tenir en vint anys un 30% d’immigració és una qüestió molt real”

Per Vicenç Relats

Fotografies: Ivan Giménez Costa

Parlem de prospectiva de futur en l'àmbit social a la Catalunya del 2030 i el futur no és pas una cosa que s'improvisa, que ve donada... Què pot fer la prospectiva per saber cap a on anem?

El terme prospectiva ve del llatí *prospectare*, que vol dir mirar i veure lluny. Gaston Verger, que és qui va encunyar el terme, va definir la prospectiva com la disciplina que estudia el futur per comprendre'l i poder-lo influir. En primer lloc, cal destacar que és una disciplina científica, que es pot aprendre i experimentar i que no depèn —com en altres sabers esotèrics o hermètics— de tenir una sensibilitat especial o una connexió còsmica. En segon lloc, cal tenir present que estudia el futur per entendre'l. Per tant, el que pugui passar és el que menys ens interessa perquè el que volem és comprendre el futur: ens interessa saber com i

per què pot arribar a passar una cosa i no una altra. Al final, saber què passarà és secundari respecte d'entendre com allò pot arribar-se a esdevenir. Només si sabem *com* i *per què* és quan arribem a l'última part: podem fer-hi alguna cosa; podem influir-hi. Per tant, si sabem el *com*, el *què* és secundari, perquè potser la nostra acció evitarà que passi allò o ho canviarà. La prospectiva, per tant, s'aplica en un ventall extens i qualsevol àmbit de l'activitat humana és susceptible de poder estar sota la seva acció. També cal entendre que la prospectiva és una eina per gestionar la incertesa. No ens mou la pura especulació teòrica i intel·lectual sobre el futur. En darrer terme, el que volem és ser capaços de prendre millors decisions en el present, i aquesta millora de la qualitat de les decisions vindrà perquè la prospectiva ens per-

metrà entendre millor les conseqüències i implicacions de cadascuna de les opcions que tenim a l'hora de decidir. Això vol dir que no és que els prospectivistes ens dediquem a saber tot el futur, sinó que, en funció de les decisions que han de prendre les persones que demanen els nostres serveis, investiguem els aspectes concrets i el desenvolupament específic que poden esdevenir-se en el futur.

Quina fiabilitat pot tenir aquesta mirada llunyana a tants anys vista, quan veiem —ara mateix amb la crisi— que els governs han de reduir les previsions i expectatives de creixement econòmic a només uns mesos vista?

Parlar de fiabilitat en prospectiva no té gaire sentit, perquè nosaltres no volem encertar res. Quan jo faig els meus escenaris —com els que he

“Moltes comunitats novingudes ja tenen a Catalunya el que els demògrafs en diuen un mercat matrimonial madur, que vol dir que aquí ja es poden casar entre ells, sense necessitat d’anar al seu país d’origen a buscar parella, perquè ja n’hi ha prou disponibilitat o perquè han fet processos de reagrupament.”

fet sobre el Sistema català de serveis socials— no pretenc arribar a endevinar què pot succeir, sinó caracteritzar unes possibles situacions d’aquest sistema en el futur perquè això ajudi el Departament d’Acció Social i Ciutadania, que m’ho ha encarregat, a prendre millors decisions en el present. Bertrand De Jouvenel, que és un dels pares de la perspectiva europea, sempre es preguntava —fent un sil·logisme—: “Si el futur està predeterminat, què ens impedeix arribar a conèixer-lo?” La resposta seria: res. “Però si el podem arribar a conèixer, què ens impedeix canviar-lo?” El futur no es pot predir i els prospectivistes desconfiem profundament de qui diu que el pot predir. Per nosaltres, la predicció és un instrument poc útil que pot, fins i tot, desincentivar l’acció en el futur. Una predicció sempre és una declaració de certesa absoluta sobre un esdeveniment futur —demà plourà, el Bayer guanyarà la Champions, etc.— que només pot ser verificat o falsat per l’esdeveniment efectiu d’allò que es prediu, la qual cosa implica que si s’està fent una predicció a vint anys, cal

asseure’s a esperar. Des d’un punt de vista més teòric, la implicació que porta és que el futur és únic: jo només concebo una possible situació en el futur, que passi allò que estic predint. Si el futur és únic i, a més, predeterminat, perquè algú és capaç de dir què succeirà, ja no cal molestar-se a fer prospectiva, ni tampoc té cap sentit escollir. L’elecció humana només és rellevant si es pot triar. Per tant, per nosaltres és fonamental, essencial, concebre el futur com a plural. Per això no fem prediccions, sinó pronòstics alternatius. Qui es cregui que fa prospectiva per arribar a endevinar i predir què passarà en el futur, va profundament errat. El que pretén la prospectiva és ajudar-nos a entendre la dinàmica temporal, perquè això ens permet influir sobre el que ha de passar. Malgrat que Niels Bohr va dir que la millor manera de predir el futur és provocar-lo, segurament és la millor, però tampoc tens una garantia al 100% que provocaràs únicament, exclusivament i completament allò que vols aconseguir. És un procés dinàmic.

A la primeria dels anys noranta, l’iEMed va fer unes projeccions de població a vint anys que deien que el 2010 Catalunya tindria uns 6,5 milions d’habitants, i en el cas més favorable, que titllava “d’exhuberant”, serien 7,5, que són els que som actualment. Quins escenaris de població considera vostè per al 2030?

L’any 1972, el Club de Roma va publicar un llibre sobre *Els límits del creixement*, i és curiós que al final ens hem acabat trobant en el que aquella recerca plantejava com a escenari negre; el pitjor possible. El que ha passat globalment en demografia és una qüestió que ni els malthusians havien acabat de preveure. Catalunya és un cas excepcional, perquè en vuit anys hi han arribat un milió de persones i augmenta cada any una mitjana de 120.000 persones en situació legal —els irregulars no es poden saber, però són uns quants més—, fet que suposa una de les més grans arribades rebudes en un territori en temps de pau. Fora dels desplaçaments provocats per guerres o conflictes, mai no hi havia hagut una allau d’aquesta magnitud. És evident que la crisi econòmica actual ha aturat en sec aquesta tendència i que els darrers anys potser s’ha perdut una mica de població, però la crisi passarà. Costarà més o menys, però la crisi passarà, i, si les condicions que han fet que aquestes persones hagin vingut es mantenen —que bàsicament són que aquí la renda per càpita és més alta que al seu país i que aquí la població està

“Qui es cregui que fa prospectiva per arribar a endevinar i predir què passarà en el futur, va profundament errat. El que pretén la prospectiva és ajudar-nos a entendre la dinàmica temporal perquè això ens permet influir sobre el que ha de passar.”

més envellida—, aquest flux es reprendrà. Espero que no es reprendrà amb la mateixa magnitud dels darrers anys, perquè ens situaria, el 2030, en un 30% de població immigrada, i penso que això posaria molt en qüestió la pervivència de Catalunya tal com la coneixem ara. El país seria una altra cosa; no sé ben bé què. També penso, però, que la capacitat que tenim les persones per adaptar-nos als canvis és brutal i això fa que tendim sempre a minusvalorar el canvi experimentat.

L'escenari del 30% de població immigrada és una hipòtesi plausible?

En els darrers vint anys, les coses, a Catalunya, han canviat, i molt. El 1990 la població immigrada estrangera amb prou feines arribava al 2%, ara ja estem al 15% i arribar al 30% en vint anys no és cap cosa forassenyada. La gràcia dels escenaris és que s'han de tenir en compte i, com menys agraden, encara més. Jo, a qualsevol dels meus clients, si el treball que faig implica concloure'l amb una presentació d'escenaris, sé

segur que, com a mínim, n'hi haurà algun que li desagradarà profundament. I el que li dic sempre és que l'escenari que menys li agradi és el que més ha de treballar, conèixer i entendre. Que Catalunya pot tenir en vint anys un 30% d'immigració és una qüestió molt real, perquè tenim una població molt envellida i perquè Catalunya, econòmicament —malgrat el sotrac actual—, com a regió podria ser la vuitena del món. Per tant, Catalunya seguirà sent un lloc d'atracció de migracions, i ho demostra el fet que històricament és una de les poques regions de tota la Mediterrània que té una tradició de *ius soli*, que vol dir que et naturalitzes del lloc on neixes, mentre que a la majoria dels territoris es fa pel criteri de *ius sanguinis*, que vol dir que heretes la nacionalitat dels pares. Catalunya sempre ha tingut una taxa de fertilitat no gaire potent que ha compensat entomant gent d'altres llocs. Això fa que ara la societat catalana sigui força diversa. El xoc que es pot produir amb gent vinguda d'altres llocs d'Espanya pot ser important, però

sens dubte és menor respecte al que poden provocar musulmans del Magrib, pakistanesos, xinesos, llatinoamericans...

La possibilitat que la població d'origen immigrant pugui ser majoritària en determinades localitats és un dels elements prioritaris que s'han de prevenir a través de les polítiques socials futures?

Aquesta és una qüestió molt important, perquè, independentment que segueixi venint gent, moltes d'aquestes comunitats novvingudes ja tenen a Catalunya el que els demògrafs en diuen un mercat matrimonial madur, que vol dir que aquí ja es poden casar entre ells, sense necessitat d'anar al seu país d'origen a buscar parella, perquè ja n'hi ha prou disponibilitat o perquè han fet processos de reagrupament. Hi ha segones generacions d'immigrants que han entrat al nou sistema escolar català o que, fins i tot, n'han sortit perquè ja l'han completat. I aquí tenim un gran repte, perquè, si no funcionen els mecanismes de mobilitat social i les segones generacions es veuen relegades a feines per sota de la seva capacitat o de la seva competència, únicament per raó de la seva ètnia o origen, voldrà dir que tindrem un problema com el que França ha tingut i està tenint. França té un sistema escolar boníssim i tots els nois i noies de les banlieues han anat a escoles que els han donat una formació bona o molt bona i són francesos a tots els efec-

“Catalunya seguirà sent un lloc d'atracció de migracions, i ho demostra el fet que històricament és una de les poques regions de tota la Mediterrània que té una tradició de *ius soli*, que vol dir que et naturalitzes del lloc on neixes, mentre que a la majoria dels territoris es fa pel criteri de *ius sanguinis*, que vol dir que heretes la nacionalitat dels pares.”

tes —amb el sarcasme que els suposa haver hagut d'aprendre lliçons com “els nostres avantpassats els gals”, que deuen xocar a un ciutadà d'origen algerià, senegalès o de Nova Caledònia— i es veuen sistemàticament o molt sovint privats d'arribar a certs llocs de treball. Si això arribés a passar a Catalunya seria un drama. El problema és que aquest 15% actual no es reparteix d'una manera uniforme. El que acostuma a passar és que en determinats llocs tenen concentracions del 20, 30 o 40%, com el cas de Salt, de Vic, del barri de l'Erm de Manlleu, del Raval de Barcelona, etc. Per tant, si no s'aconsegueixen desactivar aquestes concentracions urbanes en poc espai de poblacions d'origen immigrant tindrem un problema.

L'ascensor social que tan bé ha funcionat per a la població que va venir de regions espanyoles, no hauria de funcionar semblantment amb la nova immigració?

No ho sé... El que fins ara ha estat molt important és que hi havia factors que introduïen correccions en el sistema de mobilitat social. La immigració que va arribar a la postguerra venia d'altres llocs, però era molt difícil que —a causa del context jurídic— un local els descriminés per raó de no ser catalans. Això era molt complicat, però, d'altra banda, era gent que, fora de la llengua i la cultura, tenien un tronc cultural força compartit: des de la religió a l'aparença. Quan la immigració actual confronta davant d'un magri-

bí, un subsaharià, un xinès o un pakistanès, hi ha altres elements que s'han de tenir en compte. En regions com La Rioja, els magribins hi van arribar en gran quantitat al principi, al final dels anys vuitanta i

la primera dels noranta, perquè eren bons treballadors per al camp i en molts llocs ara s'estan veient reemplaçats i substituïts per ucraïnesos. Per què? Doncs perquè els ucraïnesos són cristians —si bé són

cristians ortodoxos— i, encara més important, perquè són rossos. Això sembla una ximpleria, però és molt important. Cal no oblidar també que, malgrat que sempre ens mirem el racisme des de la nostra perspectiva, algunes d'aquestes comunitats són profundament racistes. En un lloc on hi hagi africans, xinesos i llatinoamericans, segur que entre ells no hi haurà barreja ni interacció. Algunes d'aquestes comunitats —particularment la xinesa— són molt tancades. Hi ha xinesos que després d'anys de ser aquí ni tan sols saben parlar espanyol. Això em fa pensar que, en realitat, a Europa, ara com ara, no hi ha ni una sola història d'èxit pel que fa a la integració de la immigració. Ara veurem si realment hi ha un model català i si funciona o no. Fins ara jo dic que Déu n'hi do, que prou bé que va, però la sortida de la crisi, que coincidirà amb l'arribada al mercat laboral de molts contingents d'aquestes segones generacions, serà la pedra de toc.

Catalunya ha de poder o saber oferir a aquestes segones generacions la possibilitat de viure el seu somni català, com als Estats Units d'Amèrica, país mestís per excel·lència, han viscut el somni americà?

En el cas americà, la seva és una identitat d'al·luvió que, malgrat estar molt condicionada pels primers arribats, certament ha permès que les següents aportacions provinents d'altres llocs hagin trobat la manera d'anar-se introduint. La fórmula del *Melting Pot* ha funcionat prou bé. Amb tot, és curiós que el grup ètnic que menys s'ha integrat i que més desmunta el *Melting Pot* són els hispans. Catalunya està molt mediatitzada pel fet d'estar dins d'Espanya, cosa que, d'entrada, impedeix que tinguem polítiques migratòries pròpies. D'altra banda, des de Catalunya ens hem de qüestionar el fet que en algun moment concret, els canvis en la legislació espanyola afavorissin l'arribada d'immigrants sudamericans en detriment

dels magribins. Sobretot, perquè els magribins, generalitzant, eren més permeables a la catalanització —especialment perquè molts d'ells eren amazics i s'identificaven amb el fet català—, mentre que els sudamericans hi són més refractaris, com jo mateix noto a l'hora de fer classes en català en diversos postgraus a la universitat, si hi ha algun alumne sudamericà, encara que hi hagi totes les excepcions que es vulguin. Em qüestiono si aquell canvi legislatiu, que va coincidir amb un govern del PP i en uns anys en què es va desviar de manera descarada una gran quantitat d'immigració irregular cap a Catalunya, no era també una política encoberta de dilució del fet cultural. Només cal veure la mena de reacció que ha provocat que al Pacte Nacional per a la Immigració es digui que els immigrants han d'aprendre el català i tenim per veure si la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut no lamina les poques competències sobre immigració que conté.¹ Per un país com Catalunya és fonamental poder tenir una política pròpia en immigració, perquè, ben portada, pot ser un gran factor de creixement.

“El sistema d'estat del benestar que estem intentant muntar ara és una mica el que van voler muntar a Escandinàvia els anys vuitanta. Llavors, allà, ja es veia que aquest sistema tenia els seus problemes des del punt de vista del seu sosteniment econòmic i que la tendència a la professionalització en la prestació de serveis comportava altres pegues, com ara la percepció que tenien els usuaris que es despersonalitzava el tracte.”

En l'àmbit lingüístic, per exemple, és un fet que la immigració també aporta molts més parlants reals i potencials al català...

Això és evident en les segones generacions de la població vinguda d'altres llocs d'Espanya i en la gran quantitat de catalanistes de bé amb

1: En el moment de realitzar l'entrevista encara no hi havia sentència del Tribunal Constitucional.

cognoms castellans, andalusos, etc. Ara també hi ha nous parlants del català entre la nova immigració, però hi ha alguns factors de risc en alguns col·lectius. Per exemple: quants xinesos hi ha que s'hagin integrat gaire al fet català? I, numèricament, de xinesos n'hi ha molts. En una botiga de xinesos és molt difícil que parlant català t'entenguin...

Tot això dependrà molt de com evolucioni el país políticament. No sé quins escenaris avança la perspectiva en aquest sentit...

Amb un company vam escriure un llibre —publicat el 1999— sobre futurs polítics i un escenari que no

vam arribar a incloure, perquè ens va semblar massa estripat, proposava parlar de Marracunya, la primera república islàmica europea. Catalunya arribava a la independència pel fet de ser una república islàmica. Amb el canvi legislatiu en estrangeria que deia, això, ara, ha quedat aminorat, però a mitjan anys noranta es començava a percebre la primera allau migratòria que era, sobretot, de gent del Magrib.

I no és més factible pensar que la Catalunya que coneixem ara esdevingui per elecció democràtica un estat independent?

La pregunta que ens hem de fer

és quin sentit té ser un estat independent d'aquí a vint anys, en el marc d'una Europa comunitària. Estem en un moment en què el vell comença a donar signes d'esgotament i el nou encara no es consolida. Sóc dels que fa molts anys que diu que l'Estat com a eina d'organització política territorial ja està superat i que comença a ser un ens incapaç de gestionar la realitat actual. Perquè els estats es van concebre en un moment històric molt concret per generar identitat: busquen l'homogeneïtat i la uniformització interna i estan concebuts d'una manera molt piramidal, molt jeràrquica, amb un centre a partir

“Ara veurem si realment hi ha un model català d’integració i si funciona o no. Fins ara jo dic que Déu n’hi do, que prou bé que va, però la sortida de la crisi, que coincidirà amb l’arribada al mercat laboral de molts contingents de les segones generacions d’immigrants, serà la pedra de toc.”

del qual es controla un territori. Això, avui dia, és molt insatisfactori perquè, per començar, fora dels microestats, no hi ha cap estat al món que sigui uninacional. La immensa majoria dels estats contenen més d’un sentiment nacional o més d’una cultura en el seu si i gairebé tots els estats s’han construït a partir de la imposició d’una nació/cultura sobre les altres: França, Itàlia, Alemanya, França, els Estats Units d’Amèrica, la Xina... Per tant, els estats generen insatisfaccions creixents dintre seu, perquè volen tractar d’una manera igual el que és diferent.

De quina manera es podrien esmicolar els estats?

Aquesta sobirania plena i omnipotent que els estats encara retenen molt s’ha de trencar per dalt i per baix. Per dalt, l’intent més reeixit que tenim ara mateix a tot el món és la Unió Europea, que fa que els estats, en moltes coses, ja no poden anar per lliure, i la crisi actual de l’euro n’és un exemple palpable. En moltes altres coses, els estats han de cedir molt més per baix.

L’última retallada d’inversió pública que ara planteja el Govern espanyol posa de manifest que no té cap sentit que el Govern espanyol controli tant percentatge de la despesa de competències que haurien d’estar completament transferides. Quin sentit té que el Govern espanyol tingui un ministeri de Cultura que està únicament i exclusivament dedicat a la promoció del castellà? Si hi ha d’haver una cultura espanyola, hauria de ser capaç de reconèixer la seva diversitat interna. Què fa, per exemple, l’Institut Cervantes pel català, per l’èuscar, el gallec o el bable?

Un fet evident és que, d’aquí a vint anys, el país tindrà molta més gent gran i molta menys gent en edat de treballar. Què cal fer per tal que l’estat del benestar que ara es dibuixa no sigui inviable?

Quantitativament, les persones en edat de treballar continuaran sent majoria, però percentualment s’hauran aprimat molt. Aquí hi ha coses per fer des de la política i la societat. Políticament i des del punt de vista dels valors, cal definir quin

és el model d’estat del benestar que ens agradaria tenir, cosa que es pot fer col·lectivament i en funció d’aquesta elecció es pot mirar de trobar quina és la millor manera de fer la quadratura del cercle. El sistema que estem intentant muntar ara és una mica el que van voler muntar a Escandinàvia els anys vuitanta. Llavors, allà, ja es veia que aquest sistema tenia els seus problemes des del punt de vista del seu sosteniment econòmic i que la tendència a la professionalització en la prestació de serveis comportava altres pegues, com ara la percepció que tenien els usuaris que es despersonalitzava el tracte. Fins ara, el que s’ha fet és correcte: es partia d’una situació amb una concepció molt desequilibrada i irregular, i, en aquest sentit, el Sistema català de serveis socials i la Llei de serveis socials han ajudat a dibuixar un panorama més racional, estructurat i fort. Amb tot, això no vol dir que hagi de ser forçosament el que tiri endavant en els propers anys. Una de les coses que cal fer en prospectiva és qüestionar l’statu quo del present; cal preguntar-se per què les coses són d’aquesta manera i si poden ser d’una altra. Si optéssim per una situació molt tecnològica per començar a desenvolupar aplicacions tecnològiques combinant telemàtica i domòtica, potser es podrien crear llars automatitzades per a gent dependent o gent gran. També caldrà veure com evolucionarà la reconceptualització del que és la família; si s’entra en un debat profund del que han de ser els ser-

veis socials del futur; si es defineix clarament quina és l'opció política, social i de valors que hi ha al darrere... Hem de ser capaços d'obrir el ventall tant com es pugui i examinar totes les opcions, perquè potser se'ns està escapant alguna possibilitat de la qual no ens acabem d'adonar ara mateix.

Ara s'acaba d'afermar tot un nou marc legal ambiciós d'estat del benestar que opta clarament per una atenció a la dependència que resulta costosa... És una conquesta a la qual es pot haver de renunciar?

És insostenible pensar que l'atenció a la dependència es podrà mantenir i/o augmentar amb els paràmetres actuals de cobertura, perquè hi ha molta incertesa de cara al futur pel que fa al seu finançament i sobre si el sistema podrà entomar un creixement en la demanda. Això passa sobretot pel fet que —ho sabem per altres països que hi estan més avançats— quan s'aconsegueixen atendre les necessitats més bàsiques, la demanda es fa més sofisticada: un cop es cobreix allò bàsic es demana més, en una qüestió no d'increment numèric, sinó qualitatiu. La Fundació Creafutur ha fet un estudi en aquest sentit que detecta tres nivells d'atenció. En un primer nivell, la gent es vol sentir segura —coberta—; en un segon nivell es vol sentir integrada —no vol estar sola—, cosa que implica treballar perquè es pugui sentir part de la societat, i en un tercer, és que es vol sentir bé, vol benestar. El benestar és un concepte

que no es pot vincular únicament i exclusivament a qüestions d'estat físic. La salut, actualment, es defineix com un concepte biopsicosocial perquè té aspectes biològics, psicològics —que no tenen per què estar lligats a l'estat físic de la salut— i socials. Segurament, els serveis socials tenen aquests tres trets —bio, físic i social— i, a més, l'econòmic. El fet que una persona dependent se senti bé potser té menys a veure amb el fet que se li presti una cobertura física o amb el fet que això li proporcionï rèdits en altres àmbits que potser estan menys lligats a la prestació física que no pas a altres intangibles que ara no acabem de copsar però que, sense dubte, cal identificar i treballar. Segurament, no es podria haver començat el ple desplegament d'un sistema de benestar a Catalunya d'una altra manera que com s'ha fet, havent-ne fet un plantejament sistèmic, amb una llei al darrere, perquè difícilment la ciutadania hagués entès que es comencés d'una altra manera. La ciutadania hauria entès una llei que promogués el benestar de les persones sense passar per la cobertura de necessitats? Evidentment, no. Però

“Catalunya està molt mediatitzada pel fet d'estar dins d'Espanya, cosa que, d'entrada, impedeix que tinguem polítiques migratòries pròpies. Per un país com Catalunya és fonamental poder tenir una política pròpia en immigració, perquè, ben portada, pot ser un gran factor de creixement.”

un cop tenim aquesta primera fita, sabem que cal començar a pensar com canviar-ho, no sols per combatre la patacada de retallades socials que poden venir més tard o més d'hora. Si sabem que el sistema actual és poc sostenible o té moltes incerteses de futur i si també sabem que si el sistema funciona bé la demanda anirà evolucionant, el que cal plantejar, a hores d'ara, és com es van provocant els canvis de cara a trobar el que a l'estudi sobre el Sistema català de serveis socials he qualificat com una demanda *més madura* i que al mateix temps permeti una racionalització dels recursos disponibles.

Quins són aquests canvis que cal anar provocant per garantir els serveis socials i les pensions en el futur?

Fins i tot en el cas d'una situació idíl·lica, en la qual hi haguessin recursos econòmics, tècnics i humans per donar una prestació individualitzada a totes les persones que ho necessitin —siguin per dependència, situació de risc o altres—, pel que s'ha vist en altres països, sabem que, a la llarga, la

“La prestació no pot anar en la línia exclusiva d'exigència d'uns drets, que requereixen determinades cobertures i pagaments, sinó també en la línia d'afavorir un millor estat de la persona, al qual s'ha d'arribar amb determinades ajudes externes —per discapacitat, immigració recent, falta greu de recursos...—, que l'Administració ha de cobrir, però l'interessat també ha de trobar la manera de ser protagonista de la seva pròpia recuperació.”

prestació del servei acaba generant insatisfacció. Es pot dissenyar un sistema de serveis socials que sigui prestacional quan es té una piràmide d'edat molt ampla per la base, bastant alta i que es va estrenyent, perquè això vol dir que segurament es tindran recursos econòmics, tècnics i humans per donar la prestació, independentment que la gent, amb el temps, vagi variant la demanda. En el cas català, però, ja sabem que aquesta no és la situació, perquè la nostra piràmide té més forma de baldufa que de piràmide; és relativament estreta per baix i bastant prominent per dalt. Per tant, la ràtio adequada de persones que puguin estar pendents de les persones que necessiten ser ateses és complicada d'aconseguir. Aquesta és una de les raons per les quals ha arribat tanta immigració els darrers anys; perquè aquí feia falta gent. I no és casual que moltes d'aquestes persones s'hagin dedicat a les feines d'atenció a la llar. I

fins i tot pensant en aquestes persones, cal tenir present que en alguns dels seus països de procedència també comencen a variar les estructures poblacionals i no els podem considerar indefinidament igual. Per tant, tot i ser un procés a llarg termini, les condicions que defineixen la primera onada de serveis socials, no és segur que s'hi mantinguin. Sabem que les condicions variaran i que és probable que, com ha passat en altres països, la demanda variï no sols quantitativament, sinó també qualitativament. Per tant, un primer canvi interessant que ens hem de plantejar és de quina manera s'aconsegueix que la modificació de la prestació en si mateixa permeti fer una distribució més racional dels recursos atenent al mateix temps aquestes necessitats menys materials però més psicològiques, socials o, fins i tot, espirituals de l'usuari o pacient. Implicar la persona dependent o amb altres problemàtiques

en la resolució de la seva pròpia situació és important. Potser no sempre és possible, però en molts casos implicar les persones en la solució dels seus problemes té uns efectes positius. Això també pot tenir uns efectes interessants des del punt de vista econòmic perquè, si es gestiona bé, pot ser que aquesta prestació es pugui no abaratir —que el terme sempre s'associa a una baixada de la qualitat—, però sí fer-ne un ús més eficient. La prestació no pot anar en la línia exclusiva d'exigència d'uns drets, que requereixen determinades cobertures i pagaments, sinó també en la línia d'afavorir un millor estat de la persona, al qual s'ha d'arribar amb determinades ajudes externes —per discapacitat, immigració recent, falta greu de recursos...—, que l'Administració ha de cobrir, però l'interessat també ha de trobar la manera de ser protagonista de la seva pròpia recuperació. Perquè encara que en primera instància el que li preocupa és el seu problema, a la llarga hi ha un percentatge important de les persones que els cal ajuda, que necessiten un plus addicional, que té a veure amb el benestar i sentir-se bé, que es deriven del grau d'implicació personal. Per exemple, un dels objectius últims dels serveis socials ha de ser que la gent sigui més feliç, una cosa fàcil de dir i difícil de fer. Hi ha estudis que demostren que hi ha una certa correlació entre ser feliç i ajudar els altres, perquè revelen que les persones que dediquen part

del seu temps a ajudar altres persones es valoren més felices que altres persones que no fan aquest servei. És evident que en l'àmbit dels serveis socials, tot el vessant psicològic i els aspectes d'implicació són fonamentals. Hi ha maneres de resoldre els problemes que poden ser molt nocives per a les persones a qui s'ajuda i que, segons com, les pot enfonsar encara més en la misèria. En aquest sentit, aconseguir una demanda més activa i creativa respecte als propis problemes seria molt interessant.

Parla de l'usuari dels serveis socials com de l'executor de "la demanda"... És tot un nou concepte, no?

En termes de consum ja fa temps que es parla de *prosumer*, que és la barreja entre *producer* i *consumer* (productor i consumidor). És aquesta mena de consum en el qual el comprador participa en el disseny i la prescripció del que vol comprar. L'exemple més senzill d'això són aquesta mena de botigues de calçat esportiu, en què un pot personalitzar la seva vamba, en què pot definir exactament el producte que vol. Un usuari dels serveis socials que pogués arribar a tenir aquesta mateixa capacitat en aquest àmbit podria ser interessant perquè, entre altres coses, l'ajudaria a adonar-se fins a quin punt és complex definir un servei social. El sociòleg Joan Subirats diu que a Espanya, la gent ho espera tot de l'Estat —amb una posició que ratlla la irresponsa-

“És insostenible pensar que l’atenció a la dependència es podrà mantenir i/o augmentar amb els paràmetres actuals de cobertura, perquè hi ha molta incertesa de cara al futur pel que fa al seu finançament i sobre si el sistema podrà entomar un creixement en la demanda.”

bilitat, on tot t’ho han de donar fet.— i alhora ho tem tot de l’Estat. Aquesta és una situació molt real... i cal veure de quina manera aquests col·lectius poden participar-hi perquè no passi. Ara com ara, anar directament a l’usuari seria complicat, però hi ha estadis intermedis, com el tercer sector, que hi podrien ajudar.

De fet, històricament, molt abans que els poders públics garantissin cap mena d’atenció, l’assistència social primigènia sorgia de la solidaritat que fornien les famílies i de fundacions privades sense ànim de lucre —que ara es completa amb moltes ONG en el si del tercer sector. En el futur haurem de tornar als esquemes inicials?

La família continua sent la principal xarxa de seguretat, cobertura i assistència en temes socials. Un fet demostratiu d’això és que la majoria de gent que busca feina l’acaba trobant a través de les seves xarxes personals, que és el que es coneix com a capital social. Per tant, en un país on la família és encara un element molt central —tant a Catalunya com a Espanya—,

continua sent una salvaguarda sense la qual els serveis socials ara mateix es col·lapsarien. Quantes dones —moltíssimes!— hi ha que encara estan assumint les tasques de cura a tantes famílies! I això està treient dones del mercat laboral i està fent que les xifres d’atur no siguin tan dolentes com podrien arribar a ser. Perquè hi ha moltes dones que es queden a casa a fer-se càrrec d’algun familiar. La família, ben segur que canviarà i evolucionarà, ja que la tendència actual és fer-se més petita, essencial i nuclear; però les famílies encara són insubstituïbles.

Un fenomen creixent és el de les llars unipersonals. Quines tendències de futur cal considerar en l’evolució de les estructures familiars?

Fins ara s’ha estat veient un clar augment de les anomenades *llars sense nucli*, que no estan formades al voltant d’un nucli reproductiu d’un home i una dona amb ànim de tenir fills. Les que més han augmentat d’aquestes són les llars unipersonals, no tant per l’augment de separacions —perquè pares amb fills o dones sense fills també serien

llars amb nucli—, sinó per les viduïtats i especialment les femenines. És clar que això, tard o d’hora, s’ha d’equilibrar, perquè, ni que sigui pel fet que ara hi ha menys naixements, també hi haurà un moment que hi haurà menys vidus i vídues. La tendència a haver de compartir llars pot ser important perquè a Catalunya —i sobretot a Barcelona i la seva àrea, que és on es concentra el 70% de la població— l’habitatge és molt car. El que és una raresa ja ara són les famílies extenses, perquè no arriben a l’11% les llars formades per tres generacions familiars o més —avis, pares i fills. Els allargaments entre els períodes reproductius de les dones —que continuen creixent—; el fet que els dos membres de la parella treballin fora de casa, i la grandària ajustada dels habitatges ha contribuït molt a reduir-les i és de preveure que això augmenti. Ara hi ha una visió molt nuclear de la família —que es redueix a la parella i els fills—, que és la família que un es tria, mentre que l’altra és la que ve donada. També creix i creixerà el nombre de persones soles que adopten o de dones soles que s’inseminen; parelles homosexuals que adopten o que s’inseminen, en el cas de lesbianes, i aviat ja hi haurà lesbianes que directament podran tenir fills perquè amb dos òvuls s’ha aconseguit de fertilitzar-ne un... Per tant, el ventall de realitats familiars continuarà canviant, igual que no ha deixat de fer-ho en tota la història de la humanitat.

Quin paper haurà de quedar reservat a les entitats del tercer sector en el sistema de serveis socials futur?

Les entitats benèfiques primigènies han anat evolucionant, perquè inicialment tenien un marcat caràcter caritatiu, sovint lligades a la concepció que les persones benestants tenien un deure amb les més desfavorides, que era un motiu que també les llastava, perquè haver de recórrer a aquestes entitats podia tenir un component fins i tot humiliant per a les persones que ho necessitaven, ja que era haver de demanar caritat. El fet que actualment l'Administració hagi assumit el rol primari de l'acció i l'atenció social li ha tret part d'aquesta càrrega d'autoculpabilitat social, però també ha descol·locat en part aquestes organitzacions. Algunes han sabut adaptar-se als temps i és clar que en temps de crisi com els actuals sort en tenim de la seva existència, però sovint tenen pendent el repte de la innovació. És comprensible, perquè quan s'està diàriament havent d'atendre grans necessitats dramàtiques, hi ha aspectes que passen a un segon terme. El partenariat entre el sector privat i el públic en aquest àmbit s'ha de repensar, perquè actualment bona part de la tasca d'algunes d'aquestes organitzacions és canalitzar recursos que provenen de les administracions, però hi ha molt camp per córrer. Hi ha, encara, un altre element molt important en l'àmbit social, que és l'em-

prenedor social. Potser per tota l'herència històrica sembla que sigui lleig fer negoci amb els serveis socials quan, precisament, un dels factors que permetria millorar la seva magresa econòmica endèmica seria intentar fer-hi negoci. He estat en seminaris empresarials a l'Amèrica Llatina plantejats precisament per buscar maneres de fer negoci que ajudi a la gent; aquest és un camí per explotar.

Uns serveis socials amb més usuaris potencials configuren, doncs, un sector econòmic emergent, capaç de crear riquesa i llocs de treball?

Per descomptat. I en un país com Catalunya, això s'ha de potenciar. El nostre sector sanitari té unes sinergies molt interessants amb el sector turístic, per exemple, promovent un turisme sanitari que atrau els grans hospitals de Barcelona pacients de molts llocs del món. Alguns —com l'Hospital de Sant Pau— ja estan envoltats d'una xarxa de petits hotels. I això

passa no sols per la qualitat de la prestació sanitària, sinó també per com és fa la gestió del servei, que pot ser millor que la que reben als seus països d'origen, fins i tot de Gran Bretanya o Alemanya. En el món dels serveis socials hi ha molt camp per córrer en aquest sentit, perquè el gran referent que han estat fins ara els països escandinaus —amb uns alts creixements d'usuaris i una fiscalitat importantíssima per mantenir-los—, aquí, la nostra societat no els podria assumir. Trobar la manera de crear un cert to empresarial potent en el món dels serveis socials és necessari i no s'ha d'interpretar només com una privatització per reduir costos, que és el clixé com s'entén habitualment. Des del punt de vista tecnològic es poden fer moltes coses, com les que ja fan a Sabadell un grup vinculat a la universitat que treballa en robòtica aplicada en serveis per a la gent gran. La capacitat de finançament del sector públic és limitada, però la cosa varia si en un projecte potent hi entra capital pri-

“La nostra piràmide té més forma de baldufa que de piràmide; és relativament estreta per baix i bastant prominent per dalt. Per tant, la ràtio adequada de persones que puguin estar pendents de les persones que necessiten ser ateses és complicada d'aconseguir. Aquesta és una de les raons per les quals ha arribat tanta immigració els darrers anys; perquè aquí feia falta gent.”

“La família continua sent la principal xarxa de seguretat, cobertura i assistència en temes socials. Un fet demostratiu d’això és que la majoria de gent que busca feina l’acaba trobant a través de les seves xarxes personals, que és el que es coneix com a capital social.”

vat que hi veu rendiment i es dissenyen productes a costos assequibles per a molta gent. És un àmbit de mercat molt afectat pel perjudici ideològic que fa que sembli que el benefici econòmic no s’hi pugui donar perquè és lleig. Sé d’alguna ONG sense ànim de lucre que es va alarmar perquè en un exercici va estar a punt de tenir beneficis i no veia que no es podien tenir beneficis comptables, però que aquests es podien i s’havien de reinvertir per fer més feina o per fer projectes més ambiciosos. Sovint sembla que buscar beneficis sigui lleig, quan hauria de ser el contrari.

El copagament és una fórmula que s’haurà de generalitzar els serveis socials del futur de forma imprescindible?

És poc realista pensar que es podrà prescindir del copagament ara com ara. En el cas dels medicaments s’ha vist que la gratuïtat en alguns casos ha comportat un augment no justificat del consum. La nostra cultura no paeix bé la paraula *gratis*. Malauradament hi ha coses que fins que no es paguen no es valoren prou. En els serveis socials,

si els que poden pagar —ni que sigui una part—, ajuden així a tenir un servei als que poden pagar menys o que no el poden pagar, resulta una qüestió no tant de justícia com de sensatesa. Una altra qüestió és que aquest copagament es pugui modular sempre en funció del context social i econòmic. Com a principi, però, la gratuïtat s’ha de plantejar amb molta cura.

Es diu que la millor política social és la que garanteix la màxima ocupació laboral a tothom. Després del gran canvi que ha suposat la globalització i l’impacte de les noves tecnologies, en quins sectors es pot preveure que a Catalunya ens guanyarem la vida d’aquí a vint anys?

Catalunya ha de fer una reflexió respecte del seu model econòmic. D’un temps ençà, sembla que el país s’ha entestat a anar a un model *low cost*, en el sentit de fer activitats de poc valor afegit, que no ens interessa gens. El turisme de baix preu i de masses n’és l’element més destacat. És un turisme que aporta només un rendiment a curt termini, però que, a la llarga, comporta molts problemes. Dos grans sectors econòmics

en els quals Catalunya ara es pot desenvolupar molt són el cultural i l’agroalimentari. En el cultural, hem d’aconseguir ser productors; no sols tenir una potència de distribució en alguns camps, sinó aconseguir generar continguts culturals que puguin ser oferts en tota mena de plataformes. Aquesta ha estat tradicionalment una de les nostres forces. Si es compara el nombre de parlants del català amb la potència editorial que tenim, es demostra que és un cas excepcional. Tot i ser una llengua sense un estat al darrere, que està reconeguda legalment amb penes i treballs, té molta més força editorial que la de països més grans que el nostre. Pel que fa a l’àmbit agroalimentari, Catalunya és un dels màxims productors mundials de porc, però ampliar més i més la cabana no és la via, perquè dona un gran rendiment però també elevats costos, començant pels purins. En canvi, vincular la producció d’aliments de qualitat fins a la transformació en productes d’alt valor afegit —que tenen l’exemple màxim en els restaurants de tres estrelles Michelin— dona un marge de creixement molt gran, començant pels pagesos i per la indústria transformadora. Potser ens interessa més produir fuets amb figues i formatge de Cabrales —com ja s’està fent i que obtenen gran èxit a determinats països— que no pas fuets barats, cosa que dona un alt valor afegit a l’embotit, que implica inversió en tecnologia. L’Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries (IRTA)

és un referent mundial. I aquest és un altre gran camp per córrer perquè el menjar és la base d'una cultura. L'economia, avui, busca discursos potents —com els d'Apple, Google o Coca-Cola— i el producte cultural i alimentari permet sustentar un discurs. La indústria clàssica s'ha de reinventar. La innovació no vol dir només ordinadors i xips, sinó que es pot aplicar a tots els àmbits per crear productes competitiu i amb valor afegit. Catalunya ha de decidir un model molt basat en alguna cosa específica. Actualment, els exemples més reeixits de productes globalitzats acostumen a ser profundament locals, perquè la gent busca significat, continguts. Catalunya ha de trobar el seu fet específic, que l'hem perdut una mica. L'empenta que van tenir en un moment donat el Modernisme i la Renaixença no s'ha tornat a produir i això que eren uns treballs d'uns acabats de gran qualitat, amarats d'una pruija per a una certa excel·lència. Per tant, en el futur hi ha d'haver un component d'especificitat local, un desig de donar molt valor afegit a allò que es fa i per l'excel·lència. La globalització és profundament competitiva i, si volem competir amb preu, la nostra batalla està perduda. Potser d'aquí a cinquanta anys, els països emergents —els BRICS— tindran sistemes socials potents i no podran produir tan barat, però si ens hem d'esperar a aleshores ho tenim magre. Hem de competir, per tant, amb qualitat, significat i valor afegit. El tèxtil català no pot competir fent

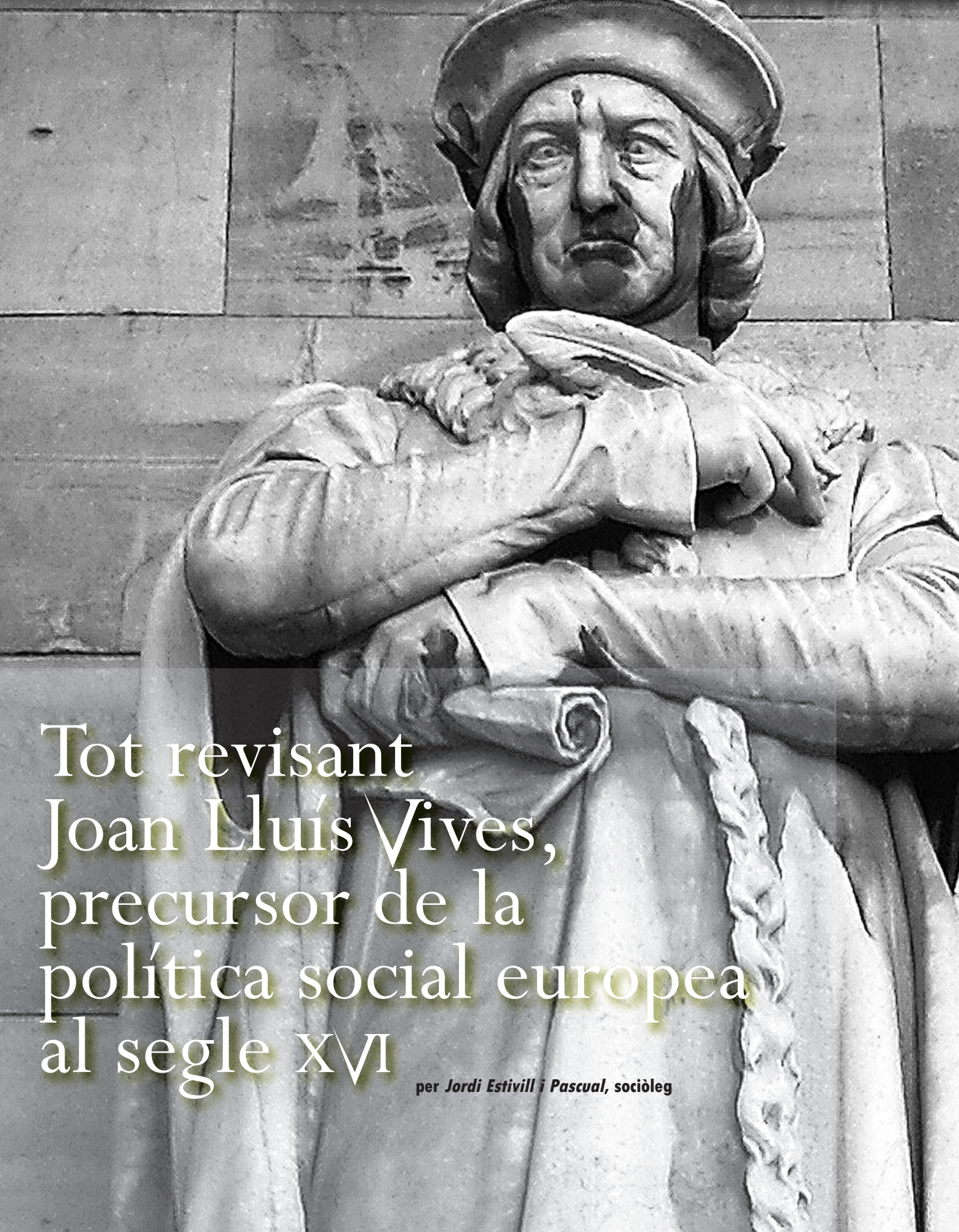
simples llençols blancs —que els xinesos segur que els poden fer més barats—, sinó fent-los amb estampats bonics o amb propietats de transpiració. Edicions bastes dels autors clàssics es poden fer arreu i aquí, en

canvi, potser podem fer edicions cuidades, amb unes notes, annexos i tot d'elements suplementaris... En temps de retallades d'inversió, augmentar les partides de recerca i innovació continua sent necessari. [Q](#)

PUNT I A PART

Q

Tot revisant
Joan Lluís Vives,
precursor de la
política social europea
al segle XVI

per *Jordi Estivill i Pascual*, sociòleg

Jordi Estivill i Pascual és sociòleg i economista, amb una àmplia experiència en el disseny i l'avaluació de projectes de lluita contra la pobresa tant en l'àmbit nacional –com a director del I Mapa de la pobresa Catalunya (1987-1989)– com en l'internacional, a través de programes diversos de la Unió Europea i l'Organització Internacional del Treball, entre altres. Va arribar a aquest àmbit des de la sociologia del treball i ha assessorat la implantació de diversos programes de rendes mínimes a l'Estat espanyol, començant pel basc, que va ser el pioner l'any 1988. Estivill també ha desenvolupat molts estudis en el camp de la historiografia i, actualment, per encàrrec del Departament d'Acció Social i Ciutadania i en el marc del desplegament de l'Observatori de la Pobresa, la Vulnerabilitat i la Inclusió Social, està fent un treball sobre la història de la pobresa a Catalunya. En aquestes planes ens aproxima al pensament precursor de les polítiques assistencials europees que el filòsof i humanista renaixentista valencià Joan Lluís Vives va implantar a la ciutat de Bruges, que recull la seva obra *L'assistència als pobres*. Una crisi profunda sacsejava els Països Baixos el segle XVI. La ciutat de Bruges patia una situació extrema: una gran massa de pobres vivia en la indigència més miserable, mentre una minoria opulenta malbaratava els recursos i s'abocava als excessos més immorals. El Consell de la ciutat, forçat per la gravetat de les circumstàncies, va demanar a Joan Lluís Vives una proposta per redreçar la situació.

El valor afegit de l'obra de Vives

A l'hora d'intentar marcar algunes fites en la història de la pobresa a Catalunya¹ i de les mesures que se li han dedicat, brilla amb llum pròpia la figura del nostre compatriota Joan Lluís Vives (València 1493 - Bruges 1540) i de la seva obra *L'assistència als pobres* (*De subventione pauperum*, en el llatí original). Es tracta d'un autor i d'un text que han esdevingut un clàssic en la història de la política social europea i de la lluita contra la pobresa. Així, se l'ha qualificat de ser “intèrpret excepcional de l'esperit de les ciutats”,² “anticipador del pensament modern”,³ “formulador d'un dels plans més avançats d'ajuda a la pobresa”,⁴ “sintetitzador de la història de la caritat cristiana a Europa”,⁵ fundador d'una nova moral del treball propera de la burgesia

i de les noves concepcions religioses”,⁶ “la carta de referència, el cavall de batalla dels partidaris del nou ordre assistencial”,⁷ “precursor dels serveis socials”,⁸ “conceptualitzador de la modernitat”.⁹ La llista dels qualificatius no s'atura aquí i les darreres publicacions que ofereixen panorames de la història social europea com les de Gieremek,¹⁰ Castel¹¹ i Sassier,¹² dediquen algunes pàgines a mostrar la importància del pensament de Vives.

Com pot ser que un autor i la seva obra puguin rebre tantes lloances, que provenen de tants diversos horitzons geogràfics, culturals i professionals? Què és el que explica el caràcter crucial del pensament vivista? Quines són algunes de les hipòtesis que poden explicar el valor afegit d'aquest pensador?

Potser, la primera troba les seves arrels en el seu origen ètnic. En efecte, Vives prové d'una família jueva i judaïtzant i s'entronca a Bruges amb una família de la mateixa tradició. Això podia significar que en el clima de repressió sofert per la seva família valenciana i present en la tradició judaica europea, els conversos com ell, constantment havien d'encobrir-se, de fingir, d'adoptar diferents nivells de lectura, de passar la maroma jugant amb els conceptes, les paraules, els símbols, havent de comprendre la diversitat sent ells la diferència exclosa. El seu corrent cultural, com ha posat en relleu magistralment l'antropòleg Caro Baroja,¹³ lligava moral i llei, ètica i justícia, posició local i visió universal. Potser per això, Vives, formalment catòlic convençut, és capaç de defensar tesis molt properes a les idees protestants i és en aquesta espècie de síntesi d'una ortodòxia-heterodòxia en què es troba una de les claus que permet entendre la irradiació d'un llibre que, destinat a la ciutat de Bruges, té abast universal.

Una altra hipòtesi pot tenir a veure amb els seus orígens peninsulars. Encara que aleshores caldria preguntar-se com podia produir "la intel·ligència del capitalisme naixent" un estat que acabava "d'unificar-se", expulsava els jueus i arribava a una illa americana, però en el qual la població vivia majoritàriament en una economia agrícola i premoderna. Segurament, la clau per respondre aquesta pregunta se situa a València, on Vives neix. Mentre el pol de gravetat de la dinàmica econòmica europea passava de les ciutats mediterrànies a les atlàntiques, aquesta ciutat prospera: "quan es produeix a finals del segle XV una forta depressió

“Com pot ser que un autor i la seva obra puguin rebre tantes lloances, que provenen de tant diversos horitzons geogràfics, culturals i professionals? Què és el que explica el caràcter crucial del pensament vivista? Quines són algunes de les hipòtesis que poden explicar el valor afegit d'aquest pensador?”

econòmica en el món mediterrani, València és una de les poques ciutats que escapen de la crisi. Les relacions comercials amb Itàlia són freqüents. Mercaders de tot el món (alemanys, italians i francesos) instal·len aquí els seus negocis”, “València no triga a convertir-se en un nucli urbà voluminós i despert. Els seus setanta mil habitants de la fi del segle XV la col·loquen entre les ciutats més poblades de l'Europa del moment”.¹⁴

Vives, que prové d'una família de mercaders urbans, segueix el pèndol econòmic que va del sud, on neix, vers el nord, on s'instal·la en el seu exili forçat, seguint així les petjades del naixent capitalisme. Aquestes dues aventurades hipòtesis conviden a seguir el consell de Vives, és a dir, a situar-lo en el seu context,¹⁵ dibuixant així una tela de fons on ressalti el seu pensament.

Vives i les ruptures de l'Europa renaixentista

“L'Europa moderna es forma perdent el Món Antic (pèrdua de Bizanci, 1453), descobrint el Nou

Món (1492) i canviant el món (Copèrnic)”. Així Edgar Morin presenta l’època de Vives en el seu estimulants llibre *Pensar Europa*.¹⁶

En efecte, si cal ubicar Vives, cal fer-ho en el mapa europeu, ja que la seva vida, malgrat les seves dolences, no deixa de ser viatgera, visitant les ciutats principals d’aquesta part del vell continent i residint-hi. La caiguda de Bizanci, per un costat, i de Granada, per l’altre, estabilitzen les fronteres d’aquella Europa. Fronteres tanmateix mòbils en la mesura en què l’atac de l’Imperi otomà a Viena, l’any 1529, les posa en qüestió, però fronteres al cap i a la fi.

En aquest espai així constituït es produeix una voluntat reductora, cap endins, al mateix temps que una polarització interna. Ambdues no són independents. Hi ha una certa solució de continuïtat entre l’expulsió de jueus i moriscos, el desenvolupament inquisitorial i la pugna entre catolicisme i protestantisme. La tolerància humanista i la intolerància institucional, les guerres i les paus, que tant preocupen Vives, travessen Europa. Encara més, els anys que van de 1520 a 1535 constitueixen un període àlgid ple d’agitacions socials originades per les males collites, la carestia de cereals i la fam. “Regions senceres s’inflamen: els *comuneros* de Castella (1520-1521), seguits per les *germanies* de València i Mallorca (1520-1523), la *Bauernkrieg* (1524-1526), les *insurreccions* dels treballadors tèxtils al sud-est d’Anglaterra (1525-1526 i 1528), la *Grande Rabeyne* de Lió a Occitània de 1529, la revolta dels *Straccioni* a Lucca de 1531-1532, i el *Pilgrimage of Grace* de 1536-1537, una cadena de cinc revoltes que afectaren una gran part del territori anglès”.¹⁷ Per no

“A ningú se li escapa que Vives viu en el cor de l’humanisme secularitzador, que, per un costat, preconitzava i cultivava el retorn a la cultura clàssica —Vives n’és considerat un especialista— i, per l’altre, criticava l’escolasticisme més ranci.”

continuar citant les agitacions dels Països Baixos i les posteriors dels camperols alemanys. Davant d’aquesta agitació i malgrat la seva recerca constant de serenitat interna, Vives afirma en carta dirigida a Erasme de Rotterdam el maig de 1534: “Vivim uns moments difícils, en els quals no podem parlar ni callar sense risc.”¹⁸

Difícil és callar, però més difícil és parlar, perquè un món està morint i un altre naixent. Un món que es rodó com estan demostrant, aleshores, navegants i descobridors ibèrics (Colom, Vasco da Gama i Magallanes). Un món que gira al voltant del sol i sobre si mateix, tal com Copèrnic (1473-1543) està explicant. “E pur si muove”, rebla el clau Galileu (1564-1642) una mica més tard. Malgrat que tot es mou, és a dir, per molt que les interpretacions eclesiàstiques i medievals fossin aclaparadores, per molt que el pes repressiu de la Contrareforma es faci sentir, per molt que l’obscurantisme religiós ho vulgui impedir, el racionalisme, l’anàlisi empírica, la constatació científica dels fets, acaben imposant-se. I això comportava posar l’home i la seva raó en el centre del món.

A ningú se li escapa que Vives viu en el cor de l'humanisme secularitzador, que, per un costat, preconitzava i cultivava el retorn a la cultura clàssica —Vives n'és considerat un especialista— i, per l'altre, criticava l'escolasticisme més ranci. Erasme, Tomàs Moro, Bodio, tots ells, amics i interlocutors seus, intenten fonamentar un nou saber que no va contra la fe i els principis religiosos, però que es va fent cada vegada més autònom. Es tracta de repensar la relació entre Déu i l'ésser humà, entre els homes i la societat. No són aquestes les dues lògiques que modulen les dues parts del llibre *L'assistència als pobres?* A la primera, accepta i justifica sovint la primacia de l'argumentació teològica. En la segona, de caràcter filosòfic —quasi sociològic—, s'entusiasma, s'apassiona i innova. L'ordre social, encara que continuï tenint un referent immanent, no és, no pot ser únicament el resultat de la voluntat divina i, per tant, no és immutable. Els homes el poden i l'han de modificar. La riquesa, la pobresa no són més una condició imposada, la finalitat de la qual remet a un més enllà, sinó el resultat de les forces socials, d'una forma d'organitzar l'economia i la societat. I com que són la realització de la voluntat individual i col·lectiva, poden ser alterades, transformades i projectades. No és un atzar que en aquesta època ressorgeixi —amb Moro, Campanella i Bacon— el pensament utòpic que la República de Plató havia iniciat.

En el pròleg de *La Utopia*, que en aquells mateixos anys Tomàs Moro estava escrivint, es pot comprendre com els autors del Renaixement plantejaven la seva vida: “Qualsevol home prudent ha d'acomodar i ordenar les seves circumstàncies i com-

prometre's i disposar-se de forma que es mostri alegre, feliç i agradable amb aquells a qui la naturalesa ha designat, l'atzar ha convertit o ell mateix ha escollit ésser membres i companys de la seva vida”,¹⁹ és a dir, que no ha de ser esclau de les circumstàncies externes i són la lliure elecció, la naturalesa o l'atzar qui modelen les relacions humanes. A partir d'aquí i de la visita a Bruges, on residia Vives, Moro explicita la seva concepció de l'illa utòpica: “Ara visc en llibertat, segons el meu bon saber i satisfacció”,²⁰ fa dir al personatge central de la seva obra. Llibertat i satisfacció. Velles aspiracions de la humanitat que són possibles d'ésser pensades, dites i escrites en el discurs utòpic, que no irrealitzable, d'aquells moments.

Es tracta d'imaginar un nou ordre social, igualitari, satisfactori i lliure que des d'una posició secularitzadora es converteix en una crítica de la societat existent. Com Salvador Giner afirma: “la gestació de les concepcions utòpiques comença amb la decadència del sistema feudal. Aquesta decadència va estretament unida al creixement de les ciutats mercantils i burgeses”.²¹ En efecte, allò que possibilita la plasmació del pensament utòpic i paradoxalment del realista és la fi d'una fase i la transició vers una altra en què la ciutat populosa i mercantil s'imposa.

Mes enllà de les crisis conjunturals, alimentàries, una de les quals abasta l'etapa crucial d'inicis del segle XVI, amb la desaparició de la pesta negra, es produeix a gairebé tot Europa una considerable expansió demogràfica i agrària. La producció agrícola es reorganitza i perfecciona, ocasionant noves possibilitats d'acumulació al mateix temps que expulsa mà d'obra i accentua les desigualtats en el

món rural. I encara que Gieremek²² posi en evidència l'existència de dos models de desenvolupament agrari europeu, en els quals la línia de demarcació seria el riu Elba, no es pot negar que es va donar un creixement general de la productivitat de la terra i de la força de treball. Tot això, paral·lelament a la recuperació del comerç intern, va incrementar la capacitat de consum i la demanda de béns manufacturats.

Europa s'urbanitza. Les ciutats s'estenen i diversifiquen, convertint-se en els principals centres productors i receptors de la riquesa i la pobresa. Els seus serveis s'amplien, es formen noves burocràcies lligades a les noves funcions polítiques i administratives d'uns estats que es van centralitzant i, tot i que la fabricació industrial massiva només es dona en alguns sectors (naval, metal·lúrgia, mineria...) i s'estava lluny de les grans unitats productives, es generalitza un cert tipus de manufactures connectades amb les noves exigències comercials.

La visió aristòcrata i estamental va deixant pas a un món d'interessos econòmics lligats a l'intercanvi, al valor monetari, al creixent poder comercial. S'eixamplen les possibilitats d'acumulació individual, d'especulació, de mobilitat geogràfica i social. L'ordre moral i polític medieval s'esquinça i apareixen noves formes de poder. I així, en contrast amb la voluntat utòpica, es planteja el dubte experimental sobre com és i com funciona aquest nou poder.

Pregunta a la qual contesta Maquiavel (1469-1527) amb el seu *Príncep*, "el llibre que justament assenyala que la política no pot ser pensada en termes de moral, sinó de relacions de força".²³ La idea

“A Vives, li toca viure en aquests anys vertiginosos una Europa que es pregunta com cal substituir un ordre medieval que s'esberla. En aquest renéixer, el realisme i la utopia, l'obediència i la crítica, el nou i el vell, el món que mor i el que neix, es conjuguen a escala col·lectiva i individual.”

dogmàtica, medieval, de la infal·libilitat del Papa com a únic intèrpret de Déu es confronta amb la realitat de la seva corrupció moral, dels seus costums i amb la seva intervenció directa en la vida terrenal i política, la qual cosa condueix per camins diferents al realisme polític i a la revolta protestant.

Maquiavel, en els treballs que escriu entre 1510 i 1520, analitza la força de la política i la política com a força. No li interessien els arguments morals i metafísics dels poderosos, sinó els mecanismes pels quals s'accedeix, es roman al poder i com s'exercita. En la seva República imaginada, s'hi arriba amb el favor dels ciutadans. L'aparell polític ja no està més subordinat a un ordre religiós, sinó que té el seu fonament en les relacions de domini entre els homes.

En els orígens del protestantisme, s'hi troba també, en certa mesura, la crítica a una jerarquia eclesiàstica i a una concepció de l'autoritat, palesades en les 95 tesis de 1517, que posen l'accent en la decisió i la responsabilitat individual. El Papa deixa de ser el traductor fiable i indiscutible i

cadascú ha de confrontar-se amb la seva lectura del missatge diví. Els senyals d'aquest missatge es posen de manifest en els resultats econòmics, en l'esforç i el treball reeixits, en l'estalvi que no es malgasta.

A Vives, li toca viure en aquests anys vertiginosos una Europa que es pregunta com cal substituir un ordre medieval que s'esberla. En aquest renéixer, el realisme i la utopia, l'obediència i la crítica, el nou i el vell, el món que mor i el que neix, es conjuguen a escala col·lectiva i individual. Molt probablement és possible trobar aquestes tensions en Vives i la seva obra.

A *L'assistència als pobres* hi ha elements socialitzants, després matisats a *De Comunione rerum*, que evoquen la construcció d'una organització social d'una ciutat més justa, tot i que la seva pretensió és la de donar solucions concretes, específiques i factibles davant de la pobresa. De fet, les dues parts en les quals es divideix el seu llibre poden interpretar-se a la llum d'aquestes tensions. La primera entra dins d'una argumentació ortodoxa, fidel a la llarga tradició catòlica d'atenció a la pobresa, mentre que la segona és un programa d'intervenció innovador que trenca amb les orientacions anteriors.

De la pobresa resignada a l'assistència civil dels pobres

“Perquè en l'origen de totes les ciutats hi ha el que cada una d'aquestes fos el lloc, on amb l'intercanvi dels beneficis i la reciprocitat dels auxilis, prenguéss la caritat i s'afirmés la societat humana.” Amb aquestes paraules, Vives justifica la dedicació

de la seva obra a la seva estimada Bruges i anuncia allò que li interessa: que la ciutat sigui el lloc d'abordatge de la pobresa. Potser perquè pensa que és on més es genera, o és més visible o pot ser més perjudicial, o perquè és on es troben els poders i els recursos que permeten afrontar-la.

No és difícil comprendre que Vives no comparteix ni la tesi de Maquiavel —“és un remei favorable mantenir els subjectes pobres a fi que per les seves riqueses no es puguin corrompre, ni ells ni els altres”—, ni les de l'església medieval que tan explícitament havia expressat Eiximenis a partir de la

segona meitat del segle XIV²⁴ en els moments en què la pobresa esdevé objecte del regiment d'allò públic.²⁵ Eiximenis havia argumentat que si hi ha pobres i rics és perquè Déu així ho vol i els segons, amb les seves almoines, tinguin l'ocasió de redimir els seus pecats.²⁶ L'orde social s'inscriu en la voluntat divina i només és possible acceptar-lo resignadament amb l'esperança que en un més enllà es tinguin en compte els mèrits fets aquí. Els pobres són així portadors d'una legitimitat transcendent i la pobresa voluntària és com un signe de perfecció.

Una de les novetats de les propostes de Vives consisteix a explicar la pobresa com a resultat de l'organització econòmica, social i política. La concepció en termes de l'intercanvi i la reciprocitat que fonamenten a la ciutat. Sassier així ho adverteix: "Vives afirma que qui no té necessitat del seu prosisme no és un home. Lluny de ser una categoria al marge de la ciutat, la pobresa és el lligam que uneix els seus membres a les relacions d'ajuda mútua."²⁷

La pobresa, per tant, deixa de tenir un sentit transcendent, pecaminós o virtuós, per passar a ésser un objecte social transformable per l'acció col·lectiva. La pobresa es laïcitzava i es converteix en la mesura de l'honor, de l'ordre i de la solidaritat ciutadana. Els seus orígens es relacionen: econòmicament amb el mercat de treball, socialment amb la propietat i l'ordre públic, políticament amb el descontrol institucional i les guerres i moralment amb els mals costums. En coherència, el seu principal remei no ha d'estar més en mans eclesiàstiques o en la caritat individual, sinó que ha d'esdevenir un assumpte de la política social dels regidors del bé comú, és a dir, dels representants de la ciutat.

Aquests han de reorganitzar l'assistència als més necessitats, redistribuint allò que "els bisbes i preveres han convertit en hisenda i rendes pròpies i va ésser patrimoni dels pobres".²⁸ Vives, hàbilment, deixa de costat les ordes religioses, però parla directament dels ingressos dels hospitals, de les persones acabalades, de les legacions, del que es pot recollir en el caixonet de les almoines de les esglésies, de la limitació de la despesa pública ostentosa... Encara que la pedra angular del seu edifici programàtic és el treball.

Com afirma Gutton, "la transformació de les idees sobre la pobresa passa per la crítica en tota la regla de l'oci i per l'exaltació de les virtuts del treball".²⁹ S'ha insinuat que aquesta exaltació del treball es correspon amb la necessitat que tenia la indústria dels panys dels Països Baixos, que era un punt d'encontre amb les posicions protestants, i que no deixa d'ésser coherent amb els interessos i la ideologia de la diligent i austera burgesia de les ciutats del nord d'Europa, però el cert és que també constitueix una altra forma de plantejar la política assistencial. Precedent històric de la inserció i de la rehabilitació, la proposta del treball és, entre d'altres, la contrapartida a la prohibició de la mendicitat. Segons Cavillac, "lluny d'intentar regular aquesta, Vives proposava res menys que suprimir-la, substituint la cega i indiscreta caritat per una rigorosa policia dels mendicants a càrrec de l'Estat".³⁰

Per Vives, el treball és el medi de manteniment del cos humà. És l'oci, la simulació que no es pot treballar, la malversació de la fortuna, allò que li preocupa. L'oci perquè fomenta el vici i no es contribueix al bé comú, la dilapidació perquè

dóna mal exemple i no és productiva. Per fi, dedica a l'engany i el frau dels ociosos i als mandres les paraules més dures: “Al qui enganyi se'l castigarà”.³¹ Per això aquells que siguin vàlids i no treballin seran obligats a fer-ho. Als que, en canvi, siguin menys vàlids, malalts i vells, “se'ls assignaran treballs lleugers” i, fins i tot, als cecs “no se'ls ha de consentir que vaguin ociosos; són moltes les tasques en les que poden exercitar-se...”, “ja que la peresa i la ganduleria i no el defecte físic són les que els porta a dir que no poden fer res.”³²

Si cal construir la casa i la ciutat, el treball i l'economia, la intenció de la qual es correspon amb les bases sobre les quals es fonamenta el desenvolupament dels estats moderns i del capitalisme de l'època, aleshores cal fer sendentària la població i incorporar-la en el procés productiu,³³ acabant amb la mendicitat mandrosa i itinerant, la vagància viatgera, el nomadisme descontrolat i viciós. Així, les que apareixen com les noves tasques del creixent ordre econòmic i polític es converteixen, segons Vives, en exigències ètiques per al ciutadà estable i el treballador purità. Al contrari d'ambdós prototips, és a dir, la mendicitat vagabunda i llicenciosa, és el personatge al qual Vives dedica els seus paràgrafs més acusatoris, tant en la primera com en la segona part de *L'assistència als pobres*.³⁴ Amb aquesta, l'autoritat civil no ha de tenir contemplacions, ja que precisament es tracta que aquesta acabi amb la pobresa, reorganitzant i racionalitzant els mecanismes i dispositius assistencials fins llavors en mans de l'autoritat eclesiàstica i de les ordes religioses. Es dessacralitza el concepte i les seves causes i es secularitza l'actuació davant d'aquestes. Això que xocava amb les formes d'intervenció

“Les noves tasques del creixent ordre econòmic i polític es converteixen, segons Vives, en exigències ètiques per al ciutadà estable i el treballador purità.”

anterior a les quals s'acusa de ser corrupte i ineficaç, s'integrava en el procés d'afirmació del poder civil, en uns estats que les autoritats locals i centrals anaven vertebrant. Naixia una nova política social.

La influència de Vives en la nova política social europea

La major part dels autors que han estudiat aquesta època estan d'acord a reconèixer que comença a ser possible fer una lectura europea de la política social d'aleshores. Per Woolf, són un conjunt de valors, com la família, l'estatus, l'honor i el respecte, àmpliament compartits, constitutius de l'ordre social fonamentat en els lligams clientelistes, els que justifiquen aquesta lectura comuna que afectaria tot Europa. Així ho explica: “En aquest sentit, atès que tals valors no coneixien límits polítics, sinó que eren comuns a tota l'Europa occidental, no és sorprenent que la seva expressió institucional hagi assumit un caràcter supranacional. Les obres abundants sobre els canvis institucionals mostren de forma inequívoca el caràcter cosmopolita d'aquesta transformació, traslladant-se de país a país amb notable rapidesa i similitud.”³⁵ També Sassier, en el capítol en què comenta l'obra de Vives, dóna una visió que transcendeix les fronteres quan ana-

“La pugna entre la Reforma i la Contrareforma era tan viva que, per als qui hi intervenien, la distinció entre un model assistencial protestant i un de catòlic era una evidència. Tanmateix, amb els ulls actuals, aquesta oposició s’esvaeix una mica. La mateixa proposta de Vives és un cert exemple de com es podien mantenir posicions sincrètiques.”

litz la funció ideològica de la donació en l’esperit laïcitzant, que veu la llum en el segle XVI,³⁶ al mateix temps que posa en relleu les semblances i diferències entre el nostre autor i les tesis luteranes i calvinistes.

Segurament, en aquells moments i posteriorment, el Concili de Trento es va encarregar de cristal·litzar-ho. La pugna entre la Reforma i la Contrareforma era tan viva que, per als qui hi intervenien, la distinció entre un model assistencial protestant i un de catòlic era una evidència. Tanmateix, amb els ulls actuals, aquesta oposició s’esvaeix una mica. La mateixa proposta de Vives és un cert exemple de com es podien mantenir posicions sincrètiques. Com diu Bataillon: “tots s’encaminaven vers el que es pot anomenar un estat de coses protestant”.³⁷ De fet, les noves mesures socials tenen el seu origen a Estrasburg, en plena reforma luterana, per estendre’s per les “herètiques” ciutats alemanyes i suïsses i les “catòliques” de França, els Països Baixos, Itàlia...

Igualment Foucault,³⁸ quan estableix la seva teoria del gran tancament, dóna una explicació general de la política social que abasta tot Europa des del segle XVI en endavant. I encara que Gutton s’interrogui sobre la possible generalització en el segle XVII de la separació i l’internament dels pobres,³⁹ no per això deixa de constatar que “aquesta evolució és deguda a raons múltiples, convergents i que es troben a tot Europa, tant en els països que continuaven essent catòlics com en els reformats”.⁴⁰ Segons el seu parer, contribueixen a aquesta convergència el canvi de perspectiva per la qual la concepció franciscana dels pobres se substitueix per una visió que els identifica com un perill social, sigui en termes de la propagació de les malalties, sigui com a autors i còmplices de les revoltes populars.

Lis i Soly comparteixen aquest punt de vista, ja que després de descriure la polarització i la desigualtat de “l’evolució social d’Europa a principis de l’època moderna”, i com s’anava estenent la por als pobres i molt especialment als rodamons i mendicants ambulants, presenten l’increment de la repressió de finals del segle a Alemanya, Flandes, Holanda, França i Anglaterra, però, tal com suggereixen, “no era suficient expulsar els vagabunds de la ciutat i prohibir la mendicitat als pobres residents; d’alguna manera calia assistir els necessitats”.⁴¹

En la definició d’aquesta nova tasca assistencial local, el llibre de Vives *L’assistència als pobres* va tenir un paper considerable. Alguns han dit que va ésser el precursor de les noves mesures, altres que en fou l’inspirador. Ara ja se sap que des de 1522, a Nuremberg s’estableix un cens de pobres que són

regularment socorreguts i que la mendicitat queda abolida. Igualment l'any 1522, a Wittemberg, s'elabora un estatut municipal. Un any més tard, aquestes mesures s'apliquen a Estrasburg, a Mons i entre setembre i desembre de 1525 entra en vigor el famós Reglament d'Ypres, que es converteix en el model irradiant i que probablement Vives coneixia quan va redactar el seu llibre durant la seva estada docent a Oxford. La seva obra, escrita l'any 1525, amb la dedicatòria al Senat de Bruges, data el 6 de gener de 1526, es converteix en el marc referencial de la reforma social. Més important que el fet que fos escrita i publicada uns mesos després de les primeres mesures, és que esdevé una bona síntesi de l'esperit que les impregnava. Tal com afirma Gieremek "el Tractat de Vives, obra mestra del programa humanista de la reforma de l'assistència social, veu la llum en el mateix moment en què els debats de les autoritats municipals i del medi intel·lectual estaven en el seu apogeu."⁴²

Aquest esperit compartit de reforma de la beneficència pública es posa de manifest a Zurich, on, seguint les indicacions del radical Zwingli, es secularitzen els béns eclesiàstics, es prohibeix la mendicitat l'any 1524 i en el mandat municipal de 1525 es reorganitza l'assistència pública als pobres. El moviment anirà estenent-se pels Països Baixos, Alemanya, el nord de França i baixa per la conca de Roine (Dijon) per formalitzar-se encara més en l'*Aumône Générale* de Lió, l'any 1531, i saltant els Alps s'amplia vers el nord d'Itàlia a Verona, a Venècia (1529), arribant un poc més tard l'any 1531 a l'Anglaterra d'Enric VIII i el seu edicte. Aquest, publicat el mateix any que el de Carles V,

junt amb els promulgats per la monarquia francesa, posa en evidència que ni la problemàtica ni les solucions són únicament locals, ni obceixen a opcions eclesiàstiques distintes, que existeix una correspondència entre autoritats centrals i municipals i que les mesures i els debats travessen aquesta part del continent europeu.

Entre 1522 i 1545 van adoptar aquest tipus de mesures seixanta ciutats: de vint a trenta a Alemanya, catorze als Països Baixos, vuit a França, sis a Suïssa i dues a Itàlia. A més, a Holanda (1531), França (1549), Anglaterra (1531 i 1536), Escòcia (1535) i l'Estat espanyol (1541), les autoritats centrals dictaren ordenances i diversos reglaments concernint la mendicitat i/o l'assistència pública.⁴³

Quines són les característiques comunes d'aquestes mesures i fins a quin punt recullen les propostes de Vives?

En primer lloc, el caràcter secular que imprimeixen en la política social. Fins aleshores, la concepció, el disseny, el finançament i la gestió de les

accions assistencials, havien estat en mans tant de les autoritats eclesiàstiques regulars com dels ordes religiosos. El nou esperit secularitzador es va imposant i, no sense contracops, són les fórmules mixtes les que es van implantant. La majoria dels autors que intervenen en les polèmiques reclamen les doctrines religioses i provenen dels ambients eclesials, però s'inclinen per opcions cada vegada més civils. Així, el reglament d'Ypres determina que és la ciutat la que assumeix plenament la responsabilitat dels socors als pobres, creant un cos de funcionaris. Quan és adoptat, els ordes religiosos l'acusen d'ésser herètic. Les autoritats municipals envien el reglament als teòlegs de París i el veredicte de la Sorbona tanca la polèmica afirmant la seva ortodòxia. L'edecte de Carles V de 1531 crea una comissió encarregada de coordinar tots els fons, integrada per representants de les autoritats civils i eclesiàstiques. Cada parròquia podrà fer col·lectes, però sota el control de l'autoritat municipal. També l'estatut d'Enric VIII preveu que el cens de pobres i el certificat corresponent siguin fets per les autoritats municipals i els jutges de pau. No deixa de ser interessant que la legislació veneciana "potser sigui l'exemple més important de coordinació entre l'Estat i les organitzacions voluntàries."⁴⁴ Ara bé, tot i l'existència de fórmules mixtes, és innegable que el caràcter públic s'anirà afirmant cada cop més.

En segon lloc, cal assenyalar la importància de la localització ciutadana de les mesures. La ciutat seria el lloc que a la vegada expressa millor el volum dels problemes que cal afrontar (moviments migratoris, segregació espacial i pobresa, malalties, revoltes...) i la capacitat de fer-ho. Centralitat

urbana a la qual es correspon la centralització estatal creixent encara que el naixement, l'impuls, el desplegament i l'aplicació de les mesures es donarà cada cop més en les populoses ciutats europees on es troben la capacitat administrativa i política, una gran part dels recursos, el saber i el poder.

Una tercera característica és l'oscil·lació entre la repressió i l'assistència, la pastanaga i el pal, la coacció i la donació, i entre aquests dos extrems, la selecció i la diferenciació. Tret d'Escòcia i de l'Estat espanyol, en la resta de països s'estableix l'estricta prohibició de mendicar, amb algunes excepcions que concernien a ordres especialitzades o a determinades èpoques i col·lectius. Per als qui no obeïssin aquestes prohibicions, es preveïen càstigs que podien ser molt severos (corporals, empresonament, galeres, expulsions...). Tota una altra qüestió és que aquestes ordres s'acceptessin i es complissin, ja que la seva periòdica repetició fa suposar certs graus de complicitat, de corrupció, d'incapacitat administrativa i policial, d'astúcia i tossuderia per part dels afectats. És interessant constatar que a partir de la diferenciació entre pobres veritaders i fingits, hàbils i no hàbils per al treball, s'estableix una certa gamma d'accions: subsidis i atencions per a vells, tollits i inhàbils, ensenyança per als nens i joves. Treball per als capaços i càstig per als recalitrants junt amb l'expulsió i el reenviament al lloc d'origen per als quals no són autòctons.

L'obligació de treballar es modula amb causalitats connectades amb les situacions del mercat de treball. "El cas més exemplar és el d'Anglaterra, on la qüestió de reduir la misèria a través del treball està present de forma permanent en la política social al llarg del segle XVI."⁴⁵ Tant si és utilitzat

com a mitjà per combatre l'oci pecaminós, com si és utilitzat com a element pedagògic, rehabilitador o pal·liatiu, o com a aprofitament productiu o com a regulador del mercat de treball, el cert és que a través de tallers centralitzats o per mitjà de la producció interna de les institucions o de la seva utilització en empreses convencionals o de l'atorgament de treball a domicili més excepcional, l'activitat productiva s'anirà utilitzant progressivament en la política social del segle XVI.

En quart lloc, i fos quina fos la solució adoptada, l'estratègia d'aquells anys va suposar una remodelació i una certa racionalització dels dispositius existents. No cal oblidar que, sovint, la majoria dels reformadors iniciaren les seves reflexions impulsats per l'espectacle de la corrupció, la manipulació, l'enriquiment, el favoritisme i el parasitisme de les institucions i dels gestors de la beneficència eclesiàstica. Les seves motivacions foren morals o utilitàries i, a vegades, compartien ambdues, però Vives, Calví, Luter, Moro, Erasme, Frycz, Karlstad, Cranovelt, etc., es revoltaven contra l'ordre social imperant, contra algunes de les institucions més representatives i, sobretot, volien trobar la millor fórmula d'acabar o d'atenuar la pobresa.

Per aquestes raons, molt probablement, les seves propostes no són etèries ni concerneixen la moral individual, sinó que acostumen a tenir un contingut pràctic i factible, i remetent a l'esfera col·lectiva. En aquesta perspectiva i amb altres paraules, la majoria de les mesures, després d'inventariar els col·lectius en situació de pobresa i de fer un diagnòstic crític dels recursos existents, procuraven reorganitzar-los i posar-hi els mitjans necessaris.

“La majoria de les mesures, després d'inventariar els col·lectius en situació de pobresa i de fer un diagnòstic crític dels recursos existents, procuraven reorganitzar-los i posar-hi els mitjans necessaris.”

Amb més radicalitat —ja que en algunes ciutats es van confiscar els béns eclesiàstics o amb menys, es va crear un impost obligatori o voluntari de beneficència (ciutats flamenques), una caixa central (Venècia) o s'aplicaren altres fórmules (Anglaterra)—, en tots els casos es va tractar de passar d'un sistema d'ajuda individual subjecta a la provisió conjuntural de fons i discriminatòria a criteris administratius continuats i garantits, en funció dels quals les ajudes podien tenir un caràcter alimentari, sanitari o d'un mínim monetari.

De totes maneres, no solament preocupaven els mitjans financers que asseguraven la viabilitat de les reformes, sinó els medis humans i institucionals. Així, varen crear-se cossos específics (*overseers*), es van nomenar ciutadans prestigiosos, es van coordinar els recursos i es van centralitzar en les decisions d'un sol òrgan (*comisiones de beneficència, bureaux des pauvres...*), que sovint quedava sota l'autoritat municipal.

Tot això va contribuir a un major control sobre el món dels exclosos, a una major articulació amb l'emergència del capitalisme i dels interessos de determinats grups socials i a una menor explosivitat social, al mateix temps que suposava un pas endavant en el procés de racionalització de la política social.

Les propostes de Vives

En el llibre titulat significativament *L'assistència als pobres*, Vives avança i comparteix la majoria de les tesis i recomanacions de les propostes innovadores de la primera meitat del segle XVI. La seva concepció de la pobresa i de la forma d'afrontar-la és clarament secularitzadora, tot i que es basa en arguments teològics. El seu programa va adreçat a la ciutat de Bruges, on el debat era viu i on les noves orientacions no van trigar gaire a aplicar-se. L'esperit ciutadà que anima la seva obra no ofereix dubtes i la seva creença en el poder civil i el bé públic davant del desordre i la corrupció eclesial, tampoc. Igualment està convençut de la dimensió local, mentre que ignora la possible perspectiva supralocal que, tal com s'ha vist, també era objecte de desplegament en aquella època.

D'altra banda, Vives “no criminalitza la mendicitat i la vagància”,⁴⁶ la qual cosa és relativament excepcional en aquells moments, tot i que posa de manifest la seva aversió, física, per a aquells que mostren malalties i xacres, i encara és més dur per als que fingeixen, als quals segons les seves recomanacions cal castigar fins i tot amb l'empresonament. El caràcter imperatiu del seu programa troba la seva raó de ser en la conducta enganyosa, viciosa i en la bondat dels valors que han de guiar la rectitud dels bons costums, en suma, de la moral.

El treball adquireix en la seva obra un valor considerable, preventiu, rehabilitador i curatiu, adaptat no obstant a les capacitats i possibilitats dels pobres. En qualsevol cas, Vives, després de presentar la utilitat d'elaborar *mapes* de localització dels col·lectius necessitats, estableix un vertader programa social pel qual la responsabilitat de planifi-

car, dirigir i controlar, pertany al poder públic i el finançament i la gestió de la intervenció demanen una diversitat de formes que s'apropen a l'esfera coactiva, però que insisteixen en el caràcter voluntari i que en termes financers van de la caritat individual a l'aprofitament de les rendes institucionals, la disminució de la despesa pública suntuària, l'estalvi personal...

Quina va ser la influència teòrica i pràctica de les idees de Vives? En part, aquesta pregunta ja s'ha contestat, però aquí, allò que interessa és mostrar la diversitat de les respostes. Alguns autors insisteixen en la continuïtat de l'ideari i la

pràctica medieval. De fet la reacció Tridentina (1541-1563) va impedir la irradiació dels ideals vivistes i dels humanistes del seu temps, especialment en els països on la Contrareforma va ser més forta. Fins a cert punt, així ho sosté Bataillon: “La voluntat de suprimir els mendicants tenia un abast diferent d’ordre social, moral o religiós: era iniciar una revolució tan difícil que quatre segles no han estat suficients per portar-la a terme en els països catòlics.”⁴⁷

Per altres autors, és el seu voluntarisme moralista el que impedeix la plena realització d’aquesta “revolució”, així com el fet que la tardana incorporació al desenvolupament capitalista frena una demanda que no podia dinamitzar el mercat de treball ni trencar les estructures gremials i, per tant, no permetia crear el treball que tan necessari era per assolir les mesures de Vives. A l’Estat espanyol, les mesures municipalistes adoptades quatre anys més tard de la publicació del seu llibre a Zamora, Valladolid i Salamanca, no perduren malgrat l’edicte de Carles V que anava en el mateix sentit. També té el seu pes la repressió dirigida contra l’erasmisme i que “s’imposessin les idees intolerants contra els reformistes a partir del segon terç del segle”.⁴⁸ Tot i que el llibre de Vives semblaria que pot ser pres com un punt de partida del debat obert que, començant amb la clàssica controvèrsia entre el Dominic Domingo de Soto i el benedictí Medina, condueix a les proposicions de Pérez de Herrera... “La doctrina social de Vives... va despertar, si bé de forma subterrània, ressons duradors a Espanya, on les successives pragmàtiques sobre els mendicants resultaven impotents per canalitzar un fenomen que prenia proporcions alarmants.”⁴⁹

“El caràcter imperatiu del seu programa troba la seva raó de ser en la conducta enganyosa, viciosa i en la bondat dels valors que han de guiar la rectitud dels bons costums, en suma, de la moral.”

En efecte, potser pot suggerir-se que les idees de Vives varen fer més camí en el món del debat intel·lectual que en el de la materialització pràctica, ja que és prou evident que es troben en les diferents aportacions de Soto, Medina, Giginta i tants d’altres. El ressò va anar més enllà del món ibèric. Només resseguir les reimpressions i traduccions al francès, alemany, holandès... ja seria un bon indicador. Gieremek ho explica així: “la popularitat que el tractat de Vives ha conegut a tot Europa, tant en la seva versió llatina com en les traduïdes, s’explica per diverses raons. És útil al moviment de reforma municipal, li dona arguments ideològics i suggereix certs procediments pràctics en la lluita contra la mendicitat. Les seves idees són suficientment universals per ser vàlides en diferents contextos”.⁵⁰ Aquest historiador polonès afegeix que la seva influència s’estén fins al seu compatriota, el pensador Frycz Modrzewsky.

Del nord polonès vers el sud ibèric, abraçant el continent europeu entre Anglaterra i Itàlia, l’ideari defensat per Vives donarà moltes voltes. És innegable que explícitament o implícitament es constitueix amb referència obligada a la història de la política social europea. Si alguns dels seus mandats més emancipadors no s’han acomplert, només pot ser un estímul per als qui avui dia tracten de refer-la i per continuar lluitant contra la pobresa.

NOTES:

1. L'autor, per encàrrec del Departament d'Acció Social i Ciutadania en el marc del desplegament de l'Observatori de la Pobresa, la Vulnerabilitat i la Inclusió, està redactant un treball sobre la història de la pobresa a Catalunya.
2. Bataillon, M. *Erasmus y el Erasmismo*. Barcelona: Ed. Crítica, 1985. Pàg. 181.
3. Manzoni, B. *Vives, Humanista spagnolo*. Lugano: Ed. Cenobio, 1960. Pàg. 19.
4. Morris, R. *Rethinking social welfare*. Nova York: Longman, 1986. Pàg. 126.
5. Woolf, R. *Los pobres en la Edad Moderna*. Barcelona: Ed. Crítica, 1989. Pàg. 36.
6. Giner, S. *Historia del pensamiento social*. Barcelona: Ed. Ariel, 1982. Pàg. 159.
7. Vilar, J. *Le picarisme espagnol: de l'interférence des marginalités à leur sublimation esthétique a Les Marginaux et les exclus dans l'histoire*. Paris: Union Générale d'Éditions, 1979. Pàg. 47.
8. Lopez, E. L.; Gilard, M. L. «Le travail social d'hier à demain». *Bruxelles Recherches Sociologiques*, núm. 3. 1982.
9. Casado, D. en la seva introducció a l'edició del llibre *Del Socorro de los pobres*. Barcelona: Ed. Hacer, 1992. Pàg. 25.
10. Gieremek, B. *La potence ou la pitié*. Paris: Gallimard, 1987. Pàg. 161.
11. Castel, R. *Les metamorfoses de la question sociale*. Paris: Ed. Fayard, 1995. Pàg. 172-173.
12. Sassier, Ph. *Du bon usage des pauvres*. Paris: Fayard, 1990. Pàg. 63-65.
13. Caro Baroja, J. *Los Judíos en la España Moderna*. Madrid: Ed. Arion, 1960.
14. Fuster, J. *Nosaltres els Valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.
15. Tal com diu i fa Constant Metheus en el capítol dedicat a l'humanisme dels Països Baixos en el llibre de Puig de la Bellacasa. *La discapacidad y la rehabilitación en Juan Luis Vives*. Madrid, 1993.
16. Morin, E. *Penser l'Europe*. Paris: Gallimard, 1987.
17. Lis, C.; Soly, H. *Pobreza y capitalismo en la Europa preindustrial (1350-1850)*. Madrid: Akal, 1984. Pàg. 103.
18. Carta dirigida a Erasme de Rotterdam. Posada en relleu a Larasa Soto, P. "Juan Luis Vives y la valoración de la capacidad humana". *Boletín del Real Patronato de Minusválidos*, 22 d'agost de 1992. Pàg. 22.
19. Moro, T. *Utopía*. Barcelona: Bosch editorial, 1985. Pàg. 70.
20. Moro, T. *Utopía*. Barcelona: Bosch Editorial, 1985. Pàg. 82.
21. Giner, S. *Historia del pensamiento social*. Barcelona: Ed. Ariel, 1982. Pàg. 211.
22. Gieremek, B. (*op. cit.*, pàg. 125).
23. Borrell, J. "Una fórmula algebraica de la política de la historia; el Príncep de Maquiavel a Política de la Memòria". *Aïnes*. Perpinyà: Universitat de Perpinyà. CPEC. Núm. 1. 1974. Pàg. 151.
24. Castel, en el seu article "De l'indigència a l'exclusió, la désaffiliation" de la revista *Esprit* (París, 1991), publicat en català al núm. 13 de Món Laboral, situa en aquests moments "aquesta problemàtica que emergeix a la meitat del segle XIV. A partir de 1349, apareix en el conjunt de l'Europa civilitzada un conjunt sorprenentment convergent d'ordres reals o municipals que intenten prohibir la mobilitat en el treball, reprimir la indigència ociosa i condemnar els indigents vàlids."
25. Aquest és el títol de l'obra d'Eximenis, *Regiment de la cosa pública*. Barcelona: Barcino, 1980 (reedició de 1927, publicada originàriament l'any 1383).
26. Eiximenis, F. (*op. cit.*, pàg. 125).
27. Sassier, Ph. *Du bon usage des pauvres*. Paris Fayard, 1991. Pàg. 64.
28. Vives, J. L. *Del socorro de los pobres*. Barcelona: Hacer, 1992. Pàg. 179.
29. Gutton, G. P. *La société et les pauvres en Europe*. Paris: PUF, 1974. Pàg. 101.
30. Cavillac, M. *Introducción a Pérez de Herrera, C. Amparo de pobres*. Madrid: Espasa-Calpe, 1975. Pàg. 42.
31. Vives, J. Ll. (*op. cit.*, pàg. 158).
32. Vives, J. Ll. (*op. cit.*, pàg. 162).
33. Estivill, J. "Casa y trabajo: entre la reclusión y la itinerancia." *Sociología del Trabajo*. Núm. 17. Madrid, 1992.
34. Vives, J. Ll. (*op. cit.*, capítol V de la primera part i capítol I de la segona).
35. Woolf, S. *Los pobres en la Europa moderna*. Barcelona: Ed. Crítica, 1989. Pàg. 36-37.
36. Sassier, Ph. (*op. cit.*, cap. II).
37. Bataillon, M. (*op. cit.*, pàg. 184).
38. Foucault, M. *Histoire de la folie à l'âge classique*. Paris: Gallimard, 1972.
39. Gutton, J. P. (*op. cit.*, pàg. 122 i ss.).
40. Gutton, J. P. (*op. cit.*, pàg. 97).
41. Lis, C.; Soly, H. (*op. cit.*, pàg. 90).
42. Gieremek, B. (*op. cit.*, pàg. 240).
43. Lis, C.; Soly, H. (*op. cit.*, pàg. 106).
44. Woolf, S. (*op. cit.*, pàg. 39).
45. Gieremek, B. (*op. cit.*, pàg. 196).
46. Puig de la Bellacasa, R. *La discapacidad y la inhabilitación en Juan Luis Vives*. Madrid: Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalías, 1993. Pàg. 42.
47. Bataillon, M. (*op. cit.*).
48. Carasa Soto, P. *Juan Luis Vives y la valoración de la capacidad humana*. Madrid: Boletín del Real Patronato de Minusválidos. Agost 1992. Núm. 22.
49. Cavillac, M. (*op. cit.*, pàg. XC).
50. Gieremek, B. (*op. cit.*, pàg. 245).

BONES PRÀCTIQUES INTERNACIONALS

Q

BBP [en línia]: Banc de bones pràctiques de la Fundació Carles Pi i Sunyer

El web Banc de Bones Pràctiques dels Governos Locals és un servei impulsat per la Fundació Carles Pi i Sunyer que identifica i difon experiències innovadores de govern i gestió de l'àmbit local per ajudar a millorar el funcionament dels governs locals.

El portal disposa d'una base de dades amb la qual es pot accedir lliurement al catàleg o proposar una bona pràctica.

L'objectiu és divulgar informes i documents que aportin informació i nous mètodes de treball a tècnics municipals, analistes i altres persones vinculades al món local.

A més, proporciona enllaços a altres webs de bones pràctiques i a observatoris d'anàlisi de participació ciutadana, immigració, gent gran o convivència.

Per a més informació:

http://www.bancdebonespractiques.org/index.php?tipo_practica=bona
[Consulta: 14 de maig de 2010].

BBPP [en línia]: Banco de buenas prácticas para la prevención de la violencia de género

La Fundación Mujeres, amb el suport del Ministeri d'Igualtat, ha creat un portal de consulta i suport a totes aquelles persones que treballen amb víctimes de violència de gènere. El web recull la legislació vigent i programes i serveis que s'han posat en marxa a l'Estat i en altres països. També permet fer un recorregut per diferents modalitats d'intervenció, des de la prevenció i la sensibilització fins a la coordinació i avaluació de casos, passant per l'atenció directa a les víctimes.

En aquest espai, qualsevol persona, a més de consultar les últimes notícies en l'àmbit de la violència de gènere i visualitzar enllaços vinculats al sector, té la possibilitat d'aportar informació d'iniciatives d'actuació que hagin obtingut bons resultats.

Per a més informació:

<http://www.observatorioviolencia.org/bbpps.php>
[Consulta: 14 de maig de 2010].

EuroSafe [en línia]: European Child Safety Alliance

EuroSafe és una organització no governamental que va néixer amb la intenció de representar la gent que treballa per prevenir lesions i promoure'n la seguretat. El seu objectiu és augmentar la coordinació en cas d'una lesió a l'entorn europeu. Així, el seu portal permet obtenir informació sobre com actuar davant d'una lesió o descarregar diferents treballs i projectes relacionats amb lesions. Disposa d'una secció on l'usuari pot llegir notícies sobre prevenció de lesions i promoció de la seguretat. A través d'una base de dades completa permet buscar bibliografia, projectes, recursos i mesures efectives de seguretat.

Per a més informació:

<http://www.childsafetyeurope.org/csi/eurosafe2006.nsf/wwwVwContent/13childsafetygoodpracticeguide.htm>
[Consulta: 14 de maig de 2010].

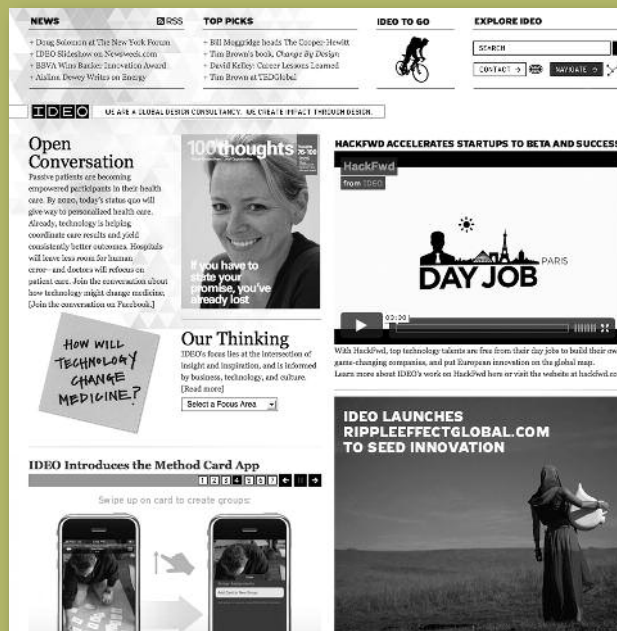

Ideo [en línia]: A Design and Innovation Consulting Film

Ideo és una consultora de disseny que treballa ideant campanyes relacionades amb medi ambient, salut, educació o inclusió social, entre d'altres temes. El seu objectiu és fer un disseny atractiu i innovador per a tots els camps socials, des de la salut fins a l'exclusió social. Des del portal es pot conèixer el seu equip multidisciplinari, el seu mètode de treball, exposar un cas perquè l'estudiïn, informar-se de les últimes notícies relacionades amb el sector, etc. També inclou una base de dades amb tots els professionals i acadèmics relacionats amb l'àmbit del disseny social. Fa una explicació del perfil de cadascun.

Ideo mostra un portal dinàmic on l'usuari té una alta participació. Qualsevol persona es pot adherir a la comunitat Ideo, que disposa d'una xarxa que inclou ONG, grups governamentals i grups de salut pública entre altres institucions. També es poden comentar els treballs d'Ideo a través de les xarxes socials, com és el cas de l'última campanya, on demanen l'opinió sobre el futur de la medicina a través de la pregunta "Com la tecnologia canviarà la medicina?"

Per a més informació:
<http://www.ideo.com/>
 [Consulta: 20 de maig de 2010].

Reflection Group [en línia]: Reflection Group On the Future of Europe in 2020-2030 Time Horizon

El 4 de desembre de 2008 es va constituir a Brussel·les el Grup de Reflexió europeu sobre el futur de la Unió Europea, presidit per l'expresident espanyol Felipe González. L'objectiu del grup consultor és ajudar a la UE a anticipar i afrontar els grans reptes d'aquí a 2020-2030.

A través del seu portal es pot conèixer els membres del grup, format per persones procedents de la política o l'empresa privada amb interessos i prioritats diferents, i consultar el seu mètode de treball. Alhora dona la possibilitat de llegir l'informe complet "Projecte Europa 2030: Reptes i oportunitats", en el qual s'assenyalen els reptes a què ha de fer front la UE en els

propers vint anys. A més d'analitzar la crisi econòmica i les eines que ha d'aplicar la UE per restablir-se, fa una lectura sobre la sostenibilitat dels models socials europeus. Presenta les propostes en relació amb diversos àmbits, com l'envelliment de la població europea i la viabilitat del sistema de pensions actual o la política d'immigració que prevegi els efectes de les migracions.

Per a més informació:
<http://www.reflectiongroup.eu>
 [Consulta: 21 de maig de 2010].

Elaborat per DIXIT
<http://dixit.gencat.cat>

INFORMACIÓ/REFERÈNCIA/
CONSULTA/ESPAI VIRTUAL
HTTP://DIXIT.GENCAT.CAT/
BASES DE DADES/OBTENCIÓ DE
DOCUMENTS/PRÊSTEC
PERSONAL I INTERBIBLIOTECARI/
FONS DOCUMENTAL INTEGRAT/
PRODUCTES DOCUMENTALS/
DOSSIERS TEMÀTICS/SERVEI
D'ALERTES/INTERCANVI
D'EXPERIÈNCIES AMB ALTRES
PROFESSIONALS/ACCÉS AL CLUB
DIXIT/CONFERÈNCIES/ VISITES
GUIADES/CONEIXEMENT
ACTUALITZAT A LA XARXA/
16 PUNTS DE LECTURA/
4 ORDINADORS AMB CONNEXIÓ
A INTERNET/SERVEI WI-FI/TELE-
VISOR/DVD/VÍDEO/PROJECTOR/
AUTOSERVEI DE
REPROGRAFIA

DIXIT

CENTRE DE DOCUMENTACIÓ
DE SERVEIS SOCIALS

Plaça Pau Vila, 1
08039 Barcelona
Tel. 93 551 76 99
dixit.dasc@gencat.cat

Carrer Bernat Boades, 68
17005 Girona
Tel. 972 106 122
dixit.girona@campusarnau.org

Carrer Sagrada Família, 7
08500 Vic
Tel. 93 881 55 24
dixit.vic@uvic.cat

Per a més informació: <http://dixit.gencat.cat>

